

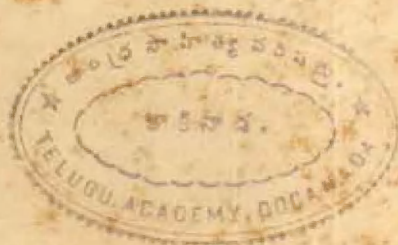
భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

నవంబరు 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 11

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

నవంబరు 1956

ఆహ్వానము	శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు ...	1
కలంపోటు	శ్రీ క్రొవ్విడి రామం ...	3
స్వర్ణయుగము	డా. శే. కా. నాగేశ్వరరావు పంతులు ...	8
ఆంధ్రజానపద గేయ		
సాహిత్యము	శ్రీ బి. రామరాజు ...	12
విశాలాంధ్రము	శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యులు ...	19
ఆంధ్రరాజధానులు	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి ...	23
మననోకా నిర్మాణకళ	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి ...	33
విచిత్రజీవులు	హితశ్రీ ...	37
విజయవాడ రైల్వేడివిజన్ 'చక్రధర్'	... ..	60
విద్యాజగన్నాథులు	శ్రీ జమ్మలమడుక మాధవరామశర్మ ...	63
రాయసామ్రాజ్యము :		
హిందూనాస్కృతి	శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య ...	66
విగ్రహవ్యావర్తన	శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు ...	76
ఆంధ్రపురోగమనాంధ్యతీయ		
పంచవర్ష ప్రణాళిక	శ్రీ పి. వి. ప్రసాదరావు ...	78
కొత్తగడ్డ	చంద్రమౌళి ...	84
ఆంధ్ర దేశ నవాజనంపదలు	టి. ఆర్. లక్ష్మణన్ ...	90
కలసూరగంప	... ..	94
గ్రంథ విమర్శనము	... ..	97

త్రి వర్ణ చిత్ర ము

“మడినీళ్లు” — చిత్రకారుడు : శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి.

గత ఆగస్టుమాసంలో గుంటూరులో జరిగిన ఆంధ్రచిత్రకళాపరిషత్ ప్రదర్శనంలో ప్రథమ చిత్రంగా ఎన్నికై గవర్నర్ త్రివేదీ స్వర్ణపతకాన్ని అందుకున్న చిత్రం.

శ్రీ విషయానుక్రమణి

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంతెక్కున్ను అవసరం
లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

ప్రమాద రక్షణకు
ప్రశస్తమైనది
భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా
ఉండేదీ తెలియని ఈ దివాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం
* నౌక * సయదిలిటి గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు
మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్
జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ
లిమిటెడ్,

"యునైటెడ్ ఇండియా లైవ్ లిమిటెడ్"
ఎస్టేబ్లిష్మెంట్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN"

(బ్రాంచీలు :

బొంబాయి - కలకత్తా - కొలంబో - సింగపూరు - విజయవాడ -
దీల్లీ - పాట్నా - రికో - బెంగళూరు - కోయంబత్తూరు.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4 వ కవరు పేజీ కాజువర్ కంట్రాక్టు

2 లేక 3 రెండు రు. 125/- రు. 100/-

2 లేక 3 వ కవరు పేజీ

ఒకే (మొత్తం) రెండు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ 70/- 60/-

అర్ధ పేజీ 35/- 30/-

పాపు పేజీ 20/- 15/-

(ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు
వారికి కాంట్రాక్టు రేట్లు వర్తించును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదల
లెవ్వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచీకి
లేవకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,

మద్రాసు-1.

జీవాటదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి. భారతాంబు తన బొల్లి,
సమస్త చర్తవ్యాధులచేపిడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం||రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ట్రా.గో.జి)

ఆ హ్వ న ము

శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు

శ్రీమదఖండాంధమహీ

స్వామిని! త్రైలోకీటికంఠ జయరావమధు

శ్రీ మంజులక్ష్మీ ర్వివతా

కా! మంగళములు, జనని! నవాభ్యుదయమునకా!

తొలి నమస్కారంబు తెలుగుమేధాదీప్తి
బ్రహ్మమూర్తికి యాజ్ఞవల్క్య ఋషికి
యాజుషీకల్ప సూత్రార్థభారతికి యా
పస్తంభ మౌనికి ప్రణతిశతము
కర్మసిద్ధాంత ముఖ్యమతి కుమారిల
భట్టలకు పదాభివందనములు
అభివాదనములు బ్రహ్మవిదగ్రగణ్యులు
స్వామి విద్యారణ్య శంకరులకు
పూర్వమహదాంధ్ర దేవతా పురుషులార!
ఆంధ్రఖండముల్ సంయుక్తమైన వేళ
తిరిగి వేంచేయుడయ్య మీ తెనుగుధరకు!
దీవనములిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకును!

జయజయ! మగధ దేశ విజయ! త్రైలింగ
చక్రి! కాకుళపతి! జయము జయము
జయజయ! సహపాన సారాస్థ్ర మాధి దే
శనిహిత పాదాబ్జ! జయము జయము
జయజయ! శ్రీ హర్ష చతురంగబల చతు
స్సాగరవేలాభ! జయము జయము
జయజయ దక్షిణాశా సార్యభౌమ! వి
జయనగరాంధ్రేశ జయము జయము
జయము జయము! పూర్వాంధ్ర రాజన్యులార!
ఆంధ్ర ఖండముల్ సంయుక్తమైన వేళ
తిరిగి వేంచేయుడయ్య మీ తెనుగుధరకు!
దీవనములిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకు ॥

‘వైశాచి’యాప పూర్వాంధ్రభాషాబ్రహ్మ
 ఆంధ్రరత్నంబు గుణాభ్యసుకవి
 ఆంధ్రహృదయ కరుణార్ద్రతానంస్కృతి
 కృతకీర్తి భవభూతిగీస్వరూపి
 ఆంధ్రసాహిత్య భావాంతర రసవేది
 ప్రథిత జగన్నాథపండితుండు
 ఆంధ్రనంగీతవిద్యాపూర్ణపుంవపు
 రాధ్యనరన్వతి త్యాగరాజు
 మాపురాంధ్ర సాహిత్యసమాట్టలార !
 ఆంధ్రఖండముల్ నంయు క్తమైనవేళ
 తిరిగి వేంచేయుడయ్య మీ తెనుగుధరకు !
 దీవనము లిందు ఆంధ్రజ్యోతిస్తునకును !

శ్రీదములై కవిత్వరస
 రీతులకు దొలిబీజమూర్తులై
 వేదపు క్రాంతిపుల్లు ప్రభ
 వించిన దివ్యమహాశృంగీర మ
 ర్యాదను స్వీకరించిన మ
 హాత్ములు—ఆంధ్రకవిత్రయంబు వి
 ద్యాదయితుల్ ప్రమాణ కవి
 తాత్ములు—మాకు ప్రసన్నులయ్యెడి !

ఐత రేయ బ్రాహ్మణంబు శాంఖ్యాయంబు
 లాశ్వలాయనమండలములతోడ
 తైత్తిరీయశతపథములు వాజననేయ
 కణ్వశాఖావిభాగములతోడ
 తాండ్యషడ్వింశ విధానవంశాదులు
 ద్రాహ్మ్యయణాది నూత్రములతోడ
 వ్యాకరణనిరుక్త శ్లోతిషకల్ప శి
 ష్టాంశంబులపాతి శాఖ్యములుగ
 ఋగ్యజుస్సామములు సన్నిహితములగుచు
 తా మహాంధ్రప్రదేశ్శావతరణవేళ
 మంగళాశిష ప్రారంభ మహములగుత!!
 “స్వస్తి నర్వనస్మంగళావాస్తిరస్తు !!

కలం పోటు

శ్రీ కొవ్వొడి రామం

“

ఊరెయ్యది”

“చీపురుపలి”

“చేరో?”

“నూరన”

“ఇంటి పేర్”

“అడివిమువార్”

“మీ రాజు?”

“విజయరామ మహారాజు”

“అతిథేమి సరసుడా?”

“భోజుడమా”

“తిమరేనా నూరకవిగారు. ఈ రోజు చాలా ముడిసం. ఇదివరకు మీ పేరు విసడ మేగాని మీ దివ్యం భాగ్యం కలగడంలేదు. ఇదంతా ఒకపద్యం వరసలో ఉన్నట్టుంది.

నూరన : మీరు ఊరెయ్యది అని గ్రాంథికంలో ప్రశ్నించేరు గనుక, నేను కూడా పర్యటనాల్లోనే జవాబిచ్చేను.

భుక్త : అగ్రహారం భుక్తలంబాబూ! సంశయం కోడం. తినడం, వేసెంముక్కలు వల్లించుకోవడమేగాని మాకు కవిత్వాలూ కావ్యాలు తెలియవు అయితే యిదేం పద్యంబాబూ!

నూరకవి : నై సంభాషణ మీ కందనద్వయంలో నడిచింది.

భుక్త : చాలాసంతోషం! చీపురుపల్లిలో మా దూసికృష్ణుడు చదువుతున్నాడా?

నూరకవి : దూసి కృష్ణుండు చదువంటే చుఃఖపడును.

భుక్త : బాబూ! ఆ మురపాకవా రబ్బామో?

నూరకవి : ధీరుడైవిల్వ మురపాక నూర, నుకవి.

భుక్త : బాబూ! తెలిసో తెలియకో మీతో స్వచ్ఛంగా మాట్లాడుదామని ఊరెయ్యది అని అడిగేను. అంతమాత్రాన మీ రిలా పద్యాల వర్ణాలు వురిపిస్తే అర్థంచేసుకోదానికి వాతరమా! తను రక్కడిమండి దయచేస్తున్నారో చెప్పండి బాబూ!

నూరన : విజయనగరంమంచి వస్తున్నాను.

భుక్త : ఏమిటిబాబూ-అక్కడి విశేషాలు?

నూరన : చాలా వున్నాయి. మొన్న విజయ దళమివాడు అక్కడ కోటకట్టడానికి శంకుస్థాపన చేసేడు. చుట్టుప్రక్కలన్న మన్నెవోరలలో చాలా మందిని ప్రభువువారు యుద్ధంచేసి లోబర్చుకున్నారు. అంధ్రజమిందారు మొరలైనవారు శ్రీవారి సఖ్యాన్ని ఆర్జించేరు. అంతేకాక వారికి “మన్నెనుల్లాన” అనే చిరు దాన్ని శంకరపీఠాధిపతులైన జగద్గురు సత్యజ్ఞానానంద స్వామిలవారు ప్రసాదించేరు.

భుక్త : చాలా సంతోషం బాబూ! కొవి మహారాజుగారికి పాయబుక్కి మగ్గ వ్యవహారం కొంత తెడిందని అనుకుంటున్నాను. అంతెంతట్టుకు విజయ బాబూ!

నూరన : మన కెందుకయ్యా రాజకీయాలు?

* * * *

కాలదక్రం పరిగ్రహించింది. 1712 క సంవత్సరంలో విజయదళమివాడు శంకుస్థాపనచేసిన కోట “ఇంతింలై మురియింతియై మురియు దాసంతై సభో విధిపై అంతై” వామమని చందాన రోభాయనానంగా తియారయింది. అతి వికాలమైన ప్రాకారం, సర్వాంగ మందరమైన మోతీమహాలు, దానికి ముందుగా కట్టబడిన సగారాఖానా, అన్నీ ఎంతో దివ్యంగా వున్నాయి. విజయనగరరాజులు ఉపయోగించే కవ చాత్రోనూ, బాకులతోనూ, డాలులతోనూ ఆయుధాగారం నిండిపోయింది. ఒకవాటిరాత్రి శ్రీవారు ఏకాంతంగా ఆలోచనా మండిరంలో కూర్చున్నారు

వారి ఆసనానికి ముందున్న స్పృటికశిలాఫలకంపై వీరో తాళపత్రాలు కవచముతున్నాయి. శ్రీవారి దృష్ట్యు ఒకసారి ఆ తాళపత్రాలమీద మరొకసారి ఎదురుగా వున్న సింహద్వారంపైపు ప్రసరిస్తున్నాయి

అప్పుడే ఆ రాత్రి పన్నెండు గంటల వగారా ఆగింది. నిద్రాణిది ప్రజలందరినీ స్వప్నలోకంలోకి తీసుకుపోయింది. కోటలో మాత్రం అక్కడక్కడా 'పారాహుమత్' అనే కేకలు వివచితున్నాయి. మేలిమిమనుషుల చేతులన్న ఒక వ్యక్తి స్వారీచెస్తూ రెండవ వేదికవరకు వచ్చేడు. పారా నివాసి అతడేనో ఒక అజ్ఞానమాత్రం చూపించి త్వరితగతినీయింకా ముందుకు సాగిపోయేడు. ముందులోనే గుఱ్ఱంబిగి నిశ్శబ్దంగా మేడమెట్లెక్కి ప్రభువువారి సన్నిధిని తలవంచి, చేతులు జోడించి పక్కగా నిలబడ్డాడు. అతని హావభావ విలాసాలను గుఱువుగా పోల్చుకోడానికి వీలులేకుండావుంది. రహస్యమైన రాజకీయ వ్యవహారాలలో నిమగ్నమైన వ్యక్తిలా కవచముతున్నాడు. మాటలతో పరిస్థితిని చెప్పలేక, తమ రహస్యంగా దాచియుంచిన ఒకజాబును విలసవారి కందించేడు. మహారాజులుంగా రా లేఖను చిత్రించిన కొంతసేపు దీర్ఘాలోచనలో ముగిసిపోయేడు.

రాజు : ఈ బాదుల్లాఖాన్ యెవవయ్యా ?

ముసుగుమనిషి : చిత్రం ! మనది చేతుకుంటున్నాను. సన్ 1166 వ ఘనరి, 1746 సం॥ లో జఫరల్లీకి అనుబంధంగా యిరిని నిజాము శ్రీకృష్ణం పర్కాగుకు వహిజాచేసేడు. మనిషి చాలాక్యాయుడు. జమాబందీలోగాని పేష్కర్ వమాలు చెయ్యడంలోగాని రవంతయినా అనుభవంలేదు. ఉర్దూపదవపం, రాయడంరాదు. తెలుగు తెలియదు. జోరిలు ముసరిస గొడ్డులాగుంటాడు.

రాజు: మన ద్వితీయాపి జరిగిన సంగతంత చెప్పలేమా!

ముసుగుమనిషి: మనద్వితీయాపి ఉన్న సంగతులన్నీ పూర్వగ్రచ్చినట్లు చేప్పేడు. ఆసంగతులన్నీ చింతి ఉక్కుకన్నా కఠినమైన గుండె అయినా నీటికన్న పల్కుగా ప్రసరించి ప్రసరించివుండును. మూడు సంవత్సరాలు వర్షాలు పూర్తిగా ఎత్తికట్టేసేయని, చేశంలో

మౌనజీవిత తాండవం చేస్తోందని, యిటువంటి పరిస్థితులలో ప్రస్తుతం వున్న పేష్కర్ చెల్లించడమే కష్టంగా వుంటే దాన్ని రెండింటిని చేయడం కేవలం అన్యాయమని మన ద్వితీయాపి యొన్నోచిధాల నచ్చజెప్పేడు. కాని లాభం లేకపోయింద.

రాజు: అసలు సంగతి కనిపెట్టావా!

ముసుగుమనిషి: విలసవారే సెలవియ్యాలి.

రాజు: జఫరల్లీ వున్న దగ్గర్నుంచి వాళ్ళకి మనకి వ్యవహారం రగుల్తూనే వుంది - ప్రెంచి నేనాని బుస్సీకి ముయిసల ఎక్కువ మోజాగా వుందని మన చుట్టూప్రక్కలవున్న మన్నెదొరలసహాయంతోనూ, బుస్సీ ప్రొద్దుటలోనూ, నిజాము మీదికే ఎదురుతిరుగుతామేమో అన్నభయం వాళ్ళందరికీ వున్నది. అందుచేత మన బళ్ళెర్బ్యంగ్ చాలా భాగం నజరానాల మూలంగాను పేష్కర్ మూలంగానూ రాబట్టాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు. ఇంకేకాదు. కొంతమంది నిజాము ముఖులు మారువేషాలతో పల్లెలలో ప్రవేశించి మన దహరాలు తీస్తున్నారు. మన హవల్దారు ఫీచుసింగు ఆ బాపతు మునుష్యుల్ని ద్విరి అప్పుడే పట్టుకున్నాడు. దానికి సంబంధించిన కాగితాలే ఆ బల్లమీద వున్నాయి.

ముసుగు మనిషి : అయితే యిది రాజకీయ పుటేలే!

రాజు : అంగుకధ్యం తరమా ?

ముసుగు మనిషి : ఐలే యిప్పుడేమిటి బాబూ కర్తవ్యం ?

రాజు : కర్తవ్యానికేముంది ? సామ దానభేదం దోపాయాలు ఉండవే వున్నాయకదూ !

ముసుగుమనిషి: సామానికి లొంగగోచరాలా అవి?

రాజు: అయితే దండానికి లొంగుతాయి. 'దండం దశగుణంభవేత్'

ముసుగుమనిషి: ముసుగుతీసి బాకు చూపిస్తూ వికటాటహాసం చేస్తాడు. 'రాయరాజ్ ! ఈడు జఫరల్లీ కాదు. బాదుల్లాఖాన్-ఈడంటే పిట్టలు నీళ్ళుతాగవ్-నీదండం—గిండం యిక్కడ పనికిరాదు ఈ బాకు నీ రక్తాన్ని గుచ్చిచూపివుండును-కాని చూ బాదుల్లాయుడంటే నీ తలకాయ యొగరగిట్టి నిజాము ప్రభువుకి నజరానాగా ఇస్తానన్నాడు. అందుచేత తిరిగి బాకు

ఒకలోకి దిగుతోంది—అని ఆ ముసుగును విసిరి అనిక రాత్రి మాయమైపోయేను.

విజయరామరాజు గారు దిగ్భ్రమ చెందేడు. ఆయన కళ్ళి నే ఆయన నమ్మలేకపోయేడు. ఎంతమోసం జరిగింది? చాడనికేమంట? పరాయివాడు తన కళ్ళలోనే గుమ్మకొట్టేడు. గుట్టు తీసుకుని పారిపోయాడు. ఇంతలో, తను అంతవరకు ఎదురుచూస్తున్న బద్దన్న వచ్చేడు.

రాజు : ఎవరది? బద్దన్నా!

బద్దన్న : చిత్రంపథూ!

రాజు : (గంభీరంగా) ఏమిటి విశేషాలు?

బద్దన్న : ప్రభువులకి తెలియని విశేషాలేమిటి వున్నాయో బాబూ! నాకన్న ముందర నావేడుంలో పగవాడి దూత తమతోనే పరిహాసంచేసేడు. (కొక కుశం లో యొక్కడవానినా సాయముల యుద్ధపన్నాహా లే కనిపిస్తున్నాయి. పరిస్థితి క్రుతిమించి రాగాని పడింది.

రాజు : సరే మువ్వెట్లు!

మర్నాడు ముచ్చకొండమీదనుంచి ఉదయ భామను తొంగిచూస్తున్నాడు అయ్యకో నేటికి నీళ్ళకు వచ్చిన అమృతక్కలు గరిరాత్రి కోటలో జరిగిన గలాటాళిందికకథలు గాథలుగా చెప్పకుంటున్నాడు. బొంకుల దిబ్బమీదభన్న బండివాడి మొదలు రాజ మహాలులో పనిచేసే ఉన్నతోద్యోగివరకు విజయ నగర రాజ్యానికి సంబంధించిన రాజకీయాలనే ముచ్చ టించుకుంటున్నాడు.

* * *

ఒకరు : బాబూ నిజమేనా!

రెండవనాడు : ఇలాంటివి నిజంగాక అబద్ధమా తాయండీ! ఉరంతా కోడై కూర్చువుంటే యింకా నమ్మకుంటావేమయ్యా! అసలు ప్రభువువారే రణస్థలంనుంచి తిశోగమిస్తున్నాడు.

ఇంకోకరు : ఎంత దుస్థిం!

ఒకరు : మెల్లిగా అంటావేమిటి! షామంతో పాటు యింకోక ఆరిష్టం. ఈ ప్రాంతాలలోకల్లా చెప్ప గలిగిన మొదగాడు మన రాజుగారే. ఆయనే తలవం చిత్రే యిక బాదుల్లాకు పట్టపగ్గాలుంటాయా!

ఇంకోకరు : అవిగో! అని మన సర్వార్థ సుఖాల లాగ వున్నాయి. చాటి వెనక ప్రభువువారుకూడా వున్నట్లున్నాడు.

ఉదయం పది గంటలవరకు. ఎవ్వరి ముఖానా కత్తివేస్తే నెత్తుకులేదు. గోడమీద చిత్రపులలాగ నేప కులు రాజబంధువులు, ఉద్యోగులు విశ్వబ్రంగా వున్నారు! ప్రభువులు నెమ్మదిగా మెట్లెక్కి రాజ మహాలు ప్రవేశించేరు. వందిమాగధులు లాంఛనప్రకారం జయవిజయార్థిక, దిగ్విజయార్థిక, మన్నెసుల్తాన్ అని యేమేమోచెప్పలేకున్నాడు: రాజుగారు పళ్లు పటపట కొరికివారివైపు ఎరగా చూసేడు. ఏదో ఒక్కరి చెప్పా నుకుంటున్నాడు కాని, ఆయన్నా వేలించి ఆగ్రహం ఆ మాటను చైకి రాసేయలేదు: 'హుం' అనే నింహ గర్జన వంటి కఠోర గంభీరమైన ధ్వని ఆయన గళం లోనుంచి వెలువడింది: సభ్యులంతా భయకంపితు లైవారు. ఆయన అనుదరవర్గం అంతా గడగడలాడి పోతున్నాడు. ఎవరేం చేయలో ఎవరికి తెలియకుండా పోయింది— ఆ సమయాన ఒక మూల కూర్చున్న నూర కవి కొంచెం ముందుకు వచ్చేడు. ఆ క్రొవ్వాడి కోర మీసం, విశాలమైన ఫాలభాగం, ఒకలోని గంటం ఒక నైపు రాజ తీనిన మరొక నైపు పాండిత్య ప్రతి ధిమా ప్రదర్శిస్తున్నాయి— నూరకవి సభ్యుల చూడ యాలకి ముళ్ళికన్నావాడిగా గ్రుచ్చుకునేట్లుగా—

గీ. మెత్తినైట్టి యరటాకు మీదగాక
మంటమీదను చెల్లునే ముంటినాడి
బీదలైట్టి సరదార్ల మీదగాక
కలదె క్రొవ్వాడి బాదుల్లఖానుమీద?

పీ. గరిడీలలోపల గంతువేయుటకేమి
ఈ తెలుటి యరిపై చాటవలెను
సోగనుగ మొలక త్రి బిలియ జెప్పటకేమి
నెఱవక నైదల నఱవలెను
మాటి మాటికి పెద్ద మాటలాడుటకేమి
యదలించి రిపుల జెండాడవలెను
అొమ్మున నెఱంగునమ్ము బూయుటకేమి
గాయంపు నెత్తురుగ్ గ్రమ్మువలెను

గీ. గానీ లేవన్న సత్కిర్తి కాంతిగలదె?
పూసపాటి కులాంభోధి పూర్ణసోమ
సమర జయభీమ గజపతి పార్వభామ
లిమల సద్గణధామ శ్రీ విజయరామ!

ఆ పద్యాలు సభ్యుల చెవుల్లో పిగురులు పడ్డట్లుగా పడ్డాయి- అవతత శిరస్సులైన భటులందరూ కత్తులూ, యాపెలూ సభ్యుకోసం ప్రారంభించేరు. ఉత్తర ఊణంలో ఏం జరిగేదీ పరమేశ్వరునికి, భావి కాలానికి మాత్రమే తెలుసును. రాజుగారి ఉష్ణీపం వేసే బిందువులకో చెప్పుగిల్లింది. చెక్కిళ్లు కెంపు బారేయి. కళ్ళు అగ్నివర్షం కురిసిపట్టుగా ఉన్నాయి. 'అవధార్' అని ఉజుము ఉటీమిపట్టుగా కేక వేసేరు. ఆ గర్జనతో కోటంతా దద్దరిలిపోయింది- 'విజయమా వీరస్వర్గమా, మళ్ళిండి రణస్థలానికి'. ఆనే గంభీర వాక్కులు శ్రీ వారి గళ పీఠముండి వెలువడ్డాయి. ఒక్క ఊణంలో నేవాపిని పట్ట పగ్గాలు లేవండారణస్థలం వైపు వదిలింది. నగారా భావాలో జయభేరి కూరు మోగింది. సభ్యులంతా మూరకవి వేపు తెలబోయి చూసేరు. అరిసిది పానాన కృత్యమని, రాజును వింకుసభలో గర్జించడం అనుచిత కార్యమని కొందరు విమర్శించేరు. కత్తిపోటు కన్న కలంపోటు బలీయమయిందని మూరకవి యీ వాటికి నిరూపించ గలిగేడని మరికొందరు మెచ్చుకున్నారు. లోకంలో అనేక రకాల భావాలు గలవాళ్లుంటారు. వాళ్ళిందరినీ మెప్పించడం యెవరి తరం? మూరకవి మాగు మాటాడలేదు. శ్రీ వారు యుద్ధసూమికి తిరిగి వెళ్ళగానే మానముద్ర అరిసి ముఖాన ఆరించింది. ప్రభువుల జయసిద్ధికోసం తన యిష్టదైవమైన రామ దండ్రయాత్రిని ప్రార్థిస్తూ కాలం గడుపుతున్నాడు.

వారంలోజాలు కాలగర్భంలో లీనమయిపోయేయ్యో రణస్థలంనుంచి వచ్చే వార్తలకోసం ప్రజలంతా ఉర్వి స్థిరమవుతున్నారు. విక్షణంలో ఏం సంభవిస్తుందోనని ప్రముఖులైన రాజోద్యోగులందరూ ఎక్కువ ఆసక్తితో పరిస్థితిని గమనిస్తున్నారు. అవాటి ఉధ్యోక్తులం కెండు బాకుల చిహ్నంగాల విజయనగర రాజుల పతాకాన్ని విజయనూదకంగా ఎగురవేస్తూ ప్రతీహతి తొందరగా సింహద్వారంవైపు వస్తున్నాడు. అరిసి మండిస్తేతం, ఉత్సాహ పరివృత్తిమైన ముఖం విజయవార్తను అరిసి కన్నముందే చెప్తున్నాయి:

వాటిపాయంకాలం శ్రీ వారు బాదుల్లాఖానుమైన పాధించిన విజయాన్ని అధిండించడానికి గాను ప్రత్యేకమైన సభి ఏర్పాటు చేయబడింది. సభకు పుర ప్రముఖులు, పండితులు, రాజోద్యోగులు మొదలైనవారంతా వచ్చేరు - రంగవల్లికలతో,

ఆకుపచ్చని తోరణములతో, సువాసినల మంగళ హారతులతో, బ్రాహ్మమైన మంగళవాయుర్యాలతో సభామందిరం విజయశ్రీకి ఆలలాలమైవుంది- శ్రీ విజయరామ మహారాజులుంగాను సింహాసనాన్ని అధిష్టించేరు. అంద మొదలైన మన్నెజమీల అధి పతులు ప్రభువు సన్నిధిని ఉచితాసవాలలో అసీను లయ్యేరు. దర్బారులోని సంస్కృతి పండితులు శ్రీ వారికి గీర్వాణభాషలో సవ్యాసపత్రం పసు ర్పించారు.

అనంతరం ప్రభువువారు లేచి యీ విధంగా ప్రసంగించేరు- "మీరందరూ మా రాజవంశీయుల యడల మావీస ఆదరభావానికి చాలాసంతోషం. ఇది కేవలం నేను వ్యక్తిగతంగా పాధించిన విజయం మాత్రమేగాదు. ఇది ధర్మం అధర్మంవైన పాధించిన విజయం; విజ్ఞత మూర్ఖత్వంవై పాధించిన విజయం; పాదపం దురహంకారంవైన పాధించిన విజయం; నేనాన్ని కిరాతులైన గుప్త ప్రభువుల భారినండి తిప్పించే ప్రయత్నంలో నున నేవావాపిని కృతకృత్యురాలయింది. కాని ఆ నేవావాపినికీ తనం వాసి ఆపత్నియంబో దివ్యత్యోగిని చూపించిన మహా మహుడు, మీలో నే నిరాధింబరముగా ఆమూల మూర్ఖు న్నాడు-అవాటి మూరకవి వాక్కులే బాదుల్లాఖానుని ఓడించడానికి విశిష్టమైన శరణకంటే కోటి రెట్లు ఎక్కువగా పనిచేశాయి. మొదట నేను కత్తిపోటుతో పాధించలేని విజయం మూరకవి కలంపోటు మూలంగా పాధించ గలిగెడు- నేను విజయశ్రీని చేపట్టడానికి కార ఘడు ఆ మూరకవి. కనుక ఆయన యీ ఆర్థాసనాన్ని అలంకరించాలి" అని ప్రభువులు తిరిగి సింహాసనంమీద కూర్చున్నారు. మూరకవి చిగువవుతో లేచి

శా|| ధీర్జీలోపల గోలకొండపురి నం

దేవ నీ ప్రళింపల్ నరల్

బల్లాలం బోడిపించి మాన్యుని యర

బావెక్కి పైకొందు బా

దుల్లాఖానుని బారదాలిరిరి నీ

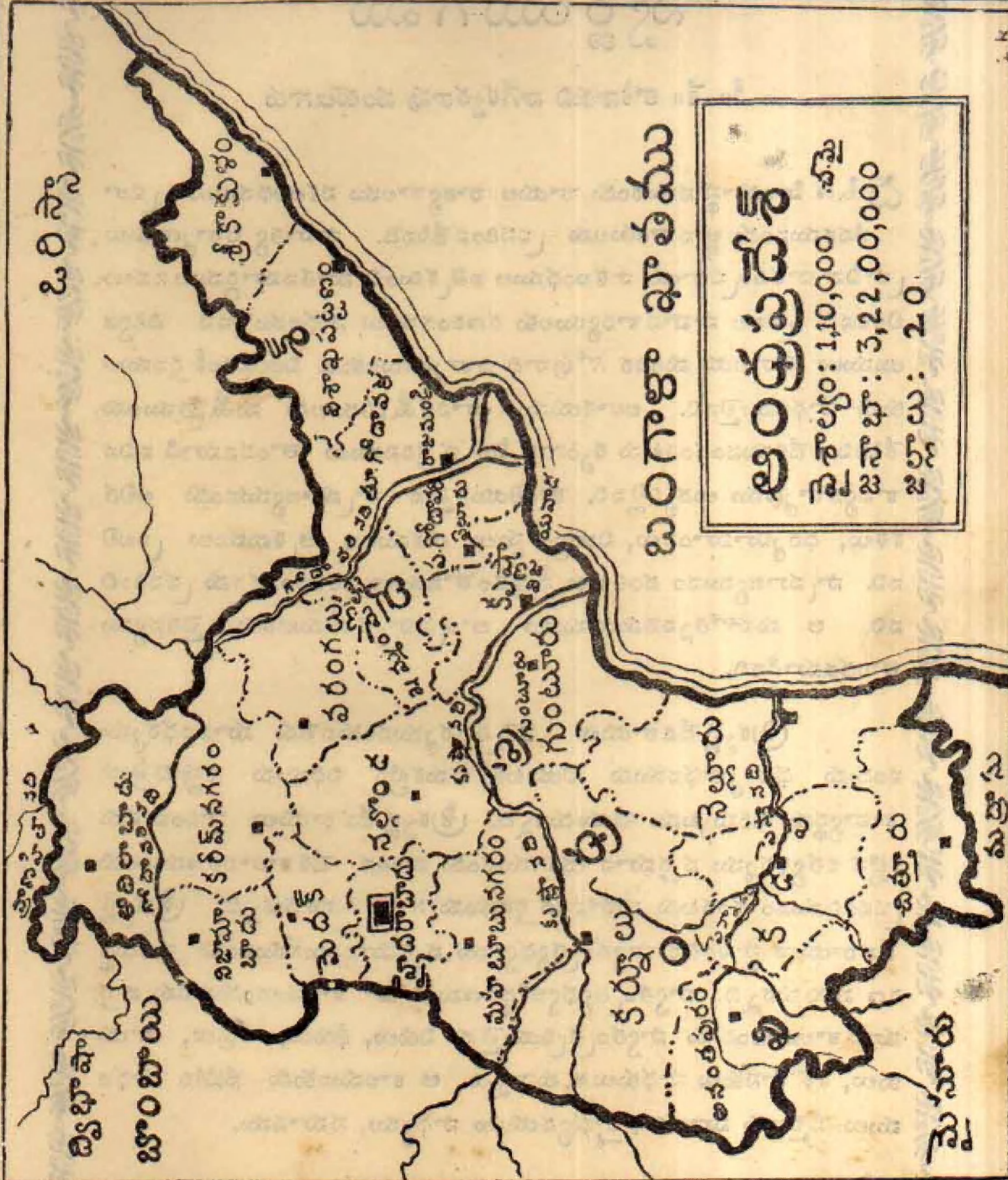
దోళ్ళకి మాబాలకున్

మళ్ళింపం దరమానె శ్రీ విజయ రా

మా మండలాధీశ్వరా!

అని ప్రభువును ఆశీర్వదించాడు. దర్బారు గాయకుల శ్రవణపేయమైన వీణావాద్యంతో వాటి సభి జయ ప్రదంగా మగిసింది.

బంగాళా ఖాతము

అంధ్రప్రదేశ్
 ప్రాంతం: 1,10,000 చ.మై
 జనాభా: 3,22,00,000
 జిల్లాలు: 20

స్వర్ణయుగము

శ్రీ॥ శే॥ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

దక్షిణ హిందూస్థానమునందు రాయల రాజ్యకాలము సకలవిధములను ప్రజా జీవనమునందు జ్ఞానకాంతులను ప్రసరింపజేసినది. సాహిత్య నిర్మాణములు ప్రాచీనాచారసంప్రదాయ పాశబంధముల నతిక్రమించి నూతనమార్గముల నవలంబించినవి. ప్రజల సాహసకార్యములకు రణరంగములు సాధనములైనవి. దిగ్విజయములు దేవాలయ మందిర గోపురాది నిర్మాణములకును విజయనంకీర్తనములకును సాధనములైనవి. జలాశయము లూనరక్షేత్రములను సుక్షేత్రములను జేసినవి. దేశమునందంతటను శృంగార మీర భక్తిరసములు తాండవమాడి నవీన కావ్యనిర్మాణము లుద్భవించినవి. శాంతియుతమైన సామ్రాజ్యమునందు లలిత కళలు, ధర్మమీమాంసలు, విద్యాగోష్ఠులు, మతములు, ఆశ్రమములు ప్రబలినవి. సామ్రాజ్యమునందంతటను సప్తసంతానములు శరవరంజరగను ప్రసరించినవి. ఆ మహోత్సవసమయమునందాంధ్రహృదయమునందు చైతన్యము తాండవమాడినది.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు తాతధర్మమునందువలెను మానవధర్మమునందును ధర్మారాధనమును చేయుటకు సమకట్టిన విధమును విష్ణుచిత్రియ కావ్యార్థము పరిస్ఫుటము చేయుచున్నది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు స్థాపించిన సమకట్టిన సత్యధర్మము వర్తమాన యుగమునందు నూతన దేశకాలావరణములందు ప్రపంచమునందంతటను మహాఘోరవర్తనమును గలుగజేయుచున్నది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు స్థాపించిన స్వాతంత్ర్యధ్వజము వర్తమానయుగమునందు పునరుద్ధరణ మగుచున్నది. స్వాతంత్ర్యధ్వజోద్ధరణమున కా కాలమునందువలెను వర్తమానకాలమునందును స్వాతంత్ర్యప్రియులైన వీరులు, ధీరులు, కీపులు, గాయకులు, కళోపాసకులు సాధకులుగ నున్నారు. ఆ కాలమునకును నేటికిని సాధనములు వేరైనను మానవ ధర్మాభ్యుదయము సాధ్యము, సమానము.

విశాలాంధ్రము

శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని

మ॥ చిరవాంఛా పరిపూర్తి నేటికి లభించెన్ దెల్లు మాగాణి నో
దరు లేకంబులు రాత్మభాగముల చింతల్పాని, యిందన్క నం
దరు మాతృప్రియ పాదపూజ నొక చెంతక జేయు భాగ్యంబు చే
కురదయ్యెన్ గద? యింక శ్రేయములు గల్గున్ దల్లి యాశీస్సు చే.

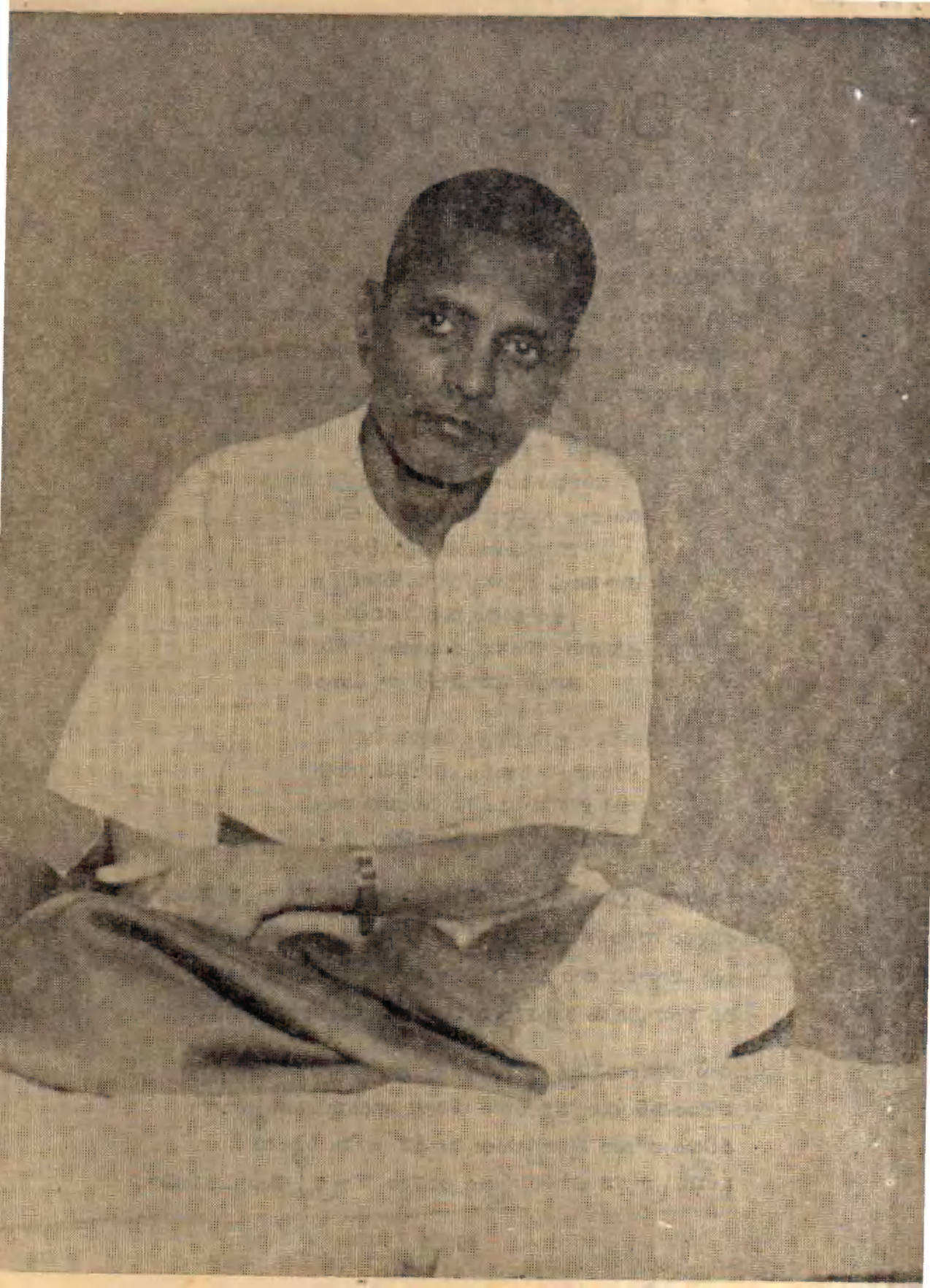
సీ॥ గోదావరీ పావనోదకముల ముద్ది
యనఘు మార్కండేయు సంక్లిష్ట కెఱంగి
యావలఁ గృష్ణామహాంబువులం దోగి
దుర్గామహా దేవి దోయిలించి
యా వెన్న నోరుగల్గిరి విశ్రుతుడైన
శ్రీరామచంద్రుని నేవనలిపి
తిరువారఁ దుంగభద్ర జలమ్ము నేవించి
హంపీ విరూపాక్షు నాశ్రయించి

గీ॥ పిదపఁ జిల్లర జేపుళ్ళ పీఠములకు
శిరమునంచి నమస్కృతు లేసికొనుచు
నేటి కొక సుస్థిరంబైన నిలయమునకుఁ
దరిలివచ్చిన యాంధ్రమాతకు ! జోహారు !

మ॥ జనమాన్యత్వముగన్న బౌద్ధమతమున్ సాధించి సంస్కార మొ
య్యనఁ గావించిన దాంధ్రుడే కద ! స్వరాజ్యం బబ్బ నత్యాగ్రహం
బున వెన్దూపని దాంధ్రుడేకద ! జయంబున్ గాంచె నిప్పట్ల నా
తని సంస్కారమె రిత్తవోవునె పనిత్రంబైన సిద్ధాంతముల్.

మ॥ ఇలు జూడక వలెనన్న చో మొదటఁ దా మిల్లాలి నీక్షింపఁగా
వలెనంచున్ మన చెద్దలందరు సుమీ! వారింపు మున్ముందుగాఁ
దలిరుం బోదుల కస్తనస్తములు మీదనే దామె సిద్ధించు నీ
కలఘు ప్రాభవ భోగభాగ్యము లవశ్యం బాంధ్ర ! మేల్కొంచుమా !

మ॥ తెలుగుండల్లికి నన్న పూర్ణయను చేర్చిపించె నీ ఖ్యాతియ
న్యూలకున్ లేదులవమ్ము, దాని కిక ముందున్ లోటులేకుండఁ బు
ష్కలహా రీతిని పర్వవస్తువులతో సాధించి భండరముల్
నిలువన్ జేయుము నీ నదీ జలములే నిత్యంబు తోడయ్యెడిన్.

మ॥ ఒకనాఁ డాంధ్రుని కీర్తి సౌరభము సర్వోర్విజనాష్టాదియై
కకుబంతంబులనిండ నిండినది; సంకల్పించి పూర్వోన్నతిన్
బ్రకటింపన్ వలె చేడుగూడ మన సాధాగ్యంబహో మార్గ ద
ర్శకమై తక్కిన భారతంబునకు నాపాదించుఁ గల్యాణముల్.

సీ॥ చిన్నకుట్టని రాజ శీర్షావతంసుగాఁ
బెంచిన తిమ్మర్పు ప్రేమగుణము
మనుమసిద్ధి నృపాలు మనుషఁగాఁజని సిద్ధి
గాంచిన తిక్కన్న కౌశలంబు
బంధనంబునబడ్డ ప్రభువును విడిపించు
కొన్న యుగంధరు నన్ను గడలు
అపచార మొనరింప నాత్మీయుఁడనుకోక
దూదించు మాదన్న ధర్మపరిత

సీ॥ పద్మ సంతానములచేఁ బ్రశస్తిగాంచి
పరిలిన పరాతనామాత్య వైభవములు
మరల మనమంత్రులందు సంభవముగాంచి
యాంధ్ర మొక భూతలస్వర్గమగునుగాక !

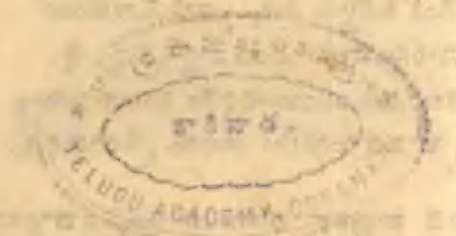
సీ॥ వేంకటేశ్వరు నత్కృపావీక్షణములు
నారిసింహుని చందనార్ద్రప్రవృత్తి
కలపురక్షింపఁబూర్వమే ఘనయశము
బ్రాహ్మకొందుము మనకు శ్రీరామరక్ష.

మ॥ తరుణాంబీయది కాపునా భవదుదాత్తంబైనత్యాగమ్ముచే
నిరవౌందె మునుముందు రాష్ట్రమటుపై నీరీతి నాంధ్రావనీ
పరమార్థంబని పొట్టివంశజని దేవత్వంబు నైకొన్న సో
దరు శ్రీరాముని, గేలుమోడ్చి మనసాధ్యానింతమా ! పేర్చిమై.

ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభ భవనము

తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాద్
 ప్రభుత్వ ప్రచురణ, హైదరాబాద్
 ప్రభుత్వ ప్రచురణ, హైదరాబాద్
 ప్రభుత్వ ప్రచురణ, హైదరాబాద్

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 3

* * ఉదయం సుమారు తొమ్మిది గంటలసమయం. అడ్వకేట్ కూర్మా వతారంగారి కన్సల్టింగ్ రూమ్. పోఫా లసెట్టూ, రౌండ్ టేబిలూ ఉంటాయి. టేబిల్ మీద టెలిఫోన్ ఉంటుంది. దానివద్దన ఓ వారూ పత్రిక ఉంటుంది. దగ్గిల్లోనే ఉన్న రివాల్వింగ్ షెల్ఫ్ లో 'లా' పుస్తకాలు కొన్ని ఉంటాయి. రంగునికి వెనక భాగాన మధ్యగా స్క్రీన్ ఉంటుంది. స్క్రీన్ వెనకాలనించి కనిపించే ద్వారం హాల్లోకి వెళ్లే దారిని సూచిస్తుంది. కుడివైపున రెండు విడివిడి గదుల్ని సూచిస్తూ రెండు ద్వారాలు ఉంటాయి. ఎడమవైపున ఉన్న ద్వారం బయటికి వెళ్లేదారి. కుడివైపున ఉన్న గదుల్లో లోపలగా ఉన్న గదిగోడమీద ద్వారానికి వద్దగా 'టైపిస్ట్' అనీ, రెండో గది గోడ మీద 'ఆఫీసు' అనీ పైన్ బోర్డులు ఉంటాయి. తెరలేచే సరికి కల్యాణి

'టైపిస్ట్' గదిలోనుంచి ప్రవేశించి టేబిల్ మీద పైపు చేసిన కాగితాలు కొన్ని సర్దిపెట్టి వాటి మీద పేజర్ వెయిట్ ఉంచి వెనక్కి వెళ్ల బోతుండగా తెరలోనుంచి మల్లెపూలు మల్లెపూలు అని కొంచెం దూరంగా కేకలు వినిపించటమూ, తర్వాత ఆదరాబాదరాగా స్క్రీన్ వెనకినించి 'కల్యాణి! కల్యాణి!' అని అరుస్తూ మల్లికప్రవేశించటమూ జరుగుతాయి. మల్లిక వద్దెనిమిదేళ్లపడుచు. కొంచెం బొద్దుగా ఉండటంలో వయస్సుకి మించి కనిపిస్తుంది. చామనచాయ. అనాకారికాదు. అవయవాల పొండిక అంతగా రాణించక పోయినా, వివరంగా చూస్తే అందం తొంగిచూస్తూనే ఉంటుంది. కాని చూడగానే మనసుకి హత్తుకునేరూపంకాదు. ఏమాత్రమూ అణకువ లేని ప్రవర్తన, హుందాతనం లేనినడక, విలాసకూన్యమైన అంగవిన్యాసమూ, అతిఅలంకరణలోని అన

హాజర్తము ఉన్న అందాన్ని కాస్తా మరుగు పరుస్తూఉంటాయి. చేతుల్లో ఎంబ్రాయిడరీ ఫ్రేము ఉంటుంది.

మల్లిక : కల్యాణీ—కల్యాణీ—ఇక్కడే ఉన్నావా? అవిద్యాపతిగాను రాలేమా? విద్యాపతి గారూ, విశుద్ధయ్య.

[‘అఫీసు’ గదిమంచి విద్యాపతి ప్రవేశం. వర్షా, భోవతి గరించి ఉంటాను. విద్యా పతిరావటం చూచి కల్యాణీ వెళ్ళిపోతూ ఉంటుంది.]

వోచ్చానూ, ఇంకా రాలేదునుకుంటున్నా. కల్యాణీ—కల్యాణీ—నిన్నే నమ్మాయ్య.

[కల్యాణి దగ్గరికి వస్తుంటుంటూనే విద్యా పతి వెళ్ళిపోతాడు.]

విద్యాపతి, విద్యాపతి, అబ్బబ్బ. ఇద్దరూ ఇద్దరం. సుమాస్తాకిరిగ్గ టైపిస్టు, టైపిస్టికిగ్గ సుమాస్తా.

విద్యా } : (ఇద్దరూ ఆగి) ఏంకావాలండీ?
కల్యాణి }
మల్లిక : ఇద్దరూ ఒక్కసారే అడిగితే ఏం చెప్పను? నాముఖం కావాలి.

విద్యా : (జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నట్లు ముఖం పెట్టి) ఓ— అద్దం కావాలన్నా గదా? నోనా మర్చి పోతున్నాండీ. శివు శివుక తెచ్చి పెడతా లెండి [కల్యాణి నవ్వుతుంది]

మల్లిక : అద్దం. నాముఖం. మల్లెపూలయ్య - మల్లె పూలు. ఎన్నిసార్లు చెప్పారీ. మల్లెపూలు నాకు ప్రాణం వాపేరే మల్లిక. శేక విష బడిగానే పిలవ్వయ్యా అని వందసార్లు చెప్పాను.

విద్యా : నాకు విషబడిలేదండీ
మల్లిక : ఎందుకు విషబడుతుంది! క్షీణక గారి చెల్లె లంటే ఆంకిలోకువ నీకడలు కంటిక్కరి పిస్తున్నామా?

విద్యా : ఎంతమాట కవివీరకుండా ఉండటానికి మారే మోహ నల్లపూసా?
[కల్యాణి నవ్వుతుంది.]

మల్లిక : విలబడి అలా జవాబు చెప్పక పోలే కాస్త ఆమల్లెపూలు పిలవకూడదూ? అరిగిపోతారా?

విద్యా : ఎందుకరిగితా నండీ. చెప్పలున్నాయిగా. (నివ్వు)య్య.

మల్లిక : చూశావా కల్యాణి? ఇంతమంది సుమాస్తాల్ని చూశాను కాని ఇటువంటివాణ్ణి ఎప్పుడూ చూడలేదు.

కల్యాణి : వాళ్ళకి ఈమనకి పోలికే లేదండీ.

మల్లిక : పాపం, పాలి సుమాస్తా చేతులు నలుపు కుంటూ తిరిగేవాడు. ఇంతెందుమా? నువ్వె ప్పుడైనా ఒక్కచూడైనా బదులు చెప్పావా?

కల్యాణి : డబ్బుకి బదులుగాని, మాటకి బదులెందుకండీ

మల్లిక : (అర్థంకాక) పరగాని, కొద్దిరకం చోరీ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్ తెస్తానన్నావు. తెచ్చావా?

కల్యాణి : మర్చిపోయానండీ. శేపు శివుక తెస్తాను.

మల్లిక : నువ్వెప్పుడూ ఇంతే. ఉలేన్ పోండ్ బాగ్ కూడా ఇంకా అల్లలేదుకదా?

కల్యాణి : అఫీసు పని కొంచెం ఎక్కువగా ఉందండీ.

మల్లిక : నాపని నీకక్కర్లేకన్నమాట.

కల్యాణి : అదికాదు.

మల్లిక : నేనంటే అంత అలక్ష్యం అన్నమాట.

కల్యాణి : అలా అనుకోకండి

మల్లిక : ఎందుకనుకోనూ?

[విద్యాపతి ప్రవేశం.]

విద్యా : మల్లెపూలు ఎక్కడా కనిపించలేదండీ.

మల్లిక : అవును. ఎందుకు కనిపిస్తాను? నేనంటే ఆందరికీ లోకువ. మంచివాణ్ణి చూస్తే ఎదిరికె నా అంతే. ఈనోనాల్లో సుమాస్తాలు సుమాస్తాలా? టైపిస్టులు టైపిస్టులా? తావాకు తెలుసుకోలేని అద్దమైన వాణ్ణి చేర్చుకో బట్టే ఈ అఫీసు ఇలా అనుకుంటుంటుంది. ఎదిరికర్మం వాళ్ళదీ, వాకెందుకు మర్చి.

[కోపంగా ఫ్రేము బల్లమీదకొట్టి నివ్వు) య్య.]

విద్యా : (శేకుకుని) టైపిస్ట్ గారిమీద కోపానికి కారణమేమిట?

కల్యాణి : (బల్లమీద ఫ్రేమ్ తీసుకుని డిజైన్ పడుతూ) అల్లిక పనిలో కొంచెం అశ్రద్ధ జరిగిందండీ.

విద్యా : (ప్రతిక యాస్తా) అల్లిక, మట్టుపనుల్లో ఆరి తేరిన ఒక మంచి టైపిస్ట్ కావలెను.

కల్యా : (కొంచెం ఆసక్తిగా) ఎవరికంటే?

విద్యా : ఏం? ఎవరికైతే మీరెందుకూ?

కల్యా : ఊరికే తెలుసుకుందామని.

విద్యా : నుంచి అనుభవము కలిగియుండవలెను. గడియారము వంక మాడరాదు. దిరభానుతో యోగ్యతాపత్రములు జరిపర్చవలెను.

కల్యా : తర మెంతింటి?

విద్యా : ఏం? మీరు దిరభాను పెతారా?

కల్యా : వీలుగా ఉంటే

విద్యా : ఇక్కడ ఉద్యోగం చెయ్యటం ఇష్టంలేదా?

కల్యా : అది కాదు.

విద్యా : చిరువామా—క. మల్లికొంబ.

కల్యా : మల్లికొంబ!

విద్యా : కేరాఫ్ క. క. అవతారం. అవ్వకట్.

కల్యా : (తెల్లబోయి) ఆ! అయితే ఎన్ను తీసేస్తారన్నమాట. నేనేం తప్పు చేశానంటి?

విద్యా : తిప్పాప్పుల పట్టిక మల్లికొంబగారి దగ్గర ఉంటుంది.

కల్యా : నేనేం ఎరిగనంటి.

విద్యా : అయితే అనుమత కారణంగా తీసేసి ఉంటారు.

కల్యా : నాకు టైపులో నుంచి స్వీకు ఉందంటి.

విద్యా : మీకు అర్థిక రాదు.

కల్యా : వచ్చుంటి

విద్యా : వచ్చినా అందులో శ్రద్ధలేదు.

కల్యా : నేను టైపుడు.

విద్యా : తాపాకు తెలుసుకోండి

కల్యా : (తెల్లబోయి) ఆ!

విద్యా : అందుకే ఈ ఆఫీసు ఇలా అడుక్కు తింటుంది (పప్పుల అత్తకుంటాడు.)

కల్యా : (అతివిచిత్ర అనుమానంగా చూసి పేదగులాక్కుని చూస్తూ) నిర్వహిస్తున్నావే ఒక ఆఫీసు మేనేజర్. నువ్వు—నాకు అర్థం కలుగకపోయింది.

విద్యా : ఏమిటి?

కల్యా : ఒక మేనేజర్—నువ్వు—నాకు.

విద్యా : (వదిలి) గడుసువారంటి.

కల్యా : ఎంత హుటాహుటేకారు. విజంగానే ఉద్యోగం పోయింది చనువున్నాను.

విద్యా : వెదవ ఉద్యోగం. ఉంటే ఎంత పోలే ఎంతింటి?

కల్యా : అప్పుడు మీకేం?

విద్యా : అలా అవకండి. మీబాగుకోలే వాళ్లలో నేను ముఖ్యుణ్ణి. మీరేమీ అనుకోకపోలే, ఓ చిన్న సలహా ఇవ్వాలని ఉందంటి

కల్యా : ఇవ్వండి.

విద్యా : పాపా ఇచ్చేయింను కొన్ని ప్రశ్నలు అవి గలం రివాజా.

కల్యా : అవకండి

విద్యా : మీ పేరు కల్యాణి కదూ?

కల్యా : ఊ.

విద్యా : చక్కటి పేరు. మీవయస్సుంతి? ఓ. టి.మిం చంకి. ఆ ప్రశ్న ఎడమకొడుగు. మీరంత వరుస చదివాడు?

కల్యా : మూల టైలర్ ప్యాషయాను.

విద్యా : ఎవ్వరు?

కల్యా : రెండేళ్ళ క్రితం.

విద్యా : ఇప్పుడేం చేస్తున్నారు?

కల్యా : ఉద్యోగం.

విద్యా : తిరిగి ఎంత?

కల్యా : నెలకో యాక్ర.

విద్యా : అనివాహితలే కదూ?

కల్యా : ఊ.

విద్యా : తిండి పేరు?

కల్యా : లక్ష్మీపతిగాను.

విద్యా : వయస్సు?

కల్యా : యాక్రైవ. ఉద్యోగం ముపుకొడుగుచూస్తా.

విద్యా : ఆస్తి వుందా?

కల్యా : ఉంటే ఈ ఉద్యోగా లేం కర్కం?

విద్యా : మీ జీవితావర్తం ఏమిటి?

కల్యా : చెప్పడంలేదని లేదు.

విద్యా : కనీసం ఓ వంద సిగ్క చీరలు సంపాదించాలని లేమా?

కల్యా : ఊహం.

విద్యా : హంపతిలికల్లాంటి మృదువైన విలువైన చక్కటి పట్టుచీరలు సింగారం మీకప్పుడూ కావాలనిపించలేదా?

కల్యా : ఊహం.

విద్యా : లేమా ? న గర్భగీత మై తరుకరకుక్కురి
మెరిసి మీ వజ్రస్థితి కంఠాధరదాల
ఉజ్జ్వల కాంతితో మానేవాళ్ళి కను మిగు
మిటు కొల్లాలని మీరు రహస్యంగానైనా
విన్నవూ కోరకోలేమా ?

కల్యా : లేదు.

విద్యా : లేదా ? మీమిల మెరిసి సరికొత్తసొంత
కాల్లో తూచుని విమెంటు కాంక్రీటు కొత్తు
మీదిజగజ్జగన బారితోతూ సరళి సమానం
తర చులుకలిసి తోటికి ప్రయాణించాలనే
గాఢవాంఛ మీకు తిప్పుకుండా కలిగే
ఉంటుంది

కల్యా : లేదండీ. కాల్లో ప్రయాణంచేస్తే నాకు కళ్ళు
తిరుగుతాయి.

విద్యా : (బుర్రగొట్టుచి) మీసొంత ప్యాస్ బుక్ లో
ఆరంభకలసంఖ్య చూడాలని లేమా ? విజం
చెప్పండి

కల్యా : (వాలిగా) లేదండీ. పెద్దసంఖ్యలు మానే
నాకెప్పుడూ తలెగొప్పే.

విద్యా : (విమగ్న) రామదండ్రా ! మీలాంటి
వాళ్ళని నేనెక్కడా చూడలేదు.

కల్యా : ఉనువు లండరూ ఒక్క మాదిరిగానే ఉం
టారా, చెప్పండి.

విద్యా : మీలాంటివాళ్ళు కంచుకొగడా వేసి వెలికినా
కనిపించను. మనస్తత్వం మీద ఓ ప్రశ్న
అడుగుతాను. జవాబు చెప్పండి. స్వపాదా
రణంగా ఆపవాళ్ళు ముఖ్యంగా కోరుకునే
జీమిటి ?

కల్యా : (ఆలోచించి) తెలియటం లేదండీ

విద్యా : పోనీ, నేను చెబుతాను. ఎంత చదువుకున్నా
ఏ ఉద్యోగం చేస్తున్నా స్త్రీలకి సొంత
ఇంటిమీద ముక్కుచి ఎక్కువండీ.

కల్యా : అవును. అదై ఇళ్ళయి లే చాలా వేరే
లంటాయి.

విద్యా : ఇల్లంటే నాలుగోడలమగ్గుప్రదేశంఅని కాదు
నా అభిప్రాయం. ఇంగ్లీషులో 'హోమ్'
అంటారు చూడండి. అదీ. ఇప్పుడు నా
సలహా చెప్పేస్తున్నాను. మీరు ఈ టైటిస్
ఉద్యోగానికి వెంటనే రాజీనామా ఇచ్చే
యిండి.

కల్యా : రాజీనామా ?

విద్యా : అవును

కల్యా : ఇచ్చేసి—?

విద్యా : పెళ్లి చేసుకుని హాయిగా కాలక్షేపం
చెయ్యండి.

కల్యా : ఇదా మీ సలహా ! ఇంకేదో గొప్ప సలహా
చెబుతారనుకున్నాను

విద్యా : నా మాట వివండి విశ్లేషించాంటి సంబంధం
చెబుతాను.

కల్యా : పెళ్లిళ్ళ పేరయ్యలా ఉన్నారే.

విద్యా : మీమీద అభిమానంకొద్దీ చెబుతున్నాను.

కల్యా : థాంక్స్. పెళ్లి మీ ఆశీసు పది చూసుకోండి.
(చెళ్ళిపోతుంది)

విద్యా : కల్యాణిగారూ ! ఒక్కక్షణం. లక్ష్యాధికారి
సవ్యాసిరాజగారి పేరు మీరు విని
ఉంటారు.

కల్యా : ఏనాటి రాజగారి ! అయినదిగో మా
వాప్సి గారు మొన్న మొన్నటిదాకా ఉద్యో
గం చేశారు.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) అలాగా ! ఆయన గారి
ఏకైకపుత్రుడు నా క్లాస్ మేట్. లక్షలకి
వారసుడు. చక్కటివాడు. చదువుకున్న
వాడు. చాలా మంచివాడు.

కల్యా : ఎందుకండీ ఆధిజన ? పుణ్యమా, పురు
షురమా ?

విద్యా : (విచింతమకోగ) తొలి చూపులోనే
మిమ్మల్ని మనపారా ప్రేమించాడు. ప్రతి
విషయం మీ ప్రతినిధిరావ్వి చూసుకుంటూ
జీవద్ధులంటా బతుకుతున్నాడు.

కల్యా : నా ఫోటో ఆతని కెక్కడిదీ ?

విద్యా : స్వయంగా (వాలిగోరుకుచి) ఓ సంద
ర్భంలో స్వయంగానే తీసుకొన్నాడండీ.

కల్యా : ఘనకార్యం చేశాడు లెండి. (కోపంగా
చెళ్ళిపోతుంది)

విద్యా : మీరు అపార్థం చేసుకోండి. మీ సొంత
ర్యారికి తివ్యయుడై ఆరింటా చేశాడు.
అందుకు నేనే నాక్షణం.

కల్యా : (జుప్తికి తెచ్చుకుంటూ) ఓ అలనా!

విద్యా : అవును. వాడే-వాడే. పితారామారావు.
వాడికేం లోటు చెప్పండి. అదేదో

పద్మంలో చెప్పింది. "మీకు తెలియదుగా జమంతి వసంతి కంటన్ చక్కదనమున గలవలెనానాను." ఏకో గ్రహపాటున పారపాటు చేశాడే అనుకోండి. మీమంద రేమా? విజయన పాండ్యునికి మున్ను కాని వాడైనా? ఆహుట కోస్తే నేను (చర్చన ఆరంభము)

కల్యా : ఓం. చెప్పండి ఆహుటకోస్తే మీరు?

విద్యా : ఆహుటకోస్తే... ఆహుటకోస్తే... అహం - అందరూ అంతేమీ చెబుతున్నాను.

కల్యా : ఏకో చెప్పలేదు వాడున్నాను.

విద్యా : దాదలది కేముంది? కల్యాణిగారు, నా సహా వివండి.

కల్యా : వివకుండా నేను చెప్పులు తూసుకున్నావా?

విద్యా : అయితే వాళ్ళుగారు మరీ?

కల్యా : మీమందరి.

విద్యా : అందరేమీ. ఆలోచించుకోండి.

కల్యా : అక్కరలేదు.

విద్యా : (విన్నగా) మృగమునుమూసి, కోరాని వలదాని అని ఎవరన్నాడోగాని గొప్పగా అన్నాండి. (విప్రులగా విట్టారు విడుస్తారు) ఆలస్యం అడిగూ సలయాయి.

కల్యా : ఇదంతా స్నేహ నాత్మకమేనా?

విద్యా : స్నేహంలోని గొప్పరిమం మీకేం తెలుస్తుంది?

కల్యా : ఈ సలహా మీరు మనస్ఫూర్తిగా ఇవ్వటం లేదని వాకు తెలుసు.

విద్యా : (చకితుడై) ఎలా తెలుసు?

కల్యా : ముమ్మల్ని చూస్తేనే తెలుస్తోంది.

విద్యా : అమ్మ చూస్తేనా? అబద్ధం. నావిషయం మీకోసం తెలియదు.

కల్యా : మీస్తే హితుల్లే నుండి తెలుసుకోవాలంటే ఓ వివిధం చాలనుకోండి. ఓ వారం కోశాల పరిచయంతో అయినా మీవిషయం తెలియదా?

విద్యా : (కొంచెం ధిమం గా) అయితే నన్ను నుండి మీరు చెప్పగా ఏమీ అనుకోటం లేదుగదా!

కల్యా : (నవ్వి) లేదులేండి.

విద్యా : ఎంతకో మీ ముఖం చూస్తుంటే వాకు అసలు విషయం చెప్పియ్యాలనిపిస్తోంది.

కల్యా : (ఆవ్రేగా) కృతజ్ఞురాలి.

విద్యా : సీతారామా రావునినుండి వాకేమీ చెప్ప అభిప్రాయం లేదనుకోండి. కాని ఆతని కంటే మంచి సంబంధం మీకు రావాలని వాకు అంతరాంతరాలలో ఉంది. కాని ముమ్మల్ని వాస్తవం నాకు వెయ్యి రూపాయలు బహుమానం ఇప్పాదన్నాను.

కల్యా : (కొంచెం బాధగా) వెయ్యి రూపాయలు బహుమానం!

విద్యా : అవును మీకది నీవం గా కనిపిస్తుంది వాకు తెలుసు నాకూ అంతరంగంలో బాగానే ఉంది. ఆది మీరెలాగో పనికిట్టాడు. కాని, వెయ్యి రూపాయలు! ఆమెయ్యి నా జీవితాన్ని సుప్పిల్లో దిగించి ఊపిరి ఆపనియ్యటం లేదు. కల్యాణిగారు, చదువు పూర్తి చేస్తేగాని వాకు ముగ్ధులై లేదు. పై చదువు ఆగే అణిచివేసుకున్నా కనీసం గ్రామ్యులకు కావాలనే కోరిక ఆరిపోని దీసంలా వెలుగుతూ ఉలేజరుస్తోంది. పిచ్చి పట్టుదల ఎక్కువతోంది. ఇదంతా మీకు మార్గం గా కనిపించదచ్చు. కాని వా పరిస్థితి మీకు తెలియదు. ఈ విశాల ప్రపంచంలో ఒక్క వెయ్యి రూపాయలు సంపాదించలేక ఉత్సాహాన్ని, శక్తిని అణిచివేసుకోటం ఎంత కష్టం.

కల్యా : సంపాదించలేక మీరు బాధపడుతున్నాను. కాని అంతిమముల్లం చెబేతులా బాగోట్టు కొన్నవాళ్ళు నువ్వెలా ఉంటుంటో ఉహించండి.

విద్యా : (ఉల్కిస్తూ) ఎవరి సంగతి మీరు చెప్పేది?

కల్యా : మానాన్ని గారి సంగతి.

విద్యా : మీ నాన్న గారా?

కల్యా : అవును, అప్పుడేనే వెయ్యి రూపాయలు తెస్తుంటే దారిలో ఎవరో కేసుకోల్పేళాను.

విద్యా : (పొలిపోయి) ఎన్నాళ్ళయింది?

కల్యా : సుమారు ఓవారం కోశాలవుతుంది.

విద్యా : (అకాంతిగా) లక్ష్మి ఎంతదందల!

కల్యా : అది అలా ఉండగా ఆమెర్నాడే ఉద్యోగం
జూదా పోవటంలో మరి దిగులు గాఉన్నాయి.

విద్యా : ఎంత దురదృష్టం! (ఆమెవైపు ఓసారి చూచి
చివ్వువ ముఖం చాచుకుంటాను)

కల్యా : కోడలునుంచికావు.

విద్యా : ఇలాంటి పరిస్థితులలో మీరు నా సలహా
పాటించ జూడదా?

కల్యా : తమించి ఆవిషయం వొడిరెయ్యండి.

విద్యా : మీస్వార్థం మీరు చూసుకుంటున్నారని
గాని మీనాన్న గారి విషయం ఆలోచించటం
లేదు.

కల్యా : పరిస్థితు లన్ని నాకు తెలుసు.

విద్యా : ఏంప్రయోజనం? ఆకాకాన్నీ వినియోగించు
కోలేక పోతున్నాను.

కల్యా : నాకర్హ్యాన్ని ఎత్తు నిర్ణయించుకొనింది.

విద్యా : (అనుమానంగా) చూస్తే, మీమనసు అది
వరకే ఎవరికో అర్పించిపెట్టున్నాను...

[కల్యాణి ముఖం ఎర్రుకుంటుంది]

ఎవరో ఆపుతార్యుడు.

[కల్యాణి ముఖం పక్కకి తిప్పుకుంటుంది]

సీతారామరావు కంటే అన్ని విధాలా గొప్ప
వాడై ఉండాలి.

కల్యా : (కోపం ఆధిగమనా) అఫీసులో మాట్లాడే
మాటలు ఇవేవా? ప్లీడర్ గారు వింటే ఇద్దరికీ
ఉద్యాసన చెబుతారు. జెల్లి మీపని
చూసుకొండి. ఎంత్రాయెవరి ప్రేంబల్లమిద
పడేసి (నెళ్ళిపోతూంది.)

విద్యా : (అకస్మాత్తుగా ఆలోచన తిట్టి) ఓ అబద్ధుడు
వంతుడు కొంప తీసి అడ్వోకేట్ కూర్చోని
తారం కాదుద!

[చరణాలపై వెళ్ళి తిరిగి జేవురించిన
ముఖంతో విద్యాపతి వైపు చూస్తుంది
కల్యాణి]

కాదుగదా ఏమిటి, నాముఖం! నుడ్డివాడిని
కాక పోతే ఎవ్వడో గ్రహించి ఉండాలి
నింది. వలపన్నటం ఆడవాళ్ళకి వన్నతో
పెట్టిన విద్యకదా!

కల్యా : (ఆవేశంగా పొళ్ళుమరిచి) ఫీ!

[ఏదో అవటానికి వెచవులు కదిలించతోయి
మాటలు రాక విశ్వేష్టగా నిలబడి, కోపంగా
చూస్తూ రొప్పుకుంటే కన్నీళ్ళు గ్రుస
తిరుగుతాయి]

విద్యా : (పశ్చాత్తాపంతో, బాధగా) తమించండి.
గుర్తొద్దున్నీ. మీ మనసు. కష్టపెట్టాను.

[ఒక్కతనం తిలపటాయించి రుమాలుగో
కన్నీళ్ళు తుడుస్తాడు]

తమించదూ?

[పరిస్థితి గ్రహించి కల్యాణి చివ్వువ చెబుకు
తిగుతుంది. అవేశమయింలో చేతిలో ఓ
ప్యాకెట్తో సీతారామరావు ప్రవేశం.
ఆ దృశ్యం చూసి ఓ తనం ప్రంభిభూతు
వౌతాడు]

సీత : (కోపం. మోసం. వందన అవ్యాజం
విశ్వాసభూతుకం.

[కల్యాణి, విద్యాపతి దిగ్భి)నుచెంది అతిని
వైపు చూస్తారు]

కలిసి మెలిసి తిరుగుతూ గోరులు తివ్వే కపట
న్నేహితుడి ఇటుకోలేదోయ్, విద్యాపతి.

విద్యా : సీతారామరావ్!

సీత : (విచారంగా) నీ తిప్పేయండి! మహామహుడే
సౌందిర్యారికి దాసులైనాను. నువ్వుకూడా
కల్యాణిని ప్రేమిస్తున్నావా. విద్యాపతి?

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) వేవా? కల్యాణినా?
[అప్రయత్నింగా కల్యాణి వైపు చూస్తాడు.
ఆమె కళ్ళు పక్కకి తిప్పుకుంటుంది]

సీత : ప్రేమ పూర్వజనీనం. సర్వోత్కృష్టం.
ఈప్రజాస్వామిక యుగంలో ప్రేమించటం
ప్రతివాడికీ జన్మహక్కు. ప్రేమించు,
విద్యాపతి, ప్రేమించు, కాని జ్యోలో
నిలబడు. అనిష్టంగా పొచ్చిన పెద్ద యాపి
జ్యోలో యుండుకీ జోరబడి జూడదు.

[ట్రాఫిక్ కాన్ సేబిల్ పోలీస్ ద్వారం
వైపు చెయ్యి బాపుతాడు.]

భాంజ్యు.

[విద్యాపతి ఇద్దరి వైపు ఓసారి చూచి
'అఫీసు' గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.]

కల్యాణిగారూ, మనసులో భావాలు పోటీలు పడుతున్నాయి. ఏం మాట్లాడాలో తెలియబండలేను. 'తా ఎక్కడ ఉన్నాడో', తొలి చూపులో ప్రేమించేవాడే ప్రేమికుడు. అనంతంగా తీరితీరి ప్రవర్తనానుయేది ప్రపంచంలో ప్రేమ ఒక్కటే. ప్రేమ విలువ సుప్రసిద్ధం. వా హృదయంలో తొంగి చూసి వా బాధని అర్థం చేసుకోండి.

కల్యా : ఎవరినైనా డాక్టర్ని చూడండి. ఇది అడ్వైజ్ గారి అఫీసు.

సీత : ఆఫీసైనా అనుప్రతి వివా మీదన్న చోటే స్వర్గం మీకు వన్ను అవహించివా, ఆఫీసునించివా నేను నుండి మమ్మల్ని ఆరాధించకుండా ఉండలేను. దం:మామతో నాలుపోను. ఆ సహజ సౌందర్యానికి ఈ చిన్నికామక ఏమైనా వన్నెకెస్తే సముద్రంలా ఉప్పొంగి పోతాను (పాకెట్ చింపి చీరెత్తా) స్వీకరించి వన్నె ఇవ్వలే చెయ్యరూ?

కల్యా : (తిరస్కరిస్తూ) దయచేసి హద్దులు దాటకండి.

సీత : ప్రాసిక్యూట్ చేయిస్తారా? కల్యాణిగారూ, మీరు స్వీకరిస్తేగాని నేరక్కరి నుంచి కదలను.

[కల్యాణి కోపంగా చీరలాక్కుచి విసుగుగా ద్వారంవై పుకిగిరినాటు చేస్తుంది. అదేసమయంలో ప్రవేశిస్తున్న సుంద్రాపు నేతలలో అది పడుతుంది. అది చూసి కల్యాణి వారిక కోరుక్కుని త్వరగా టైపిస్ట్ గదిలోకి వెళ్లిపోతుంది.]

సీత : (విచారంగా) వాసవలేమి ఉత్సవ;
[తెల వంచుకుని నిష్క్రమిస్తుంటే సుంద్రాపు వారిగా అతినిష్ట ప్రమాదా లోపలికి ప్రవేశిస్తాడు. ఆ సమయంలోనే అడ్వైజ్ గారి కార్యాలయం స్క్రీన్ బి న క నుంచి ప్రవేశం.]

సుంద : నమస్కారమండి ప్రియ గారూ.

కూర్మా : నమస్కారం కూర్మిండి.

సుంద : (కూర్మిని) నేను అర్జున్ కె క్లర్ సుంద్రాపుని.

కూర్మా : అలాగా! మమ్మల్ని కలసుకోవటానికి ఎంతో సంతోషంగా ఉంది.

సుంద : థాంక్స్. తమరు సన్యాసిగాజాగార్ని ఎరుగుతు రవకుంటాను.

కూర్మా : ఎరక్కెం!

సుంద : వారు వాకు చాలా ఆప్తులు.

కూర్మా : అలాగా!

సుంద : ముప్రముఖస్థానిక వాసుకుకు కోటి మూర్త ప్రకాశరావు గారున్నారూ మామారూ, వారికి ఘనసన్మాదం చెయ్యాలని మేం కోరిందం సంతకర్తించాం.

కూర్మా : దేనికి?

సుంద : మనవాళ్లని మనం సన్మానించకపోతే పైవాళ్లు సన్మారిస్తారా?

కూర్మా : ఉన్న సంగతి చెప్పారు.

సుంద : మనం పరిమందిమీ కలిసి ఓహో, కోటి మూర్తప్రకాశరావుగారు! అంటే అందరూ ఓహోహో అంటారు.

కూర్మా : ప్రజాస్వామ్యం!

సుంద : ఉట్టిమీదనుంచి స్వర్గానికి ఎగిరితే ఉట్టిని మర్చిపోగలరా ఎవరైనా?

కూర్మా : (నవ్వి) ఎలా మర్చిపోగలరా?

సుంద : అందువల్ల ఈ ప్రయత్నం సఫలం కావాలని తమరు ఆశిస్తుండాలి.

కూర్మా : అవశ్యం.

సుంద : వట్టి ఆశీర్వదనమే కాదు, మీ సహకారం అడుగడుగునా కావాలి.

కూర్మా : అలాగే.

సుంద : మరి తమ తాంబూలం...?

కూర్మా : ఎంత?

సుంద : ఎంతోండీ! ఓ నూట పదిహేడు, అంతే!

కూర్మా : ఊహో చందాలు వసూలు చెయ్యటం లేదా?

సుంద : చేస్తున్నామనుకోండి. తమలాంటి పెద్దల పేర్ల పక్కన పెద్ద మొలైలు కనిపిస్తేగాని

(ప్రజలకి ప్రైవేటుగా ఉండదు. (కాగితం ఇస్తూ) (ప్రస్తుతం అంక వివరాలు. చాలు. తరవాతి ఇవ్వొచ్చు. (కూర్కొనతారం కాగితం మీద రాస్తాను) కృతజ్ఞత. (వచ్చుతూ) పెట్టుబడి కేంద్ర భుక్తి రాసుకున్నట్లే లెంకి.

కూర్కొని : ఏవ్వనిం ఎవ్వరూ ?

సుంద : ఎవ్వరూ! అంక ఓ వారంకోసం లోపే అన్నట్లు తమకు ఇంకో చిన్న సహాయం కూడా చెయ్యాలి.

కూర్కొని : ఏ సహాయం ?

సుంద : మన మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో ఏవ్వనిం ఏర్పాటు చేస్తామనుకుంటున్నాం. పర్మిషన్ కి దరఖాస్తులు దాఖలు చేయాలి. తమకు ఆసమానా కాస్త ఇచ్చిస్తే.

కూర్కొని : ఓ దానికేం. (గట్టిగా) విద్యాపతి (ఏవ్వనిం అంటూ విద్యాపతి (ప్రజలకి) పీరు ఆర్థు డైరెక్టర్ సుంద్ర రావుగారు. ఏదో దరఖాస్తు దాఖలు చేయాలి అంటున్నాను. కాస్త వారి పనిచూడు. (సుంద్ర రావుతో) కొంచెం పనుంది, వస్తానండీ.

సుంద : సెలవు. (ఎదుర్కొనం చేస్తాడు.)

[కూర్కొనతారం బదుటికి విద్యుత్తులు]

విద్యా : మీ పేరేమిటన్నా ?

సుంద : సుంద్ర రావు. సర్కిలికసుంద్ర రావు.

విద్యా : అలాగా ?

[ఆతిథి పక్కన సోఫాలో కూచుని పరకాయించి ఆతిథి ముఖం చూస్తాడు] మిమ్మల్ని ఎక్కడో చూశానండీ.

సుంద : ఎక్కడ చూశారు ?

విద్యా : (ఆలోచిస్తూ) అదే జ్ఞాపకం రావటం లేదండీ.

సుంద : (విద్యాపతిని దీక్షిగా చూసి) ఎవ్వ-ఎక్కడా చూసి ఉండదు. పొరపాటు పడ్డాను.

విద్యా : పొరపాటు కావండీ.

సుంద : అయితే నా పొరపాటు ఉన్న వాళ్ళని చూశారేమో లెండి.

విద్యా : అయి ఉండొచ్చు. మీ పేరులో చెప్పండి. మీతో ఇలా బాతాఖానీ వెయ్యటం మామూలి

కాంటానరు చూస్తే బ్లాక్ మార్క్ పేరే ఉంది.

సుంద : మర్రి కాంటానరు రేపటి ?

విద్యా : ప్లీజర్ గారి (ప్రియ సోదరి, అరిష్టా క్లెవి గోదవంటూ లేదు.

సుంద : అలాగా ?

విద్యా : ఈ భూగోళాన్ని తన భుజస్కంధాలే మోస్తున్నాయని ఆవిష్కరించి ఉద్దేశం.

సుంద : కలవారి ఆవిష్కరణ కదండీ.

విద్యా : మహా తిల్లి ఎవరిల్లు మెట్టి పావనం చేస్తుందో గాని వాళ్ళు తిరిగిచూడకోండి ఇంకా, మీ దరఖాస్తు ఏ విషయం గురించి ?

సుంద : మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో కోటి మార్గ ప్రకాశరావుగారి సవ్యావసర ఏర్పాటు చేయటానికి పర్మిషన్ కోసం దరఖాస్తు పెట్టానండీ

విద్యా : ఓహో! (గట్టిగా) మీ కల్యాణి.

[చేతిలో నోటుబుక్ తో కల్యాణి ప్రవేశం]

కల్యా : మీరేనా! అ ద్వితీయ గారేమో. ననుకున్నాను.

విద్యా : (పీరియస్ గా) దరఖాస్తు ఒకటి రాసుకోండి,

కల్యా : (చిరునవ్వుతో) రెడీ.

విద్యా : మహారాజశ్రీ కమిషనర్ గారి దివ్యసముఖ మునకు, ఘనమైన ఆయాగ్న, (సుంద్ర రావుతో) లేదీ చెప్పండి.

సుంద : లేదీఖానీ వొడిచి పెట్టండి. తరవాతి వేదాం.

విద్యా : సరే, రాసుకోండి. (నొత్తి పలుకుతూ) ఘనమైన ఆయాగ్న, ఫలానా-లేదీ మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో (కోటి మార్గ ప్రకాశరావు గారి సవ్యావసర ఏర్పాటు చేసుకోమటకు మాకు పర్మిషన్ ఇప్పించ (ప్రార్థన.

(నొత్తి పలుకుతూ) దివ్య చిత్త మునకు లేవలెను.

ఇట్లు

జరిపర్చుకొని.

విధేయులు.

1. పొరలకు విజ్ఞప్తి.

2 ఆహ్వానము.

కైవచేసి తీసుకురండి. అయిదు నిమిషాలో
కావాలి.

కల్యాణ : అలాగే (నిష్క్రమించు)

విద్యా : ఒక్క అయిదు నిమిషాలు కూర్చుంటాను
కదూ? నేను వెళ్ళి పనిచేసుకుంటాను. ఈ
చేపను చూస్తూ ఉండండి. (నిష్క్రమించు -
అసహనంతో) మల్లిక (స్మిల్ నవ్వు కవించి
ప్రవేశించి)

మల్లి : కల్యాణీ, నా ఎంబ్రాయిడరీ (ఫ్రేమ్ విడిచి
(సుందరరావుని సరిగా చూచి) నువ్వేం
చూస్తున్నావో విద్యావతి, తీర్గిగా చూచండి
చేపను చూపుకుంటున్నావా?

[సుందరరావు ఆమె వంకరూపుడు.]

అయ్యో. మీరెవరు? విద్యావతి అనుకున్నా
పొరపాటు.

సుంద : (చివరగా) నాపేరు పరిశ్రమసుందర
రావండీ.

మల్లి : అరేం చేయ?

[బల్లమీద ఉన్న ఎంబ్రాయిడరీ ఫ్రేమ్ తీసుకుంటూ,
మల్లి సుందరరావునైపు చూస్తూంది.
ఆతెవలా ఆమె వైచిత్ర్యం చూపుతుందా
చూస్తూంటాను.]

అదేమిటి? అలా చూస్తారేం?

సుంద : (తెచ్చుకుత్వంతో తల ఊపుతూ) అహా!
ఓహో!

మల్లి : అరే!

సుంద : రెవ్వరో, రాఫేల్, టిటియన్, డ్యూరర్,
రూబెన్స్, రెయిబాండ్, ఎన్.గిన్. డిగాన్,
బోన్, రాయారావు మొదలైన మహామహుల
చిత్రాలన్నీ చూశానుగాని, ఈరేలా
సౌందర్యం ఎవరూ వేరనివ్వరీ.

మల్లి : వాళ్ళందరూ ఎవరు?

సుంద : ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి చిత్రకారులు.

మల్లి : పొందింది పట్టు వాళ్ళందరి పేర్లు చది
వారెందుకు?

సుంద : ఆరేఖల సోమగం చూసి ఉత్సాహం
క్రేకాల్సి ఆపుకోలేకపోయాను.

మల్లి : ఏకేఖలా?

సుంద : ఓహో! ఏమా వదవించి సౌందర్యకైభవం!

ఆ చేపలాంటికట్టా, పసిడి మెరుపుల
చెక్కిట్టా సంపెంగ మింగులాంటి వానికా
అనిమిషంగా చూడకుండా ఏ చిత్రకారుడు
దుండగలను!

మల్లి : ఎన్నుకురిందే ఈ చూటన్నీ!

సుంద : తీసుకుంటే. ఆవేళలో ఆ నేనాను మీ
చేతులెలుసుకోవచ్చా?

మల్లి : సుల్లిక. నవమల్లికాంబ.

సుంద : ఎంతచక్కటి చేతి, బొంబుమల్లియలాంటి
ఆ అందానికి సరిపోయింది.

మల్లి : ఇప్పుడు మీరన్న చూటన్నీ విజయవా?

సుంద : విజయ! మనసులో అనుకున్న దానిలో
ఎన్నో కంతు పైకన్నాను!

మల్లి : మరి చూవాళ్ళందరూ నేను బావుండవని
చెప్పి పొడుస్తారేమండీ!

సుంద : వాళ్ళలో కళాజ్ఞానం లేదన్నమాట. అలా
అన్నావని మరేమీ అనుకోకండి.

మల్లి : నేను బావుగా ఉంటాననీ, బావుండవని
అందరూ అంటే విజయమనుకునేదాన్ని.
కొని చాటుగా అద్దంలో చూసుకుని
బాగానే ఉన్నావని తృప్తి పడేవాన్నండీ.

సుంద : మీరు అందంగా లేరని అన్నవాళ్ళే అంది
అంటే ఏమిటో తెలీను. ఆ చక్కటి
ముక్కుచూపుంటే ముక్కు తిమ్మక పద్యం
జ్ఞాపకం వస్తోందండీ.

మల్లి : ముక్కు తిమ్మక ఎవరు?

సుంద : తెలీదూ? ఉన్నాడు రెండో ఒకాయన.
ఎందుకూ? నేనే ఆపత్రిగా ఓ పద్యం
అల్లెస్తాను.

మల్లి : మీరు పద్యాలు రాస్తారా?

సుంద : (అవునన్నట్టు సంజ్ఞచేసి)

“వానామూక విశేషవాసవల వాసందించు
సారంగమేలా సన్నోల్లదటంచు గంభీరి
బల్కాకం దంపంబంది యోమనాపాశ్చరి
దాల్చి సర్వసుమనస్సరభ్య సంవాసియై

- పూసెం, (తేతులమూలికామధుకరీ పుంజులు పూసెం) : (బహుమతిగా ఉన్నాడు.)
 లిర్యంకలన్."
- మల్లి : వాకేంబో? పదిలేదుగానీ, ఎంతబాగా దది
 వారండీ
- సుంద : మీ ముక్కు సంపెంగమొగ్గలా ఉందని
 భావం. అంతే
- మల్లి : ఈ పద్యం మీరే రాశారా?
- సుంద : రాయలుమేమిటి! ఇప్పుడు కిప్పుడు ఆమవుగా
 అడైస్తే!
- మల్లి : కవులన్నమంటలు నమ్రక రిప్పించి.
- సుంద : అన్నవాడు కవి, చిత్రకాండూ కూడా
 బలే?
- మల్లి : మీరు బొమ్మలకూడా వేస్తారా?
- సుంద : బొమ్మలూ! నేను అర్జునరక్తక వడి.
 అరవింద చిత్రాలకి అర్జునరక్తక నిర్వ
 హించాను.
- మల్లి : ఏ చిత్రాలండీ అవి?
- సుంద : (రికమకపడి) మీరు తెలుగు చిత్రాలు
 చూస్తారా, హిందీ చిత్రాలు చూస్తారా?
- మల్లి : నాకు హిందీరారుగా.
- సుంద : మరి నేను పేర్లుచెబితే చూత్రం ఏంటిం?
- మల్లి : మీకు తెలియనుగా.
- సుంద : పోనైండి కొంచెంకాసి తెచ్చిస్తాండీ?
- సుంద : కాఫీ! పెంకాఫీ! ఆ సాంధ్యం అలాకొద్ది
 కుట్రలు చూడనివ్వండి. అదేచాలా
 [బాగ్ లోంచి స్కెచ్ వేపకు నీసిపట్టకొని]
 కొంచెంపేపు అలాగే నిలబడండి. కదిలనద్దు
 ఆపై - ఆలాకాదు. తలకొంచెం ఆటు
 రిప్పండి. ఉహూ.
- మల్లి : ఎందుకు - బొమ్మగీసేస్తారా?
- సుంద : లేకపోతే ఇంకావాకేందుకు? బూడిదలో
 పోసి పన్నీర - ఏదీ కొంచెం - ఇలా
 చూడండి. అలాకాదు.
 [దగ్గరికల్లి స్పృశించబోయి ఉరుగుని
 పోజుమార్చినా సుట్టలు చేస్తాడు]
- మల్లి : అబ్బ. నాకు చేతికొవటం లేదండీ. పోనైండి
 బొమ్మ లేకపోతే.
- సుంద : ఒక్క నిమిషం.
 [రిటాలన ముకుం పట్టకుని తలవైకత్తి
 కళ్ళలోకి చూసి]
- మల్లి : (బహుమతిగా ఉన్నాడు.)
 (కాగితంమీద స్కెచ్ గీసేస్తాడు.)
 చూడండి. ఎంత అద్భుతంగా ఉన్నాలో.
- మల్లి : (బొమ్మచూసి పొంగిపోతూ) నిమిషంలో
 గీసేశారండీ ఎంత గొప్పవాడు!
- సుంద : ఆ! ఇదికూడా ఓ గొప్పరికమే. చూడు
 రంగుల్లో మీ ముఖం అద్భుతం కొట్టిపట్టు
 చిత్రం చింతించాతి ఆ మాట అంది మీ
 కివ మైలే. మల్లికాదేవిగారూ, మీరేమీ
 అనుకోకపోతే నాతోచిప్పిస్తారా.
- మల్లి : ఏమిటనీ?
- సుంద : మీతో చిన్న బహుమానం ఇవ్వాలని
 ఉంది.
- మల్లి : ఎందుకు?
- సుంద : మిమ్మల్ని చూస్తూనే నామనసులో వెన్నెల
 జలుగు కురుస్తున్నాయి.
- మల్లి : మీభావ నా కర్పించాడు.
- సుంద : ఓ స్నేహితురాలికి వివాహం జరుగుతుంటే
 బహుకరిస్తామని ఈ చీర తీసుకున్నాను.
 (చీరతీసి ఆమెకిస్తూ) కాని ఇది మీకు
 కానుకగా ఇవ్వాలని మిమ్మల్ని చూచి
 నవ్వుతినించి నామనసులో మరిమరి కోరి
 కగా ఉంది.
- మల్లి : నాకా?
- సుంద : అవును. కాదనకండి, మీద్రయ. స్నేహితుడు
 ఇచ్చే కానుక మీరు స్వీకరించ కూడదా?
- మల్లి : మీరు స్వీకరించకపోతే నా హృదయంలో
 తీరినిబాధగా ఉంటుంది.
- మల్లి : మీకు బాధకలిగిందట్లు నా కిద్దం లేనంది.
- సుంద : భవ్యణ్ణి (చీర ఇస్తాడు)
- మల్లి : (తీసుకుంటూ) చూ అన్నయ్య. ఏమైనా
 అంటాడేమో.
 [అదృశ్యం అప్పుడే ప్రవేశిస్తున్న కల్యాణి
 చూస్తుంది.]
- సుంద : పరచారేను తెండి.
 [కల్యాణి సుందరాపు దగ్గరికొచ్చి అరిచి
 బ్రతు చేసి కాగితం ఇస్తుంది.]
- కల్యా : ఇదిగోనండి మీదరభాస్తు.
- సుంద : (తీసుకుని) థాంక్స్. వస్తానండీ, మల్లికా
 దేవిగారూ. (నిష్క్రమణ.)

(అతను వెళ్ళివస్తే పే మామంటుంది మర్రికి.)
 కల్యా : (ఇద్దరినైతూ, వీరనైతూ చూసి) మర్రి కొంబ
 గారూ...మర్రి కొంబ గారూ.
 మర్రి : (ఉలిగ్రిపడి) నవ్వింకా ఇక్కడే
 ఉన్నావా! ఎందుకూ?
 కల్యా : ఆ సుందరావు గారి ప్రవర్తన కొంచెం
 అమూనా స్వరంగా ఉంది.
 మర్రి : ఏం? ఏన్నేమైనా అన్నాడా?
 కల్యా : ఎన్నుకాదు.
 మర్రి : అయితే ఎవర్ని?
 కల్యా : నేను మాట్లాడేది మీ విషయమే.
 మర్రి : (కోపంగా) ఈ సి. వి. డి. పని నీకన
 రిచ్చావా?
 కల్యా : మీ రలాఅనుకుంటే సరే.
 మర్రి : అమూనానికే కారణం?
 [కల్యాణి జవాబు చెప్పను]
 మాట్లాడేవేం? అంత ఈర్ష్య పనికిరాదు
 కల్యాణి.
 కల్యా : నాకెందుకూ ఈర్ష్య?
 మర్రి : లేకపోతే అనవసర విషయాలలో నీ కోరికలం
 ఎందుకూ? నువ్వు టైపిస్టువి. నీకని నువ్వు
 చూచుకో.
 [కోపంగా స్క్రీన్ వెళ్ళి నిష్క్రమిస్తూ
 మిస్సుంది]
 విద్యా : ((ప్రవేశించి) ఆసుందరావుగారు వెళ్లారా?
 కల్యా : అఁ ఇప్పుడే.
 విద్యా : ఇంతకిముందు ఆమెన్ని ఎక్కడో చూశా
 నండి
 (ఆలోచనగా) ఎక్కడ చూశానూ?
 (నకుసుంటే కాలికి తపర్ తపర్తుంది)
 ఈ తపరేమిటండీ?
 కల్యా : ఏమో.
 విద్యా : ఇందాక ఇది అక్కడ ఉన్నట్టు లేదే.
 కల్యా : ఏమో.
 విద్యా : జ్ఞాపకశక్తిలో ఇద్దరం ఒకటైతేనే ఉండే.
 నాకు మంచిలోనే దొరికాదు అన్నట్లు.
 కల్యా : అన్నట్లువా? (దప్పుడ వివాదస్పరించి పిగ్గ
 పడి ముఖం చాచుకుంటుంది.)
 విద్యా : కోపం వచ్చివట్టుంది. నాకంటే మీ
 రన్నట్లు గొప్పవారలెండి. ఇంతకీ ఈ

సుందరావుని ఎక్కడ చూశానూ?
 (ఆలోచనగా అతను పైకి చూస్తుంటే అతని
 నైటోసారి చూసి బయటికి విష్క్రమిస్తూ
 మిస్సుంది కల్యాణి.) వ్విజ్ఞాపకం రాకటం
 లేదండీ.
 [దుట్టాచూసి కల్యాణి కనిపించడం]
 కల్యాణిగారూ, కల్యాణిగారూ!
 (బయటినించి కూర్మారకతాం (ప్రవేశం)
 కూర్మ : అవిద్యల్లి, అంగంపైతే ఆలా అనుస్తా
 వేమిటయ్యా, విద్యాపతి? ఏంకావారి?
 విద్యా : (నిస్సపడి) అహఁ, ఏం లేదండీ.
 కూర్మ : ఈ తపరేమిటి (అతని చేతిలోనుంచి తీసు
 కొనిచూస్తూ) ఓ కార్మిక్! ఏమిటిగిరా? ?
 అద్యావ్విగా తీసుకున్న నైతరం హంతరి
 పట్టావా?
 విద్యా : లేదండీ
 కూర్మ : మరి ఇదేమిటి?
 విద్యా : నేమిదీ పడిఉంటే చూస్తున్నాను.
 కూర్మ : కేలనిదీ పడిఉంది? నిజమేనా?
 విద్యా : నిజమేనండీ.
 కూర్మ : (అమూనాగా విద్యాపతి నైతూ కల్యాణి
 గది నైతూ చూసి) వ్యవహారం ఏమిజరపటం
 లేనగద!
 విద్యా : రాదురాదు.
 కూర్మ : నాకు తెలుసులే నువ్వు బుద్ధియంతుడివే.
 ఆలా కూర్మ. (విద్యాపతి కూర్మంటాడు)
 నీ ట్రెయినింగు ఎంతవరకొచ్చింది?
 విద్యా : ముఖ్యమైనవిన్న తెలుసుకున్నట్లేనండీ.
 కూర్మ : వోట్లు, రిసీటులు, తాకట్టు, విక్రయదస్తా
 వేజులు, ఎగ్జిమెంట్లు, వాయిదా పేరీ
 డులు, దరఖాస్తులు, చార్జీలు, అర్జీలు, రిజి
 స్టర్డ్ నోటీసులు, రాజీనామా పేలువాదులు
 వదిలి మింగేవావా?
 విద్యా : (వర్సి) యథాశక్తివి.
 కూర్మ : ఏదీ, ఓ రిజిస్టర్ నోటీస్ నమూనా చెప్పు.
 విద్యా : (గొంతు సవరించుకొని)
 త. కూర్మారకతాం ఎం. వీ, ఎల్. ఎల్
 డి. అడ్వకేట్ గారి దగ్గర్నుంచి—
 ఫలానావారికి,
 ఇందుమూలంగా మీకు తెలియచేసే దే

మంటే మీదొడ్లోని మామిడిచెట్టు తోటకు
తెండుకొమ్మలు మాక్లయింటు పెంతుటింటి
మీడికవారి సవరు ఇంటికి వస్తము కలిగిస్తూ
మాక్లయింటు మాక్కులకు భంగము కలిగిం
చుటవలన ఈకోటిను అందివ తీక్షణం వనగా
కొమ్మలకొట్టించి వస్తవరిహారం ఇవ్వవలెను.
లేనిచో కొద్దుమూలంగా తగుదర్శి తీసుకొని
బడువని ప్రహించవలెను.

కూర్మ : ఛేద. కాని ఒక్కచోట అడుసులో కాలు
పేకావోయ్

విద్యా : ఎక్కడంటి.

కూర్మ : మామిడి చెట్టుకొమ్మలు వారిచే క్లయింటుకే
లాభంకడుటోయ్. అందుకని ఆవలవవాడు
ఎలానూవాటిని స్వయంగానే కొట్టేస్తాడు.
ఇహ వోటీపెండుకూ ?

విద్యా : నిజమేనండి వేరచెట్టుకొమ్మలు అని పవరణ.

కూర్మ : అది వాస్తవికత అంటే; అర్హిరాయటంలా
ముఖ్యంగా గమనించాలనివ అంకం ఏమిటి ?

విద్యా : 'మహారాజుగ్రీ ఫలావావారి దివ్యసముఖము
వకు, ఘనమైన ఆయ్యా' అని ప్రారంభించి
'దివ్యగిరియనుకు లేవలెను, ఇట్లు విశే
యము' అని ముగించాలి

కూర్మ : ఫలితం అనకూలంగా లేవస్తాడు అక్షేపం
తెలియ చేయాలంటే ?

విద్యా : ఫలావావారికి అని ప్రారంభించి 'దివ్యచిత్రి
మువకు లేవలెను' అనేది కొట్టిపారని 'గమ
నించవలెను' అని రాయాలి.

కూర్మ : అప్పుడీసుకున్న పెద్దమనిషి సకాలంలో
తీర్చిలేకపోతే.

విద్యా : పెద్దమనిషికాదు.

కూర్మ : వైవై పద్మతి చెప్పకుండా కిత్తీవుకు పే
చెలా ?

విద్యా : మొదటి రిమెండర్లో మహారాజరాజుగ్రీ అని
సంబోధించి తరువాత ఒక్కొక్క రిమెం
డర్లో ఒక్కొక్క విరుమా త్వరంచేయాలి
మహారాజరాజుగ్రీ, మహారాజుగ్రీ, గ్రీ—చివ
రికి మిగిలేది అసలు పేరే.

కూర్మ : ఛేద. చాలా మాతృబుద్ధివోయ్ విద్యాపతి.
ఇంత ఘటికుడి తమకోలేదు.

విద్యా : తమకు నేర్పిన విద్యయే

కూర్మ : నువ్వు లాయరు కోవలసినవాడివోయ్

విద్యా : అవకాశాలు అందరకు దొరుకుతాయా ?

కూర్మ : నీతెలివేట అన్న ఇలా అబ్బాతింగా ఉండి
పోతుంటే వాకిష్టంలేవోయ్. నిన్నెలాగైనా
పైకి తీసుకురావాలని ఉంది

విద్యా : ఆ అభిమానమే చాలండీ

కూర్మ : లానఃనటం నీకెప్పుడు ?

విద్యా : డిప్యే ఉండాలిగాని దువటానికేం ?

కూర్మ : ఈ అభీషులో పనిచేస్తుంటే నీకుకూడా
సాంకింగా ప్రాక్టీసు పెట్టాలనిలేమా ?

విద్యా : కోరికలే నుర్రలైతే స్వారీచేయని
వాళ్లెవరు ?

కూర్మ : ఎంతాభిగా 'డివికూలో వేదం వేస్తావా'
అంటే మా మర్రికకూడా అలాగే అంటుం
దోయ్

విద్యా : మర్రికాంబగారా ?

కూర్మ : ఊ. మా మర్రికను చూశావు ?

విద్యా : చూడకేంటి ?

కూర్మ : దాన్నిగురించి నీ అభిప్రాయం ఏమిటి ?

విద్యా : చాలా మంచివారండీ.

కూర్మ : నిజంగావా ?

విద్యా : (అయిష్టంగా) నిజమేనండి.

కూర్మ : అది ఉత్తి అమానుకురాలోయ్.

విద్యా : అవునండి.

కూర్మ : నేనంటే ఎంతోగౌరవం. వేనెంతి చెబితే
అంటే.

విద్యా : అలాగంటి ?

కూర్మ : ఎన్నోసంబంధాలు వస్తున్నాయిగాని వాకేది
సచ్చటం లేవోయ్.

విద్యా : కచ్చమేనంటి.

కూర్మ : అన్నట్లు, మామర్రిక ఎలాఉంటుం చంటానీ ?

విద్యా : విశ్లేషంలా ఉంటారండి.

కూర్మ : నిజం ?

విద్యా : నిజమేనండి !

కూర్మ : పోనీ, నువ్వేదాన్ని చేసుకోరాదుటోయ్,
విద్యాపతి ?

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) నేనా !

కూర్మ : నువ్వే. ఏం? సచ్చివటే మాట్లాడావుగా ?

విద్యా : (పచ్చికలక్కాయగొంతు పట్టుతూ) నేను తగినదే.

కూర్మ : ఏం? నీకేంకక్కవ? తెలిసేటదేనా? రూపంలేదా? కుణంలేదా? ఏమేమంగా బి. ఎల్. చెప్పిస్తావు. రహిషాటిక? ప్యానె వొస్తావు. వాదగ్గిరే జూనియర్ గా వేసుకుంటావు. నువ్వుకోర్టులో ఆర్గ్యుమెంట్ చెబుతుంటే కోర్టునోలు దిద్దగిరి పోదా? క్లయింట్లు చూడబోయా? పేరుకు జూనియర్ గాని విద్యాపతి సీనియర్ ప్రిన్సిపల్ తలచిన్నాడని అందరూ మెచ్చుకోయా? లీడర్ ఆఫ్ దివార్ అయిపోవుటోయ్ అయినాకళ్ళలో! నీకేంకక్కవోయ్ విద్యాపతి? ఏం. ఏమంటావ?

విద్యా : (ఉక్కిరిబిక్కిరిస్తూ) వాళ్ళనువాలా తెలియటం లేదండీ.

కూర్మ : పోనీ పాపకాలేంగా ఆలోచించుకో. అంత తొందరంచేయకు. తెలియలవాడిని, అభివృద్ధిలోకి తీసుకొద్దామనే అభిమానంతో అడిగాను గాని మామల్లికకి సంబంధం దొరక్కాదు.

విద్యా : ఎంతమాట!
[చేతిలో కొన్ని కాగితాలతో ధర్మరావు ప్రవేశం]

ధర్మ : నమస్కారం పీడర్ గారూ.

కూర్మ : నమస్కారం కూర్మోండి. మీ పేరు ధర్మరావు గారు కదూ?

ధర్మ : (కూర్మంటూ) తనుకీ? బాగా బ్రాహ్మణం ఉందండీ. మర్రిపోయారేమో ననుకున్నాను. (విద్యా పతిని చూసి) నువ్వుకూడా ఇక్కడే ఉన్నావయ్యా, విద్యాపతి. వామనై లాపాయలూ ఎగ్జిజ్టావుకదూ?

విద్యా : (నవ్వుతూ) ఎగ్జిజ్టు లెండి. ఉన్నప్పుడు ఇస్తాను.

కూర్మ : మీరు వచ్చిన పనేమిటి?

ధర్మ : తమతోకొంతెందహస్యంగామాట్లాడండి. [విద్యాపతి వైపు చూస్తాడు అది గ్రహించి విద్యాపతి చిరునవ్వు నవ్వుతో నిష్క్రమిస్తాడు.]

లాండ్ లార్డ్ అండి బ్యాంకర్ సవ్యాసి రాజు అనే ఆయన ఉన్నాడు చూశాయా, ఆయన వామన దానావేదానందీ (కాగితాల ఇస్తాడు)

కూర్మ : (కాగితాలు చూస్తూ) ఊహించుకుంటే.

ధర్మ : నోటురాసి ఆయన దగ్గర వెయ్యి లాపాయలు అమ్మతీసుకున్నానండీ. ఇప్పుడా నోటు లిమిటేషన్ పట్టిపోయింది.

కూర్మ : (ఉత్సాహంగా కాగితాలు బల్లమీద కొట్టి) లిమిటేషన్ పట్టింది! కంప్లూట్స్ లేవన్న. (వెయ్యిపట్టి ఉప్పుతాడు.)

ధర్మ : కానీ లిమిటేషన్ పట్టకుండా చెల్లువేసిపట్టు ఫోర్టరీ చేసి దానా వేదానందీ. చెల్లుతుందింటారా?

కూర్మ : చెల్లుదు చెల్లుదు చెల్లుదు కానీ అది ఫోర్టరీ అని నిరూపించాలి. తగిన సాక్ష్యం ఉందా?

ధర్మ : తమదగ్గరకి సాక్ష్యం లేకుండా వస్తావా? (ఆకాగితాల్లో ఓకాగితం తీసి ఇస్తూ) ఇది చదివండి.

కూర్మ : (చదివి) అజగ్రత్తగా నోటుకే కాల వోడం పట్టించి నందువల్ల ఓక్సీఫరి ఆ నేరముస్తాని డిమిష్ట్ చేశాడా సవ్యాసి రాజు గారు! ఓహో అదన్నో మై సాక్ష్యం. (ఉత్సాహంగా) గలిగారండీ, కేసు.

ధర్మ : (సంతోషంగా) గలిగినా?

కూర్మ : ఇంకా సందేహమా! కానీ ఈ కాగితం ఎలా సంపాదించారు?

ధర్మ : ఓక్సీఫరి గారి దగ్గర కొన్నాలెంక. ఆకాశం మైలే ఆయన గారు కోర్టుకి కూడా వచ్చి మన తిరస్కర సాక్ష్యం చెబుతారు.

కూర్మ : ఇంకేం ఫస్టా. వకాలత్ ఇస్తారా?

ధర్మ : చిట్టం.

కూర్మ : (గట్టిగా) విద్యాపతి, వకాలత్ వామన ఫారం తీసుకురావోయ్.

ధర్మ : లాపాయంటు తనుకీ తెలిసినట్లు మరొకరికీ తెలిసండీ. ఆరోజు ఇల్లేలోల్లాకొట్టించే చేశాడు నన్ను. అందుకే తమదగ్గర కొచ్చానండీ.

కూర్మ : అప్పుడు ముప్పై రూపాయలు ఎగ్జిజ్టింగ్ వివా
ఇప్పుడు చెయ్యిరూపాయలు ఇప్పిస్తారెండి.
(నవ్వుతాడు.)

ధర్మ : తనుదయ.

[విద్యాపతి వికాల్ ఫారం తెస్తాడు]

కూర్మ : సంతకం చెయ్యండి ధర్మారావు గారు!

ధర్మ : అయ్య బాబోయ్. సంతకమే!

కూర్మ : అరేషిటి? అలాగే ముప్పైతేరెం.

ధర్మ : అహ. చెయ్యి... కొంచెం... వసుకు
కుంటేనూ.

ధర్మ : ఇప్పటి దాకా బాగానే ఉండి గవండి.

ధర్మ : అకస్మాత్తుగా అప్పుడప్పుడు అలా వొణుకు
వొస్తుంది.

కూర్మ : చెయ్యి పట్టకోవోయ్ విద్యాపతి, కొంచెం.
(విద్యాపతి చెయ్యి పట్టుకుంటాడు)

అహ. సంతకం చేసేయ్యండి.

ధర్మ : చెయ్యి... పడిపోయిపట్టుంది.

కూర్మ : చెయ్యిపడి పోతే కేసు ఓడిపోతారు.

ధర్మ : చెయ్యిపడింది! పీకలమీడికి రాదురా!
(కొరితం లేరిపార చూస్తాడు.)

కూర్మ : రాగులెండి అలా చూస్తారెం? త్వరగా
చేసేయ్యండి.

ధయంలేకు. (కలంఇస్తాడు)

[ఇద్దరూ వొణుకుతున్న ధర్మారావు చెయ్యి
పట్టుకొని సంతకం చెయ్యిస్తున్నగా తెర.]

రంగము: 4

* * ఉదయం; సన్యాసిరాజు గారి
ఇంటిలో డ్రాయింగు రూమ్. డవాల
వేసుకొని వరహాలు సోఫాలు దులు
పుతూ ఓసారి అటూఇటూ బెదురుగా
చూసి ఓ సోఫాలో కూలబడి షరవ
శిస్తాడు. ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య
నాయుడు ప్రవేశం.

ఇన్ : (వరహాల్ని వింతగా చూస్తూ) సన్యాసి
రాజు గారూ!

వర : (కళ్లు మూసుకుని, అలవాటుగా) దయ

నెయ్యండి.

(చుట్టూ సప్తహాకలిగి దిగ్గువలేచి) దిగ్గు
బాబూ. (చేతులు నలుపు కుంటాడు)

ఇన్ : (నవ్వుతూ కూర్చోని) ఎలా ఉందిరా
సోఫా?

వర : బుద్ధి గడ్డిలింది బాబూ! చమించండి. (లెంప
లేసుకుంటూ.)

ఇన్ : ఎందుకురా! సోఫాలు ముతములు కూర్చో
టానిక్కోయా?

వర : చిత్తం. తిమిలాంటోళ్ళు! గాని మాలాంటో
ళ్ళుకా బాబు?

ఇన్ : ఏం? నువ్వు మాత్రం మనిషిని కావూ?

వర : చిత్తం. డవాలా జవాన్నే గా బాబూ.

ఇన్ : పనుల్లో లేడాయంటే ఏంరా? మనుషులంద
రికీ సమాన హక్కులేవూ?

వర : అంతే సరికారా బాబూ?

ఇన్ : కాదు మరి!

వర : అయితే తర్వాతేసరికారా బాబూ?

ఇన్ : మనుషులంతా ఒకటే బుద్ధివున్న తప్పే
ముందిరా!

వర : (ఇన్ స్పెక్టర్ పక్కన కూచుంటూ) తమరు
మామంబోయి దొరా!

ఇన్ : (దిగ్గువలేచి లాతీ నేలకొట్టి) ఓరివ్వరా!
బుద్ధిలేదా? చమనిస్తే నెత్తి కెక్కుతావా?
నీ అంతర మెక్కుడ వా అంతర మెక్కుడ?

వర : (దిగ్భ్రాంతుడై) పారపాటు. పారపాటు,
చమించండి బాబూ. మీపాదాలట్టు
కుంటాను.

ఇన్ : (తగ్గి) అహ. అదికాదురా! కూచో కూచ
దని కాదు. మనిషి కాస్త కుశ్రంగా
ఉండవూ?

వర : అదా బాబూ!

ఇన్ : అదేరా! మీఅయ్యగారులేదా?

వర : ఉన్నారండి.

ఇన్ : ఏం చేస్తున్నారు.

వర : పూజలో ఉన్నారు బాబు.

ఇన్ : పూజ! మీ బాబుగారు పూజలుచేస్తారా?

వర : చిత్తం. తోజాపాడ్డుటలే దనఁజ్ఞీ పూజ
చేస్తారండి.

ఇన్ : ఇంకెంత నీపటి కానుంది పూజ ?
 వర : అయిపోయి వచ్చేసింది. ఇంక వచ్చేస్తాను.
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి ధండ్లపూజ (పూజ) మొందిస్తా ?
 వర : అయినచేత అంటాను బాబూ కనపడి కన పడగానే తీసుకుని ఇంట్లో పూజ చేసింది.
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి బాగా నచ్చుందింటావా ?
 వర : అవును తమరు చేరారా ?
 ఇన్ : భూములు బాగా ఉన్నాయా ?
 వర : ఒకప్పుడు బాగా ఉండేదంటే ఆమె నే చాలామందిని ఆమెనే పెట్టుకున్నారంటే.
 ఇన్ : ఎందుకూ ?
 వర : 'దున్నేవాడిదేభూమి' అంటున్నారంటే తీరాచేసి సరైన దివ్యయ్యకుండా భూములు కొట్టేస్తారేమోనని ఆపని చేశారంటే.
 ఇన్ : దివ్యుల బాధలకు వేరారా ?
 వర : మొదట చేశారుగాని తరువాత ఆమెను కొన్ని బాధలకు గురిచేసింది. బయటే తీసేశారంటే.
 ఇన్ : తీసేసి ?
 వర : ఇట్టేకొన్నారంటే.
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి ఇట్టేనయ్యేమట.
 వర : ఇప్పుడయ్యా లేనంది. ఆటితో ఇప్పుడయ్యే పడి అయ్యకొనేది అమ్మేశారంటే.
 ఇన్ : అమ్మేసి ?
 వర : బంగారం చేసుకున్నారంటే.
 ఇన్ : అంతా ఇంట్లోనే వాచారా ?
 వర : చిత్తం.
 ఇన్ : రోజులు మంచికాపుకోయ్ కొంపతీసి ఎరికికన్నున్నా పడితే పైకెత్.
 వర : ఎంటి బాబూ, తమకే అట్టంటాను. (గర్వంగా తాళాలు చూపిస్తూ) మాడండి అట్లాటిట్లాంటిది అనుకున్నారేమో. ఒక్కొక్కటే చూపిస్తూ కలగలే.

బొంబాయి, చెన్నాపట్టణం చి మంచి ప్లాంట్ గాని కొత్త కొత్త కాంస్యం ఈవకు రావాల్సిందే. పైగా ఇద్దరు కూర్చుంటుంటారు. రెండు బాగాలు చూడేమీ అదే ఉంటాయి చిట్టిపాతయ్యలు? పూ?
 ఇన్ : మంచి కాగితం చేత ఉన్నారన్నమాట.
 వర : చిత్తం. అందులో నేను చివరకు నిలబడితే ఇంటిపైపు ఎవరన్నా కన్ను లియడటానికి ధైర్యం చేస్తారా!
 ఇన్ : ముప్పు పైకేట్ నాకయి కదా! నీకు వదలెందుకురా?
 వర : హోదాగా ఉంటుంది ఏమనోమన్నారంటే సవాసిరాజాగాను. ఈ దిశ్య తిక్క మొగుంటే దీన్ని చూసిని కాడినించి ముందులో దికి చూ ముసుగా ఉండండి.
 ఇన్ : అదేం ముసుకరా?
 వర : బుడ్డోడు కదండి.
 ఇన్ : అయితే మాత్రం.
 వర : చిత్తం. "పెద్దయ్యలెరవారే మా రాజాలు ఎట్లాగూ వస్తారు. ఇప్పుడే నించి చేరికా?" అని భావేశానికి.
 ఇన్ : మంచిది చేశావుగాని వేసో విషయం అనుకుంటే నీమధానం చెబుతావా?
 వర : చిత్తం. అసంగి.
 ఇన్ : మీ అయ్యగారు మంచివారేనా?
 వర : కాకం బాబూ!
 ఇన్ : బాబూలూ, కొట్లాటలు — ఇలాంటి వాటి కోరికే వారూ?
 వర : నాతో ఎప్పుడూ చేచి పెట్టకొలేను బాబూ, తీరం పెంచమని అడిగితే మాత్రం ముక్కు మీద వేలేమంటారంటే (అభియస్తాడు) ఇంక గవ్వకా.
 ఇన్ : సామాన్యంగా మీ అయ్యగారు ఏం చేశారు?
 వర : చేపరండి
 ఇన్ : ధర్మపూరి సుఖాపితలూ, సుమతీతీతం ఎప్పుడూ చదవరా?
 వర : అది మాపేమోగాని ముందులో మునుతీతీతం వోల్లేనేకాదంటే. (చెరుకు కట్టకుని

కొంచెం కాగంతిస్తూ)

“అడిగిన జీతం రియ్యరి

మిడిచేలపు కొండుగొల్చి మిడుకుట కంటెన్

వడిగల ఎద్దులగట్టుక

మడిగిమ్మక బతుకవచ్చు మహిలో నుమతీ”

ఇన్ : ఛేప్. మాకాత్రా, అలా అన్నాడేగాని
అడిగిన జీతం ఇయ్యకపోతే సమ్మెలు చేసి
గొడవచేయ మన్నాడా?

వర : (తెల్లబోయి) లేదు బాబూ.

ఇన్ : అందుకోసోయ్ నుమతీశతకం అంటే నాకు
ఇష్టం. మాకాత్రాలో ప్రతిభైదీ—రింటు
న్నావా? ప్రతిభైదీ శోచా లాతీమాపించి
మరి నూరినూరి పోస్తున్నానోయ్ ఈ
పద్యాలు. చిన్నప్పకు మా అయ్యగారు
చెల్లిం పట్టుకుని అవన్నీ నాచేతి పప్పు
చెప్పిస్తేనే నేనీనాడు ఈ ఇన్ స్పెక్టర్
పదవి వెలగ బెకుతున్నాను.
(జేబులోంచి నుమతీశతకం తీసిచూస్తూ)
అహహ!

శ్రీరాముని దయచేతును

నారాధిక పకల జనులు ఔరా! యనగా
ధారాశ్రమం నీకులు

నోయారగ చవులుపుట్ట నుడివద నుమతీ,

[చివరపంక్తి వరహాలు కూడా అంటాడు]

(సన్యాసిరాజా మన్య ద్వారంబించి
పవేళం)

సన్యా : సుహృదరం ‘ఇన్ స్పెక్టర్’ గారూ.

ఇన్ : సమస్తే, పార్, సమస్తే.

సన్యా : నుమతీశతకం తిరగేస్తున్నారే.

ఇన్ : ఏకో కాలక్షేపం.

సన్యా : ఆపద్యాలంటే నాకు తగని అభిమానమండీ.

ఇన్ : (సంతృప్తిగా) అలాగండి?

సన్యా : చిన్నప్పకు విధిబట్టి నుమతీశతకం
యావత్తూ మంచిసీక్ష్మ ప్రాయంగా ఏకరువు
పెట్టే వాణ్ణి. అందుకే గదండీ ఇప్పు
దీమాత్రం విశ్చింతగా బతుకు తున్నాను
(అకస్మాత్తుగా)
తెప్పులుగ చెరువు విండిన

కప్పులు పదివేలు చేరుగదరా నుమతీ.

అహహ! ఏం చూపురిక!

వర : (అందుకుంటూ) ఎప్పుడు సంపదగలిగిన
అప్పుడు—

సన్యా : హుప్. ఇన్ స్పెక్టరుగారు ఏకో పరిమిత
ఒచ్చిపట్టువాగు.

ఇన్ : మరేంండీ.

[వరహాలు పద్యం తపలోనే చదువుకుంటూ
వెకుతూ మన్యలో అగి వెంక్కి సన్యాసి
రాజా వైపు చూస్తాడు]

వర : లక్షింపతిగారికి కలుతెట్టుకున్నాను గదండీ
బాబూ! సన్యాసి రాజాగారు నుంచున్న
పరాస రమ్మన్నారని చెప్పాచ్చాడండీ.

సన్యా : ఏమన్నార?

వర : నువ్వ్రపన. నీ ఎవకాలే వొస్తున్నా లేకన్నా
రండీ. మడిసి బాదిగులుపడిపోయారండీ.
అయితే, ఇన్ స్పెక్టరు బాబూ, తెలిగడుగు
తాను, అరిచెట్టు మల్లీ బొరుకుద్దంటారా?

సన్యా : (అందుకుని) అః ఇంకేం దొరుకుతుండీ!
పుస్తకం, చరిత్రా, నిర్లింపరహా ప్రంగతింగతి.

ఇన్ : (రోషంగా) అయితేపోలీసుశిష్యులమంటు
ఎందుకండీ!

సన్యా : మనుష్యుల్లో విజయితే లేకపోతే పోలీసు
వాళ్ళేం చేస్తారు?

ఇన్ : (కొంచెం సంకోషించి) ఉన్న మాట
చెప్పారు. అందుకే (నుమతీశతకం చూపిస్తూ)
ఈ క్రమ. (పుస్తకం జేబులో పెట్టుకుం
టాకు) ప్రతివాడూ దక్కగా దనువుకుని
బాధపడకూడదూ?

వర : కొంటానికి నెబ్బుండొడ్డు బాబూ?

సన్యా : ఏదీచావులేరా. నువ్వెట్లు.

[వరహాలు బుర్రగోళ్ళుంటూ నిద్రు
మని తిమిరి పశేమిటో నెలచిచ్చారుకాదు.

ఇన్ : మరేం అనుకోకండీ. తిమిరి కొన్ని ప్రశ్నలు
అడగాలి.

సన్యా : ఏ విషయం?

ఇన్ : ధర్మారావుగారి బట్టలకొట్టు బాటి విషయం

సన్యా : (అశ్చర్యంగా) ధర్మారావుగారి బట్టలకొట్టు
బాటి? బాటి బరిగిందా?

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా ఆతిథి వంక రిడేకం గామాసి) మీకు తెలియదా?

సన్యా : మీరు చెప్పేదాకా నాకు తెలిసే తెలియ దండీ. మా వరహాయి కూడా చెప్పలేనే. నాకిది తెలిసిందయినే ఉండదు. ఎప్పుడు లాటి చేశాడు?

ఇన్ : రాత్రి.

సన్యా : పాపం (నీగా) బాగాయ్... (ఆశ్చర్యం) నన్నబోయాడా?

ఇన్ : ఒక్క చుడుక్క కూడా లేకుండా లాటి చేసేవారండీ.

సన్యా : (త్వస్తిగా) అయిందీ! కాకేం చేస్తుందీ! అనకుడను కాని అంతే కావాలిందీ.

ఇన్ : ఏం?

సన్యా : వాళ్ళి పరమ సీమకు అనకుడను కాని—

ఇన్ : ఏం చేశాడూ?

సన్యా : వాళ్ళి పెంపరిచేకాడండీ పరమకౌరవ్యకు అనకుడను కాని—

ఇన్ : ఏం చేశాడో చెప్పండి?

సన్యా : లుచ్చా పరి కండీ. అనకుడను కాని—

ఇన్ : (విసుగ్గా) అపాడుర నేమిటో చెవిలే ఇద్దరం కలిసి తిడవాం.

సన్యా : నోటో సరికం పెట్టకుండా—అదే వాళ్ళి ఎగ్జిల్టాని చూశాడండీ.

ఇన్ : అలాగా!

సన్యా : దురుల్పాకే కండీ.

ఇన్ : మర్రి అనకుడను కాని, ఈమటానీ అయినాడా మిమ్మల్ని అన్నాడండీ.

సన్యా : (కోపంగా) అన్నాడూ? వాడిపరి పట్ట కుండా వొడుల్తావా!

ఇన్ : చూస్తే మీ ఇద్దరికీ బాగా కక్షలున్న టున్నాయి.

సన్యా : కాని పక్షలు చేస్తే కక్షలుండవు బండీ?

ఇన్ : ఆ కక్షతో మీరే దుకొంటుంటే చేయించా రంటున్నాడు.

సన్యా : (తెల్లతోయి) ఆ— నేనా? రామరామ.... ఎలా చూశాడండీ అనకుడి?

ఇన్ : నేనే అదీగా నైంది—అనుమానం ఎవరి మీదైనా ఉంటే చెప్పవని.

సన్యా : (కోపంగా) పాక్ష్యం?

ఇన్ : అదీ అదీగాను ఆధారాలున్నాయా అంటే. అదంతా నాకు తెలియ బాబూ ఆధారాలు వెతికటం బోలీసువారి పనే నన్నాకు.

సన్యా : (చూచాక్షుగా తిట్టి) కొంపతీసి మీరుకూడా నన్ను అనుమానించటం లేదు కద! నేనే పాపం ఎరగనండోయ్.

ఇన్ : పెద్ద చుడుళ్ళు, మీరిలాంటి వాటిలో ఎందుకు దిగుతారైంది. ఉద్యోగ నిర్మంలో ప్రశ్నిలకాలని వచ్చాడు. అంతే.

సన్యా : బతికించారు. (అలోచించి) చూడగా చూడగా నాకోఅనుమానం తిడుతోందండీ.

ఇన్ : ఏమిటి?

సన్యా : ఇంకాలో ఏమో మాపం ఉండండి.

ఇన్ : మోసమా?

సన్యా : ఇన్ని కొట్టుంటే ఒక్క నిర్భారావు కొట్టో నే లాటి ఎందుకు జరగాలి? కాపలావారి మైనారు! రాత్రిరాత్రి ఎవరికంటా పడ కుండా పరుకు ఎలా తేలేగానూ?—వొట్టిది. వొట్టిది. వొట్టింది. ఇన్ స్పెక్టరుగానూ లాటి జరగ నే లేదు.

ఇన్ : జరక్కపోవటమేమిటి? నేను కళ్ళారా చూస్తే!

సన్యా : జరుగుతుంటే చూశారా?

ఇన్ : జరిగింతరవాత.

సన్యా : నిర్భారావే పరుకుంతా ఎక్కడో దాచి నామిదికి పెట్టాలని చూస్తున్నాడండీ.

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా) తిహామ గాడిందీ! ఎక్కడ దాచాడంటారు?

సన్యా : ఎక్కడిదాచాడో మీరే వెతికించాలి. ఇల్లా గిల్లా అంతా సోదాచేయించండి. బతుట పడకపోలే నన్ను ఎగ్జిల్టాని కొట్టువెంకాల్సింది దొడ్డిపచ్చుండు ఇంట్లో తేరనేసిఉంటా డండీ! పోనిర్భారావ్!

[ఇన్ స్పెక్టరు అలోచిస్తూ ఉంటాడు. సుంద (రాత్రి ప్రవేశించి ఇన్ స్పెక్టర్ వైపు రెండు మూడు సార్లు చూస్తాడు.)

సుంద : ననుష్కారం సన్యాసిరాజుగారు.

సన్యా : రండి. రండి. చూశాల్సింది.

ఇన్ : ఎరే నేను వస్తాడండీ.

[ఇన్ స్పెక్టర్ లేచి వెళ్ళిపోతూ సుందరాత్రి]

నైపు యథాలాపంగాచూసి, మల్లీ పరకా
యించి చూసి సవ్యాసి రాజా వైపు
చూస్తాడు.]

సవ్యా : వీరు సుందరావుగారు. వాకు చాలా ముఖ్యు
స్నేహితులు. (సుందరావు సమస్కారం
చేస్తాడు)

ఇన్ : విద్యుత్తుక్కడో మాళానందీ

సుంద : కోర్టుమీద యథాలాపంగా చూశారేమో
లెంకి.

ఇన్ : కాదండీ అలాంటి పరిదమం కాదు!
ఎక్కడో మాళామ మీది ఈ ఊరేనా?

సుంద : వాలో ఊరేమిటి;

ఇన్ : మీరేం చేస్తున్నాను?

సుంద : (సప్రయోగ) (ప్రస్తుతం కోటి సూర్యప్రకాశ
రావుగారికి సవ్యానిం చేస్తామని ప్రయత్ని
స్తున్నాను. (ఇన్ స్పెక్టర్ బుర్రతిడుముకుని
కొంచెం తిటపటాయించి నిష్క్రమిస్తాడు.)

సవ్యా : మాళారా సుందరావుగారూ? తన బట్టల
కొట్టు బాటి చేయించానని ధర్మారావు నా
మీద ఆధాంపం చేశాడు.

సుంద : బాబీ!

సవ్యా : ఆ-అసలు బాబీ కాలేమి నా అనుమానం.
అదో పన్నాగం-మనమీద కక్ష తీర్చుకో
టానికి.

సుంద : తోటాకు దప్పకకీ? కుంజేళ్లు బెదుర్తాయి
టండీ?

సవ్యా : (నర్వ) అంతే...అంతే.

సుంద : హనుమంతుడి ముందగా కుప్పింతులు!

సవ్యా : బెగవని పల్లెటూ కొట్టించనూ?

సుంద : ప్లీడర్ గార్ని మళ్ళా కలుసుకున్నారా?

సవ్యా : ఆ. వాడు కొంచెం పెద్ద ఎత్తుమీద ఉన్నా
డని లోపాయికారీగా తెలిసిందండీ. అడ్వీ
పరిగారిని సాక్ష్యం చేసుకుంటాట.

సుంద : ఆయనెవరూ?

సవ్యా : మాపాత సుమాస్తా అండీ. అజాగ్రత్తగా
సోల్ రిమిటేషన్ పట్టించాడని డిస్మిస్
చేశానెంకి.

సుంద : ఆయన సాక్ష్యం చెబుతా సన్నాదా?

సవ్యా : ఆ. విగ్నాన పూరితుండీ.

సుంద : మీవైపు తిప్పుకోలేరూ?

సవ్యా : మన ప్లీడర్ గారూ అదే అన్నారండీ. ఆయ
నది చాలా బలమైన సాక్ష్యంట. వైగా
తెలిసి తిక్కువగా ఫలానా కారణంవల్ల
డిస్మిస్ చేశానని కాగితంకుడా ఇచ్చాను.

సుంద : ఏకా ఎరచూపించి మీ పక్షానికి తిప్పుకోంకి.

సవ్యా : అందుకే కలుగు చేశాను బహుశా వస్తా
ఉంటాడు. ఏనో విధంగా ఆ ధర్మారావుని
పాధిస్తే గాని వాకు ముఖ్యం అని లేనండీ సుంద
రావుగారూ. ఎంత డబ్బయినా సరే.

సుంద : సాధించకేమండీ! మీ లాంటి పెద్దమనిషి
ఫార్మర్ చేశాడంటే నమ్మించెడు? అందులో
రెండుకోజల్లో మీ పక్షపు పదిరెట్లు పెరగ
బోతుంటే?

సవ్యా : ఎలాగండోయ్?

సుంద : కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారి సవ్యాసభి
మీరే అగ్ర్యక్షులచే సంగతి మర్చిపోయారా?

సవ్యా : ఓ! అదా! అన్నట్లు సవ్యాస ప్రయత్నా
లెంతింపకు ఉచ్చాయి?

సుంద : అవన్నీ నేను చూసుకుంటున్నాను. మీ
కెందును శ్రమ! ఎల్లండీకి అంతా రెడీ చేసే
బాధ్యత వాది.

సవ్యా : చందా లేమాత్రం చమాలయాయి?

సుంద : ఆ-ఎవరండీ ఇచ్చేవాళ్లు!

సవ్యా : అనేమిటి అలా అంటాడు? చాలా మంది
మాటపడవోర్లు అర్థ మాటపడవోర్లు ఇచ్చా
మని వాలో చెప్పారే?

సుంద : కాగితంమీద అంత వేస్తే ఏం లాభింపండీ?
ఇవ్వోద్దా?

సవ్యా : ఇచ్చామని చెప్పారండీ.

సుంద : సరే ఇస్తే రిసీతులు ఉండవు?

సవ్యా : అవునెంకి. వాచేరి మాటపడవోర్లు ఖర్చు
పెట్టించారు గదా!

సుంద : ఖర్చు పెట్టించారీ కిబ్బరి రారుటండీ అలా
అంటారేమిటి? వీధుల్లో, పేదర్లలో, రెడి
యోలో మీ పేరు మోతిమోగిపోదూ?

సవ్యా : (నుఖరికాసం దాడుకుంటూ) ఏమిటో
లెండి. వా కంకితే రి దాహంలేదు.

సుంద : మీకుందరి చేసన్నామా?

సవాళి : ఎందుకంటే ఇకన కీర్తి? కూటికా, కుక్కకా?

సుంద : సరిగ్గా అదేమట కోటిమార్గప్రకాశరావు గారుకూడా అన్నారండీ.

సవాళి : అలాగా?

సుంద : 'అదేమటండీ కోటిమార్గప్రకాశరావు గారు, అలా అంటారు? కీర్తి వొస్తేగాని పదిని రాదు, పదిని వొస్తేగాని కీర్తి రాదు, ఈ రెండూ వొస్తేగాని ప్రజాసేవ వీలుండుదు. ప్రజాసేవ చేస్తేగాని ఈ రెండూరావు. ప్రజాసేవ చేస్తే మీరు రెండూ ఉన్నట్టే కాని ఆ కీర్తిలందరి పదినించి అసలు పది స్వీకరిస్తేగాని విజయవ ప్రజాసేవ వీలుండుదు' అని ఒక్కడమ్మ అనేవేటప్పటికి ఆయన 'సరే కానివ్వండి, మీ ఉత్సాహాన్ని ఎందుకు ఆపాలి' అన్నారుండీ.

సవాళి : ఐతే ఈసవాళివంటో ఆయనకి బాగా పోవుంటుందంటారా?

సుంద : కోటి మార్గప్రకాశరావుగారు ఆ ప్రశ్నే అడిగారండీ. "పేరేమటండీ, ఇకన పేరూ? మీ కీర్తితో విండిపోయి ప్రపంచాలన్నీ తెల్లటి తెలుపైపోతే, ఆ తెలుపులో కలిసే పోయిన పాలసముద్రాన్ని విభజిస్తూరీ, విరాళతాన్ని ఇంగుడూ, హంసని బ్రహ్మ శేవుడూ, కైలాసాన్ని శివుడూ, చంద్రుణ్ణి రామమూ ఇత్యక్తులేక నానా అవస్థలూ పడతారని ఉద్ఘోషించేసరికి నుమ్మయి పోయి "ఎంత గొప్పగా అన్నారుండీ! కేపు సవాళివంలా నామీద పంచరత్నాలు దది చేబున్నావే!" అన్నానంటే సవాళినిరాజు గారు.

సవాళి : నా మీదకూడా ఓ పద్యం రాసి చదువుదుమా.

సుంద : పద్యం! పంచరత్నాలండీ! పంచరత్నాలు! మీమీదకాకపోతే ఇంకెవరిమీద రాస్తాను?

సవాళి : ఒక్కొక్క పద్యానికి ఒక్కొక్క దుష్ట బలి. ఏమంటారు?

సుంద : కానివ్వండి, మీ ఇష్టం. కోటి మార్గ ప్రకాశరావుగారు కూడా అలాగే అంటే

ఎం. పి. అయ్యం తరవాత ఇద్దరు గానైంకి. అన్నాను.

సవాళి : ఎం. పి. అవుతాడంటారా?

సుంద : ఆరే ఆయనా అడిగారు. ఎం. పి ఏమిటండీ, హనుమంతుడు సముద్రాన్ని ఆవరీలగా లంఘించినట్లు ఎం. పి నింది ఎంతానెవరైపోయి ఆ సముద్రాన్ని మీరుకూడా లంఘించరూ? ఆయన విమానం లేకుండా వెళ్తుడు. మీరు విమానంలో వెళ్తుడు. అంతే తేడా. అనే సరికి కోటి మార్గప్రకాశరావుగారు సర్వంమరిచి ఆకాశంలోకి మావారండీ.

సవాళి : (సర్వి) ఏమిటో లెండి. ఆయన గొప్పవాడై పోతే మనకేం లాభం?

సుంద : అన్నీ తెలిసి మీరే అలా అంటా రేమండీ ఆయన గొప్పవాడైతే మీరుమాత్రం గొప్ప వాడుకారూ?

బజార్ను పోతున్నప్పుడు 'కోటి మార్గ ప్రకాశరావుగారు' అని వోరార విలిస్తే ముక్కా మొహం ఎరగరి ముప్పివాడైవా సరే 'ఎలా తెలుసురా నా పేరు?' అని ఓ దమ్మిడి ఇచ్చి 'తరున్నరగరివాళ్ళెవరూ?' అని వాడు రెండో చెయ్యి బాపిలే రెండో దమ్మిడికూడా ఇచ్చేస్తూనే ఇదామీరే కోటి నిండా 'కోటి మార్గప్రకాశరావుగారు' అనివిలిస్తే ఏపని చెబుతుంటే ఆపనిచెబు ర్తండీ?

[ఓక్కిపరి ప్రవేశం]

సవాళి : రండి రండి ఓక్కిపరి గారు...

ఓక్కి : సమస్కారముండి

సవాళి : ఇలా కూర్చోండి.

ఓక్కి : చిత్రం, ఇలా నుంచుంటాలెండి.

సవాళి : పరవారేను. కూర్చోండి పెద్దలు.... మీరు నుండరావుగారు గొప్ప ఆర్థుడైతే నాకు చాలా ముఖ్యులెండి.

ఓక్కి : అలాగా? సంతోషం. (కూర్చుంటాను.)

సవాళి : ఆ పోయినదమ్మ దొరికేమానవ ఏమైనా కనిపించిందండీ.

ఓక్కి : ఇంకం దొరుకుతుందండీ, దాని కెప్పుడో నీల్వొడులుకొన్నాను.

సుంద : పోయిన పిచ్చేమిటి ?

లక్ష్మి : ఆయ్యగారా పోయినా మునుపటివంటివన్నవంటి

సుంద : అగతి ఎంత ?

లక్ష్మి : ఎంతయితే ఎంతెంతి ? ప్రాప్తం లేకపోయి
నప్పుడు, ఎందుకంటే సవాసినరాజుగారు,
కలుగుచేరారు ?

సవా : చూడండి. ఆపస్తేబో కోసంబో ఏదో
అన్నానే అనుకోండి. పెంటనే మిగులగొ
గంటానేని వెళ్ళిపోవటం సలహా
చెప్పండి.

లక్ష్మి : మిగులపోయింటే ఏం చెయ్యను ?

సవా : నేనంటే అంతఃపురం గా ఉండేవారు
కదా ! కాస్త ఉదారంగా నన్ను తీసుకు
రేమా ?

లక్ష్మి : ఎంతమాట !

సవా : మిగులంటే ఎంతవరకీ, ఎంతగౌరవం లేకపోతే
అభిలాషి ధర్మి చేయకుండా అలాగే ఉంచు
తాను చెప్పండి.

లక్ష్మి : (ఆశ్చర్యంగా) ఎంతో వేసుకోలేమా ?

సవా : ఉండదు. వాల్చికాదు. ఆకువోగం
మిగుల చెయ్యాలివంటి.

లక్ష్మి : నేనా ?

సవా : అతిరాలామీరే. నామీద ఆమాత్రం గౌర
వం చూపించలేమా ?

లక్ష్మి : ఎంతమాట. అంతకంటేనా ?

సవా : మిగులప్పుడుంటారని నాకు తెలుసుకొండి.
మనిషి మనసు ఆమాత్రం కలిపెట్టలేమా ?
అన్నిటూ, లక్ష్మిపతిగారు, ఈసంగతి
విన్నారా ? ఆసర్వారావు ఏంజూతున్నాడో
మీదాకా వచ్చిందా ?

లక్ష్మి : ఏ విషయంబురించి ?

సవా : మిమ్మల్నే బోల్చుకొట్టిదా మనుకుంటు
న్నాడు, నాజు. వాడిముఖానికి తోడు వాడి
తిరపువ మీరు పాక్ష్యం చెపుతారట. వెన
పుకాదు లేవదీశాడంటి

సుంద : లక్ష్మిపతిగారి సంగతి వాడికేం తెలుసంటి !
అంతా తనమే ప్రకటించుకుంటాడు.

లక్ష్మి : తమరు దయచేసి తీసుకుంటారే, సవాసినరాజు
గారు. ఆపస్తేబో ఆ ఆగ్రహంబాద అతినితో
అలా నే నన్ను మాట వా ప్రవేశపెడి.

సవా : వా ప్రవేశ !

లక్ష్మి : చిత్తం.

సవా : పోనెండి. గతంగతి.

లక్ష్మి : అంతేనంటి. అంతే.

సవా : నోటూరిమలేవన పట్టించుకొని సంతకం
పెట్టకుండా పరమనీదంగా తిప్పించుకు
పోయాడంటి

లక్ష్మి : అఁ ! అయితే ఫోర్మిమాట విజమేనా ?

సవా : మిగులమాటా అలా అంటారేమంటి ? ఫోర్మి,
గీర్తి, బాకే ఎగ్గొట్టటం బావుందీ ?

సుంద : కుక్క కాలుకి చెప్పబెట్టు అంతే !

సవా : నోటూరిమలేవన పట్టలేని మిగులమాట
అన్నారా అంటే—

లక్ష్మి : అబద్ధపు పాక్ష్యమా ?

సుంద : అబద్ధం, గిబద్ధం. అబద్ధం అనేమాటకీ నిర్వ
దనం చెప్పండి

లక్ష్మి : తీసుకుంటుంది. నా అంతరాత్మ ఒప్పుకుంటే
నేనబద్ధం చెప్పలేను.

సుంద : అబద్ధం చెప్పటానికిమంటి ? నిజం చెప్పా
లంటే భయపడాలిగాని,

సవా : నాపరువు నిలబెట్టుంటి లక్ష్మిపతిగారు.
మీరేం చెయ్యమంటే అదిచేస్తాను

లక్ష్మి : అబద్ధం అడాలివంటి ?

సవా : వ్యాయంకోసం, నాకోసం ఒక్కచిన్న
అబద్ధం ఆపండి (చేతులు పట్టుకుంటూ)
ఇది చేతులుకావు కాళ్ళనుకోండి

లక్ష్మి : సరే కానియ్యండి. తిప్పేయండి.

సవా : (సంతోషంగా) ఒప్పుకున్నారా ? మీ
మేలు మర్చిపోలేనంటి మీముగం ఎలా
తీర్చుకోవాలా !

లక్ష్మి : తీర్చదలుచుకుంటే మీరు తిప్పకుండా తీర్చ
గలరా ?

సవా : ఎలాచెప్పండి ? (చెవులుచిగిర చేతులుపెట్టు
కొని శ్రద్ధగా ముందుకే వచ్చుతాడు.)

లక్ష్మి : చెప్పకుంటారా ? తిరవారి కాదంటారేమో.

సవా : ఛ. ఛ. ఎందుకంటాను ? (కొంచెం తెలుగ్గా
వెయ్యిరూపాయల బాకీరద్దు చెయ్య)
కుంటారా ?

(అయిదుగా ముఖం పెరిగెను)

లక్ష్మి : పెండ్లిబుద్ధి సం అల్లం అడతాటండి?
 సవా : (లేకుండా) మరి ఏమిటో చెబునే చెప్పే
 చెయ్యండి
 లక్ష్మి : మనం పెద్దవాళ్ళ మైపోయాం. మనకి కొవల
 పిండి ముప్పిల్లు సుఖపడటమే కదండీ.
 సవా : కాదు మరి.
 లక్ష్మి : మీ అబ్బాయి పీతరామా రావు ఉన్నాడే,
 అతను మా అమ్మాయి కల్యాణిని ప్రేమించా
 టుండీ.
 సవా : మా వాడా?
 లక్ష్మి : చిత్రిం.
 సవా : ప్రేమా?
 లక్ష్మి : మరేవండీ.
 సవా : విజయ?
 లక్ష్మి : విజయమండీ. వాకల్లారా స్వయంగా
 మాకాను వరహాలుకూడా చెప్పాడు.
 సవా : పెండ్లి రావీందీ. ముఖం వాచేట్లు చీవాట్లు
 పెడతాను.
 లక్ష్మి : ఎవర్ని?
 సవా : వాడినే, మా పీతరాముణ్ణి.
 లక్ష్మి : ఎందుకండీ, పాపం?
 సవా : మీ యాగకోండి. మీకు తెలియదు. వాడికి
 అసెంబుల్లో అంట! పెద్దమనుషులతో వ్యవ
 హారం అనుకున్నాడా లేకపోలే—
 లక్ష్మి : (లేల్లబోయి) వా ఉన్నేం అది కావండీ.
 సవా : మరేమిటి?
 లక్ష్మి : పాపం కుర్రవాడు, మనసుపడి ప్రేమించాడు.
 ఈ కోలాజాలో అది సహజమే
 కదండీ. అభ్యుదయ భావాలకి కరుణేమిటి.
 కుంభంగా ఇద్దరికీ మంచి ముహూర్తం చేసి
 పెళ్ళి చేయ్యండి.
 సవా : అ! చెల్లా!
 లక్ష్మి : చిత్రిం. వాళ్ళని వెలుచేస్తే ఏ లైలా—
 మజ్నులో విపోతాడు. వా సలహా వివండి.
 సవా : (కోపంగా) ఇదిదో చదివేగవులే తిట్లే
 ఉండీ!
 లక్ష్మి : చిత్రిం. తమరిద్దరినీ నేను ఎత్తులు వెయ్య
 గలవా?
 సవా : నేర్పుతేవయ్య మహా.

లక్ష్మి : సరే మీ ఇష్టం పెడతామరి (లేవబోతాడు.)
 సవా : (అబోరంగా) కూర్చోండి అంత తొందర
 పడతారేం! పాక్ష్యం చెప్పుకున్నావని
 ఆ అవకాశాన్నిలా దుర్వినియోగం చేసు
 కుంటారా చెప్పండి.
 లక్ష్మి : మీరలా అపార్థం చేసుకుంటున్నారని
 నేనుకూడాకోరిక కోరావా? మీరు ధన
 వంతులూ, నేను పేదవాణ్ణి అనుకోండి. కాని
 ఈకోలాజాలో ఆలేదాట ముఖ్యకూ చెప్పండి.
 హృదయాలు ప్రేమించుకుంటే అభ్యుదయం
 వాగరికతా లక్షణకూ?
 సవా : (సుంద్రరావులైతే మామ్రా) వింటు
 న్నారని విసుంటారు?
 సుంద : కానివ్వండి. తథాస్తు.
 సవా : మీకూలే తెగించుకున్నాడు. సరే కాని
 వ్వండి.
 లక్ష్మి : మీ హృదయ వైశాల్యం వాకు తెలియకు
 టండీ. మీ ఋణం తీర్చుకోలేవండీ సవాసి
 రాజాగారు.
 సవా : (కొంచెం కసిగా) పాక్ష్యం చెబు
 తున్నానుగా.
 లక్ష్మి : (ఏదోజ్ఞాపకం వచ్చిపట్టు) అన్నట్లు, మర్చి
 పోయాను ఓ చిన్నపొరపాటు జరిగిందండీ.
 మీరు రాసిచ్చిన బర్తరఫ్ కాగితం బుద్ధి
 గడ్డితిరి ఆ ధర్మారావుకి ఇచ్చావండీ. అది
 ఇప్పుడు అవ్వకేలే కూర్చోనతారం గారి
 దగ్గిం ఉన్నదిటండీ. అదెలాగో తెలుసు సర్దు
 బాటు చేయించాలి.
 సవా : కొంప తీరాలే!
 సుంద : మరేం పరవా లేకులెండి విదో చేర్దాం.
 లక్ష్మి : అదని కొస్త చేయించండి. మీకు పుణ్యం
 ఉంటుంది. మరి వాకు పెరివిప్పిస్తారా?
 [నెలపుతీసుకుని ఎక్కుమిస్తాడు లక్ష్మిరతి]
 సవా : హరిపిడుగా! మూడుముగ్గులా వేస్తేగాని
 పాక్ష్యం చెప్పేట్లులేదు. ఉద్దంకుడు.
 ఏమిటో అనుకున్నాను. అందిలే అందరూ
 జాట్లుపట్టాడు నేనాళ్ళే.
 సుంద : (వత్తుతూ) మీరమాత్రం తీసిపోయారా?
 సవా : సరేగాని ఆ కాగితం మన కలవొస్తుందీ?

సుంద : తెప్పిస్తే రాకేంచేస్తుంది?
 సవా : ఎలా తెప్పించటం?
 సుంద : (పత్తులూ) పత్రం, పువ్వు, ఫలం, తోయం.
 సవా : (నీ పట్టు మన్నుట్టు) కొద్దిలో పోనివ్వండి.
 సుంద : దూడూం. అతిన్ని కదిలించాలి.
 సవా : ఎవర్ని?
 సుంద : కూర్కావతారంగారి దగ్గర నున్నా విద్యా పతి. అతను నాకు కొంచెం తెలుసులెండి.
 సవా : (అలోచనగా) విద్యాపతా? ఎక్కడో విన్నట్లున్నా నాపేరు. అతను మనమాట వింటాడా?
 సుంద : డబ్బు! కొంచెంమీదకోరి దిగిరానుటండి.
 సవా : ఇతను ఆ కోరికలాంటి నాడో కాదో!
 సుంద : (ప్రయత్నిస్తూం. (డబ్బు కొవాలని సంజ్ఞ చేస్తూ) ఏదీ?
 సవా : (దిశలగా) ఎంత?
 సుంద : రెండునింబీ తెంపేస్తాను. వెయ్యి చాట నివ్వను లెండి.
 సవా : వెయ్యి రూపాయలే!
 సుంద : లేకపోలే అఫీసు కాగితం తిప్పరించటమే
 సవా : గట్టిగా తేంపేయ్యండి.
 సుంద : ఆమాట మీరు ప్రశ్నేకించి చెప్పాలా? ఓ వెయ్యి ఇస్తే మిగిలించి మళ్ళీ మీకీచ్చేస్తాను.
 సవా : తప్పమా? ఇవ్వాలిసినే?
 సుంద : డబ్బు ముఖ్యమా, పదవు ముఖ్యమా? [సవానిరాజు నకుందగ్గర తాళాలు తిడుము టని స్తేజమగ్న ద్వారంవించి నిక్కమిస్తాడు.
 కొద్ది క్షణాల తరవాత అదే ద్వారంవించి సీతారామారావు ప్రవేశం, చేతిలో ఫోటో చూస్తూ.]
 సీత : (ఫోటో చూస్తూ)
 కరులాడి నిర్మించు కరములు కరములు
 స్త్రీయూర్తి వర్ణించు జీవాజీవా.
 సుదతీమణిని చూచు చూడ్కులు
 చూడ్కులు—
 సుంద : ఏదో కవిత్వం అల్లుకున్నారే సీతారామారావు గారూ!

సీత : (సుంద్రాపురి చూసి) ఓ! మీరా! ఎంత చెత్త పలహా ఇచ్చారండీ. వీర ప్రజంటు చేస్తే విసిరి కొట్టింది కల్యాణి.
 సుంద : మీలాంటి వారు ప్రజంటు చెయ్యాలిసించి లేరావు వీరల్లండీ! ఇంకానయం! ఏలోలు గోల్లు పెట్టావో ఇవ్వలేదు!
 సీత : (అలోచనగా) దివో బహుమానం అని తోసి పించా!
 సుంద : కాక పోలే మరేమిటి? దక్కటి ఆధరణం ఇవ్వండి. ఆ పేరిమి బంగారంలో ఆమె ముసి ముసి పత్తులు ప్రతిబింబించక పోలే నన్నగండి.
 సీత : నిజమేంటారా?
 సుంద : అక్షరాలా.
 సీత : కొని నన్ను చూస్తేనే ఆమె బుసలు కొడు తోంది. ఇహ ప్రజంటు ఎలా ఇవ్వండి?
 సుంద : పోనీ, నా చేతికివ్వండి. మీరింపుం సేంస్తాను. పెయ్యరిగా దారిలోకి తెచ్చుకోవాలి గాని, అలా విచారపడితే ఏంలాధం?
 సీత : మీరిస్తే తీసుకుంటుందా?
 సుంద : నాసంగతి ఇంకా మీకు బాగా తెలియదల్లే ఉంది.
 సీత : (అలోచించి) అయితే ఉండండి. ఇప్పుడే వస్తా.
 [ఎడమవైపు గదిలోకి నిక్కమించి కొద్ది క్షణాల్లో తిరిగి ప్రవేశం. చేతిలో చిన్న పెట్టె కేస్ ఉంటుంది]
 సీత : (కేస్ సుంద్రాపురి కిస్తూ) మీరు చాలా తెలివగలవారని విన్నాను. కొంచెం శ్రమ తీసుకొని ఈ సహాయం చేస్తే మీమేలు మర్చిపోను.
 సుంద : అదంత భాగ్యమండీ! (జీప్ బాగ్ లో పెట్టెను తీసి) నాకాయితీకులా లంటాలు పడతాగా.
 సీత : థాంక్సు—ఈ చెబ్బితో ప్రేమించేస్తుందంటారా?
 సుంద : ఎవరి కోసం? మిమ్మల్ని చూసి కాక పోయినా మీగొప్పతివాన్ని చూసి అయినా ప్రేమించమా?

సీత : నాగొప్పకవాన్ని చూశా?

సుంద : ఇంత గొప్ప బహుమానం ఇవ్వటంలో మీ గొప్పతనం, మీ ప్రేమలోని గొప్పతనం అద్దంలో కనిపించివట్టు కనిపించటం లేదుటండీ.

సీత : ఆదగులు లేని ప్రేమసముద్రంలో మునిగి బోయాను సుందరావు గారూ! (నిటూర్పు) సర్వం కల్యాణి మయంగా కనిపిస్తోంది.... కల్యాణి! (బయటికి విచ్చుమిస్తాడు.) (సన్యాసిరాజు ప్రవేశం)

సన్యా : (కరస్సివోట్లు ఇస్తూ) ఇరిగో, సుందరావు గారూ. మొలిన వెయ్యిరూపాయలు, పాగ్య మైసంత తేలికలో పోనివ్వండి.

సుంద : తప్పకుండా. (నోట్లు తేబులో పెట్టుకుంటాడు.)

సన్యా : రెక్క పెట్టు కోండి.

సుంద : ఇంకానయం. దొంగవోట్లేమో మాసుకోమనలేదు.

సన్యా : (నవ్వి ఓ కాగితం చూపిస్తూ) ఓ సంతకం గీతి పారేద్దురూ.

సుంద : ఒక టేబుల్? ఎన్ని కావాలంటే అన్ని. సంతకాల కేంద్రాగ్రం! (సంతకం పెట్టేస్తాడు.) ఇంక నాకు పెరివిప్పిస్తారా?

సన్యా : త్వరగా వెళ్ళి లాభంగా తిరిగిరండి. ఆ నోట్లు ఆలా తేబులో పెట్టుకున్నారు. ఎర దివ్వా కొట్టేస్తాడేమో బాగ్గరి.

సుంద : వాంగ్గిరా!

సన్యా : ఎందుకైతే నుంచీది. బాగ్ లో పెట్టుకోరాదూ?

సుంద : అది ఎక్కడెవ్వా మర్చిపోలే?

సన్యా : అయితే అదేలు గట్టిగా పట్టుకొని మరీ వెళ్ళండి. బాగ్గరి.

[సుందరావు సమస్తము తేబులో చెయ్యి పెట్టుకొని విచ్చుమిస్తాడు. కొద్దిక్షణాలు ఆలాగే నిలబడి సన్యాసిరాజు ఎవరువైపు గదిలోకి విచ్చుమించి కొంచెం వేపట్లోనే [గాధిరాగా తిరిగి ప్రవేశిస్తాడు]

సన్యా : వరహాలూ. ఒరవరహాలూ. ఎక్కడున్నావురా! కొంపయినిగిందిరా.

(గాధిరాగా వరహాలు ప్రవేశం)

వర : ఏమైంది బాబూ, ఏమైంది?

సన్యా : పెక్టెన్ రా - గోల్డు పెక్టెన్ - పో-పోయింది. తాకట్టు పొమ్మరా. పరువు నల్లేట్లో కలిసి పోయింది ఆలాచూస్తావేరా? పరగత్తి ఇన్ స్పెక్టర్ గార్ని పిలుచుకురా!

వర : చిల్లెం ఏం చెప్ప మమ్మారండి ఇవ పెక్టెన్లు బాబుతో? పోయింది పరువా, తాకట్టాబాబు?

సన్యా : రెండూరా. పోరా. (వరహాలు గట్టిబ నిచ్చుమిస్తాడు)

పోరిధిగలంతుడా! ఎరడి పనిరా ఇది?

(పోఫూలో కూలబడతాడు.)

అంజ నేయిస్వామీ, నా సొమ్ము నాకు దొరికితే నీకు తిండి పెంకాయలు కొట్టిస్తా. వెంకటేశ్వరస్వామీ! నన్ను రక్షించు నీ కటాక్షం వల్లే దొరికిందని ఋణుడనై లే వెండి తొడుగు తొడిగిస్తా. బంగారు కిరీటం చేయిస్తా. విజయ టుంగరం కొనిస్తాను. (ఆలోచనగా) ఆ-ఇరిన్నీ చెయిస్తే అసలు ఖరీదు రాటిపోదూ? (చేరం అడుగున్నట్లు) సర్వాలంకరణార్థం అక్షతాంసమర్పయామి. [చేతులు జోడిసుండుగా తెర.]

విజయవాడ రైల్వే డివిజన్

‘చక్రధర్’

భారత దేశంలోని రైల్వేలు ప్రభుత్వ యాజ మన్యంలోకి వచ్చాక ఆరు విభిన్నమండలాలగా యేర్పరచబడ్డాయి. తిరువనంతరం వచ్చిన ముఖ్యమంత్రి నూర్సు, యీ రైల్వే మండలాలలో “డివిజన్” పద్ధతి ప్రవేశపెంచే నిర్ణయం ఆమర్తయం అప్పుడే దక్షిణ రైల్వేలోనూ, నైఋత్య రైల్వేలోనూ కొంత వరకు ఆమలు పరచబడింది. క్రమేణా యితర వాలుగు మండలాలలోనూ “డివిజన్స్” యేర్పాటు చేయబడి గలవు.

ఈ “డివిజన్” పద్ధతిని అణగారిన చేసుకోవాలి అంటే—మొదట పూర్వం వుండిన వ్యవస్థ, “డివిజన్స్” నెలకొల్పబడిన నెలక యావంతుల వ్యవస్థ, యీ నూతన పరిణామం వలనకలిగి లాభపడతాయ— వీటి నుంచి తెలుసుకోవలసి వుంటుంది.

ఈ రామరణి “డివిజన్స్” యేర్పాడక పూర్వం దక్షిణరైల్వేలో పరిపాలనా వ్యవస్థ యావంతిథులుగా విభజించబడి కాస్త సంక్లిష్టమై వుండేదని చెప్పకోవాలి. అనుచున రైల్వే జిల్లాలు, ఆపై ప్రాంతీయ ఆఫీసులు, ఆపై కేంద్రాధికారకార్యాలయం (మద్రాసు) వుండేది. జిల్లాకార్యాలయాలకు, కేంద్ర కార్యాలయానికి సమయ వాసనానికి ప్రాంతీయ కార్యాలయాలు అవసరమగుచున్నట్లుగా వుండేది. జిల్లా అధికారులు, కేంద్రాధికారుల మధ్యనడిచే వుత్తరప్రభుత్వరీతిని ప్రాంతీయ కార్యాలయాల్లో “మజిలీ” వేయడంతో ముఖ్యవిధియాలకు విలంబన జరిగేది అప్పుడప్పుడు. అదిగాక ప్రాంతీయ అధికారులకున్న అధికారాలు కూడా పరిమితంగా వుండేది. దీనికి పర్యవసాసంగా ప్రజానీకంలో కూడిన వ్యాపార విషయాలలో నైతే నేమి, రైల్వేప్రత్యక్షులకు సంబంధించిన వ్యవహారాలలో నైతే నేమి, కొంతవరకు కాలయాపన జరుగుతూ వచ్చిన మాట యథార్థం—పైగా యిందు మూలంగా

పరిపాలనా సాధనానికి ముప్పు యేర్పడే ప్రమాదం పొందనూపేసిరికి, రైల్వే పరిపాలకత్వంవారు దాన్ని అరికట్టడానికి అధికారిని కేంద్రీకరణ చేయాలని తలపొగారు.

ఈ “అధికార రికేంద్రీకరణ” నిర్ణయం, “డివిజన్” పద్ధతి స్థాపనతో కార్యరూపం తొల్పింది. ప్రాంతీయ కార్యాలయాలు (Regional offices) మాయమయ్యాయి “డివిజన్స్” నుంచి కేంద్రానికి పరాపరి సంప్రదింపులు జరుగుతున్నాయి. ముఖ్యంగా, ప్రజానీకంలో సంబంధించినంతవరకు వ్యాపారాది విషయాలలోనూ, రైల్వేప్రత్యక్షుల సమన్వయంలోనూ, డివిజన్ అధికారి (నూపరింటెండెంట్)కి తన డివిజన్ కు సంబంధించినంతవరకు దాదాపు సంతృప్తికారా లాపనబడింది. అంటే శ్రీ అలగేరిస్ నిర్వచించినట్లు, డివిజన్ నూపరింటెండెంట్లు “ఫోటో జనరల్ మేనేజర్స్” కాగలరు ఇందుమూలంగా చీటికి నూటికి కేంద్రంతో సంప్రదించక పే-పాలసీ వ్యవహారాలలోమినహా—స్వయం నిర్ణయాలు వీరు చేయవచ్చు. ఈ పద్ధతిమూలంగా అటు ప్రజలు ‘వార్చ్ మన్’, ‘డెయిలీ రేజి’, ‘క్లయిమ్స్’ మున్నగు వ్యాపారక విషయాలలో కీర్తిపరిష్కారం ఆశించవచ్చు; అటు ప్రత్యక్షులు తమ సాధకబాధకాలను త్వరితంగా వివారించుకోవచ్చును.

ఇదిగాక మరో ముఖ్యలాభం వున్నది. “డివిజన్” పద్ధతికి పూర్వపు వ్యవస్థతో వివిధ డిపార్టుమెంటులు (ట్రాఫిక్, యింజనీరింగ్, మెకానికల్ యిత్యాది) ఏకాన్మఖంగా వ్యవహరించేదిగావు సాన్నిహిత్యం చెప్పుకోదగినంతగా వుండేదిగాను. అలాపం నిర్లక్ష్యించి దిగిందిగాను, ఆమరున్నారు. డివిజన్ వద్దతిలో యీ డిపార్టుమెంటులన్నీ నొకే వొక వున్నతాధికారి (డివిజన్ నూపరింటెండెంట్) ఆజమాన్యములో పనిచేస్తాయి గనక సమన్వయం

వుండితీరాలి. ప్రతి డిపార్ట్ మెంట్ దక్షిణతో పని చేస్తుం దప్పుడు తప్పులంగా బర్నవేగం, రవాణా సౌకర్యాలు, యనుమతించ గలవు వొక్క ముక్కలో చెప్పాలంటే డివిజన్ స్టాంపులో థిప్పుత్వంలోంచి ఎకత్వం సాధించబడాలను.

ఈ స్వరూపాశియాలతో "డివిజన్" పద్ధతి దక్షిణ రైల్వేలో ముమ్మందుగా ప్రవేశపెట్టబడింది. ఈ మంపలంలో యేరిమిడి డివిజనులు యేర్పరచ బడు తవి. అవి—తిరుచినాపల్లి, మధుర, చెజవాడ, మద్రాసు, వోలవక్కోట్, ఉంకెర, మైసూరు, హుబ్లీ డివిజనులు.

టెటిలో మొదటగా చెజవాడ, తిరుచినాపల్లి డివిజనులు మేసెల పదిహేళ్ తాగిఖువ స్థాపించ బడ్డాయి. చెజవాడ డివిజన్ ప్రారంభోత్సవం దక్షిణ రైల్వే జనరల్ మేజిస్ట్రేట్ టి. యం. జో సెఫ్ గారు జరపించి విశేషం. ఈ వ్యాసం అప్పయేవాటికి మిగిలి వుండగలిగి మైసూరు, హుబ్లీ డివిజనులు. అవి డివిజ నులు యావంతోకి వచ్చివ వచ్చుకూట.

ఇక పోతే, చెజవాడ డివిజన్ వివరాలు పరిశీ లిద్దాం. దీని రైలుమార్గదీర్ఘం రూరూమి 810 మైళ్లు. ఈ డివిజన్లోని వివిధ స్టేషన్లు యివి :—

(1) సుమ్మశిథ్రాండ్ (మిహా) నుంచి వాల్తేరు (మిహా)

(2) వర్నాపురం నుంచి విడదవోలు

(3) సుగివాడనుంచి భీమవరం

(4) చెజవాడ నుంచి బందరు

(5) రేపల్లె నుంచి తేనాలి విడుగుగా నుంటూరు.

(6) చెజవాడ నుంచి జోవకొండ

(7) నుంటూరు నుంచి మాచెర్ల.

పూర్వపు చెజవాడ జిల్లాలోని ఎన్నుకు నుంచి సుమ్మశిథ్రాండ్ వరకు (19 మైళ్లు) వున్న రైలు మేరు చేయబడి, కొత్త డివిజన్ కు 9.7.53 తేదీన సురక్షిల్లు జిల్లాలోని మంగళగిరి-దొంగకొండ, నుంటూరు-మాచెర్ల కాటలు అనుబంధించ బడినాయి. (ఈ రెండు రైలుల నిడివి మొత్తం 172½ మైళ్లు) పూర్వపు చెజవాడ జిల్లాలోని ఉద్యోగుల సంఖ్య దాదాపు పన్నెండు వేలన్నరకు మించి వుండగా, కొత్త డివిజన్లో దాదాపు 18,900 మంది వున్నాడు. ఆ విధంగానే

అభీషయ సంఖ్య 11 నుంచి 24 వరకు పెరిగింది. ఇంతే గాక జీత ధిత్వాల చెర్చింపులో ఉద్యోగుల సౌకర్య ర్థం, అక్కాంట్స్ క్షిప్రుంగా తగిలి చేసే సమపాటుం నిమిత్తం, మద్రాసునుంచి అక్కాంట్స్ అభీషులోని కొందరు.అంటే నూటికిపైగా-సహస్రాలు తరలి రా బోతున్నాడు, అవరికాలంలో.

మాన్యు ఆ పేద జరిగిదప్పుడు ప్రారంభి దిదిలో మంచితోపాలు కొంత చెకుమడా సహజంగా విలితమై వుంటుంది. క్రమానుసారంగా ఆ 'చెకు' నివారించబడుతుందని వేరే చెప్పవనివరంలేదు అంటే అట్టి 'చెకు' కి సంబంధించిన వాటిని బాబానిష్టాలుగా జయకట్టవచ్చు, అవి కలకాలంవుండవు గనుక. అవిధం గానే కొత్తగా యేర్పడిన చెజవాడ డివిజన్లో కొన్నిలోపాలజరగాయనేది విర్వివాదాంశం-అలో పాలు, న్యాయపరిచే వుజ్జేతోగాక సవరించబడాలనే కోరికతో వివరించడం అర్హిరసం.

మొట్ట మొదటిలోడం చెజవాడ డివిజన్ స్థాపన విషయంలో ప్రచారం లోపించడం అందువల్ల కొంత మంది వర్తక సంస్థియులకు తిప్ప, జవవాహుశ్యానిక 'డివిజన్' అంటూ వొకటి యేర్పడిందనీ, దానివలన ప్రజలకు కలిగే సౌకర్యలేమిటో, చాలవరకు తెలియ దినే చెప్పాలి. అధికారులు యీ విషయంలో ప్రెస్ సహకారం అధ్యిర్పించడంలో ప్రయత్నిత యెండుకు వసాంచాకో బోధపడినందేదు మరి.

అభీషు ధివనాల యేర్పాటు యాచినా తృప్తి కరంగాలేదు. గదులన్నీ పైల్లు, బల్లు, కుర్చీలలో సమాస్తాలతో క్రిక్కిరిసే వున్నయే. కాలుకదపదాని కేకవ్వంగా, సహజమైన వెలుతురుగాగలి లేకుండా అవి ఆరోగ్య నూత్రాలకు విరుద్ధంగా నిండిపోయి వుద్యోగులకు క్షేమకరంగా లేవు. ముందు ముందుకొత్త ధివనాలు కడతామనే కంటే, డివిజన్ యేర్పాటు నిర్మియం, దాని ఆదరణల వడుకు తగిలించి వ్యవధి వున్నది గవక, డివిజన్ ప్రారంభోత్సవం వాటికి వనివధివాలను విర్వింది వుండవలసిందేమో! దీనికి తోడు యితర ప్రాంతాలనుంచి వచ్చిన ఉద్యోగులు గృహవసతికి చాల యిక్కట్లకు లోనయారు.

ఈ సందర్భంలో అన్యప్రాంతాలనుంచి వచ్చినవారికి మరో అన్యాయం జరిగింది. అలావచ్చిన

వారిలో కొందరు 'అఫీషియల్'గా బదిలీ చేయబడిన వారు; మరికొందరు విచ్చిక్షంగా చెజవాడ డివిజన్‌కు విచ్చినవారు. చెజవాడ వర్గం వారికిమాత్రం యింటి అద్దె అలవస్సు అంటూ సెలకు ముప్పుయే అయినా గూఢా యుధు మంజూరుచేసి, రెండోవర్గం వారికి నిరాకరిం చారు. వారు తిమకైతాము కోరుకుని విచ్చారు అనే సెపేరేట్! చెజవాడలో గృహశాంతిలోపం ఏర్పడి నిది లింకాబట్టి యీ వివక్షణ వార్షిందలేము అధికారులు తారతమ్యం చూపకుండా యీ వ్యవహారంలో కౌ దార్యంతో ప్రవర్తించి వుండవలసింది ఇంకా అసలు సమస్య కొనే, చెజవాడలోయెన్నో యేళ్లనుంచి రైల్వే క్వార్టర్స్ (గృహాలు) లేక కత్తిక మించిన ఆరైలభారంతో యెంతో వ్యయప్రయాసలకు లోనవు తున్నవారి మాటేమిటనే ప్రశ్ని చేస్తుంది. ఈలాంటి విషయాన్ని పాక్షిణ్యంగా పరిశీలించి సమన్వితో కూడిన కర్తవ్యం అధికారివర్గాలు చేయగలరనే ఆశిద్దాము.

ఈ లోపాలన్నీ తీరిపోతేనే సమర్థరిక్షమాణ, పటిష్ఠమైన పరిపాలనా యంత్రాంగాలు యేర్పడతవు. రెండోపంచవర్గ ప్రణాళిక విజయవంతం చేయడంలో రైల్వే ప్రాతి నిరుతిరమైనదే గనక, ఉద్యోగులలో అటువంటి సమర్థత, సమిధి కోర్కెలు అత్యంత వాంఛనీయాలు! ఇతర డివిజన్లలో వలెనే చెజవాడ డివిజన్లో ముఖ్యమైన అభివృద్ధికార్యక్రమాలు తల పెట్ట బడినయ్యే. అందులో యెన్నోదగిన కొన్ని యివి:-

- (1) చెజవాడ, రాజమండ్రి స్టేషనుల, యార్డుల వున్న రైలు విభులీకరణలు.
- (2) మీటర్ గేజ్ పిల్లెగంత తగ్గించాలనే నూతనపాదంగా చెజవాడనుంచి బండిలు, గుడివాడ నుంచి భీమవరం సెక్షన్లను బ్రాడ్ గేజ్ లోకి మార్చడం.
- (3) గూడూరునుంచి చెజవాడవరకు పూర్తిగా జంటమార్గం చేయడం.
- (4) పామర్లకోట, రాజమండ్రి సెక్షన్లలోకూడా జంటమార్గం యేర్పరచడం.

ఈ కార్యక్రమాల మూలంగా రైలుబళ్ళు వేగం పెంచుచునేగాక, ప్రయాణీకుల సంఖ్య, రవాణా పాకర్యాలు యతోధికంగా వృద్ధిపొందగలవు. ఇదిగాక లోగడ ఆంగ్లప్రభుత్వం చూచించినట్లుగా కాకే పేట నుంచి సెల్లూరుకు, ఒంగోలునుంచి కపెపకు కొత్త రైలుమార్గాలు చేయడానికి రైల్వేవారు కృషిచేయ గలిగితే, రైలుమార్గాలు తిక్కురిగాలిగివున్న రాయల సీమకు తోడ్పడినవారవుతారు.

ఈ వ్యాసం ముగించేముందు, ముఖ్యంగా అవతరిస్తున్న ఆంగ్లప్రదేశ్ ప్రభుత్వపుష్టికి ఒకవిషయం చేపడం అత్యంతవశ్యకం. ముక్కంటి ఆంగ్లగులకలలు నిజమైన యానాడు, ఆంగ్లభూభాగంలోని రైల్వేలన్నీ కలిపి ఒక సమగ్రమైన మండలంగా యేర్పడితే పరి పూర్ణత పట్టిస్తుందిగా అనేకక సహేతుకం కాదన లేదు. ఎందువల్లనంటే ఆంగ్లప్రాంతంలోని రైల్వే ఉద్యోగాలకు యెన్నోకోరికే ఆంగ్లగులకల సంఖ్య హీసంగా వుంటున్నది (వాదాపు 40%). ఇక అభిం దించాడు, యథార్థం. దైనంది కార్యకలాపాల్లో ప్రయాణీకులు, వ్యాపారస్తులు తమ భావతెలియని ప్రాంతీయతరపుకోర్కెలతో వ్యవహరించడం చాల యిబ్బంది. అయిబ్బందే పరిపాలనా వ్యవహారాల్లో యెన్నో అవకలివకలను తెచ్చిపెనుకుంది. ఇలాంటి ఉద్యోగాలకు తగినందిని సమర్థులై ఆంగ్ల అధ్యక్షులు లేరని యెవరూపమ్మలేదు. ఈలోటు సరదిద్దడానికి సమగ్ర ఆంగ్ల రైల్వేమండలం, దానికి ప్రత్యేక రైల్వే సర్వీస్ కమిషన్, యెంతగనో పాటుపడతవు.

ఈ దృష్టితోయస్తే చెజవాడ డివిజన్ స్థాపన ఒక మహాతరకార్యక్రమంలో ప్రథమశిగా భావించవచ్చు. ఆ ఆశిమసాగవలో ఆంగ్లగులక అభివేషం, నూత్నిప్రభుత్వక్రద్ధ యేమాత్రం కుంటు వుండును. ఈలోగా దక్షిణరైల అధికారులు, యుగ రైల వుద్యోగుల సమిష్టికృషితో చెజవాడ డివిజన్ విరులోపాలను అధికమించి పురోభివృద్ధి గాంచగల దని హృదయపూర్వకంగా కోంక్షిద్దాం.

విద్యా జగన్నాథులు

శ్రీ జమ్మలమదక మాధవరామశర్మ

విద్యావాఘు, జడవాఘు డిద్ద రాంధ్రులు విద్యాధికారులు. పాహితీవిద్యాస్వరూపతత్త్వములను సహృదయుల కందించి పాండిత్య వైదిగ్యా ద్వైతములను విద్యావాఘు కాశీయ సామ్రాజ్య జగమేలిస సారస్వతీయుడు. విద్యావాఘు నకు గిరాండీకర విద్యాకైరవ కామది. సారస్వతి ప్రక్రియా బీజన్యాపభూష్యాదుయై కవితానాట్యము విశ్లేషించిన సుకృతి విద్యావాఘును ప్రతాపరాద్రయకోభూషణముపేరిట అలంకారశాస్త్ర సర్వస్వ సంగ్రహముగా కావ్యాలంకార సంగ్రహము రచించినాడు. ఆంధ్రానాంధ్రావనితలంపింపిట నది యలంకార ప్రభువంశేవాసుల కారాగ్రయమనది.

“రసప్రధానః శబ్దార్థాః
గుణాలంకారవృత్తియః
రీతిశ్చైత్యతీతాస్త్ర
ప్రమేయం కావ్యవృత్తిః”

అని యని కావ్యమునని కర్తవ్యతాధి పరసమని రచింపడె యనినాడు. కాంతాసమ్మతి కావ్యశ్రీ పర సతి వాపాదించుననినాడు. ఉత్తమపుణ్యవ చరిత్ర విబంధనము లేకున్నచో కావ్యము పరిత్యాజ్యము. అందుననె “కావ్యాలంకార శబ్దయే” త్రివి పిష్టలనిరట.

విద్యావాఘుని నిగమన మిట్లున్నది. “రసమహనీయ కావ్యముననె గుణాలంకార విలసనము. అదియు విశిష్ట శబ్దార్థముల హృదియాంబి యగును. అమృత మాధుర్య సుభగమయన శబ్దార్థముల యు న్నేడమమును పుణ్యశ్లోక చరిత్ర నిబంధనమున రాజేయను” అని.

ఇట్లనిన వాఘును శబ్దార్థములు కావ్యమని సంప్రదాయ మనుసరించిరినని యాత్మిభావము చెప్పి కొనెను. కావ్యసంపద కాంతాసంపద. జీవితము వ్యంగ్య వైధిమను. విద్యావాఘు తాను గుర్తించి పాహిత్య మర్యాదలను పోసి పోడి యుండినాడు. “రచన రసవ్యంజకము. రసావనితలరవ రచన దోష మనినాడుకదా! రసావనితలరవములు వాలు గు న్మృత్యులు రచనాశ్రమియై యుంట రసమార్గము వైద

కావ్యరీతియు శబ్దరూపాశ్రయము లర్పించేద నిరపేక్ష ములు సందర్భములోని సామర్య ప్రాధత్యములనె మానునని వాడుమను వివకుండుంటు పరికినాడు. పెదర్పి గొడి పాంచాలి రీతులె చెప్పినాడు. “ఆంధ్ర మును విదగ్ధులు గొడులు పాంచాలును పంతుకొ నును!” అని తనకు తానె యనిలేదు. కాని తాను కవితానాట్యములో “ఆంధ్రరీతి” నూచించినాడు.

పదముల పుష్కలైరి శిష్యుగాజేసి యర్థగంభి రిమత పాకము హృదియంగు మొంగివాడు. శబ్దాలంకార ప్రధానములు వాఘు దృష్టిలో తీంద్ర ప్రబంధములు. తలసంబంధములు, వాసచిత్రిములు, విధిక్షి ధిక్షిములు, విధిక్షి పునరాకృష్ట శబ్దములు, వాక్యసంబరసంయుక్తము లాలంకారిక విద్యా వాఘునకు తీంద్రములు. రూపకములు జెప్పి వాని భేద ప్రభేదములు విశ్లేషించి, సంధి సంగ్రహములను వివేచించి, రూపక రచనాసామర్థ్యము విరూపిం చుటకై యత్నించిన విద్యావాఘును సర్వప్రబంధ ములకు రచన జీవితమని విశ్లేషించినాడు.

రసము వాయుకౌశిమమే నటుడు నిపుణులుగా ప్రదర్శించినచో పామాజీవులు సాక్షాత్కరించు కొందురు. భావించి సంభావించురు. రసము వారణకు నిరతిశయానందజననము అని యనినాడే కాని పామాజి కౌశిమత్వమే చెప్పినాడు. నటుడు నమకరణమాత్ర పనుడు. రసాశ్రయయోగ్యత వానికి లేదని యనినాడే కాని నటునకును భావిత్య మంగీకరించినాడు. నటునును భావకుడయినచో వాడు సమాజకుడు. నటుడు శిష్యాభ్యాసపాలనమున సర్వము ఘటించ గలడు. ఇది రసశాఖ. రసములలో పరస్పర విరోధ మున్నను కని ప్రాఘుడై సమాజేరింప జేయగలడట. రసమున రస ముదియించునని శృంగారతిలకుల భావ మాభాషించినను భారతీయ ప్రక్రియ ననుసరించి రస మొక్కటియే అని విద్యావాఘును చెప్పకరిప్పలేను.

విద్యావాఘును భావించిన రసరీతి ననుకూడు. అనవముకాదు. భావనిధియొక్కటి గుణాలంకారశ్ర

పరిష్కృతిమై ప్రాచుర్యవించి వేదాంతర మంతయు పోగొట్టెను. సహృదయునం దది పూర్వరస యై పరిగమించి అనుండాంధార్యక మగును. భావములై క్రమమున పరస్పర విధివము కలవై రసీ భావము పొందుదున్నది. రసము వాక్యార్థము. విభా వాన భావములు పదార్థములు. అవి రసమున సమచితి విశ్రాంతి పొందును. రత్యాది స్థాయి విర్వహము యుండుగా భావములు పొంగి చెల్లుదును. విభావ్యా దాతిశయమై రసమై సామాజ్యని సరిపీకరించుదున్నది. ఇట్టి వాగుని రసపథమునూచి మల్లినాగుని కుమారుడు కుమారస్వామి పోమనీతి —

“యోస్థాయభావరతి లేవ విమిత్తి భేదాత్
శృంగార ముఖ్య నవనాట్య రసీ భిరంతి
వామాజకన్ సహృదయున్ నటనాయకాదీన్
అనందయేత్ సహజపూర్వ రసోన్మి పోమామ్”
అనుకొనినాడు.

రసము చెప్పటతో వాగుడాగలేదు. సుగమున వివేచింపవలయునని తలచినాడు. దోష నిరూప మున్నగాని సుఖ వివేకము కలుగదు. శబ్దార్థ గోచరము లయిన దోషములు కౌవ్యాపకర్త వాహించును. వాని దూరీకారమూర్తీకరింపవలయును. ఇంక నెన్నేని దోషముల సూహింపవచ్చునట. రసభావములకు స్వశబ్దవాద్యుని దుష్టమే. ఇది వాగధీతి.

ఇరువదినాలుగు సుగములు ధ్వనిపథముల పలు కరు కదా! విద్యావాగుకు ధ్వని పథ్యలో సందరించి నను భోజుని గౌరవించుటకు సుగముల నన్నిటి తెప్పి వాడు. చెట్టుదియై నలంకారములను నిరూపించి తిల గ్రంథ మొక యలంకారశాస్త్రగ్రంథమయిన దివసించు కొనినాడు. అలంకారములను విర్ణీకరించి గుఱుకుని సూత్రమును జనురగుని విమర్శనమును పట్టిపట్టి తను చేయలెననంతి చేసినాడు. విద్యావాగుకు మనవాడు. అంగ్ర తిరణమునకు తనొక యలంకారశాస్త్రనిచ్చి మావారందరు చదువవలెను. అని భావించి యుండును సంస్కృతిమణులంద రొకవాడు ప్రతాపరుద్రయము పఠించిరి. అంతటితో కొందరాగిరి. మఱి కొం దరింకను పాగిరి. ప్రతాపరుద్రయములోని పద్యములు మనోజ్ఞములని “రత్నరాజము” పలికివది.

“విద్యావాగః కథమసి రవానో
రకరాత్ శాస్త్ర జాలాత్ ।
సంజగ్రాహ ప్రకృతి కతి నే
రత్నజాలం కరండే॥”

రత్నమున నన్నిటితో కూర్చినాడట. అట్టి దిది తెలుగు లాక్షణికులకు సులోభము కావలెనని ధ్వని మూర్తిగట్టిచేసినాడు. కానినిధానము సర్వము సన్ని ధానములో నుండు విద్యావాగునకు నిధానమయినది. ప్రతాపరుద్రయ ముంకారశాస్త్రము. వత్సలకంద రకు దివ్యగాణిపుష్పి, కుష్మి, సంపాదించుంది కొవల యునని “సర్వ సాహిత్య పరిపత్ ” వ్యాఖ్యానక సర్వ విషయములతో సవిస్తరముగా ననువదించివేసి యుండించినది. అవాకు విద్యావాగునకు పీఠాల్లు పాలకుడు చేయవ్వా ననినాడు.

జగన్నాథుడు పండితరాజ జగన్నాథుడు. అతిదే జగన్నాథ పండితరాజులు. ప్రతాపరుద్రయ విద్యాక వివిద్యాకంతుడుకాగా రసగంగాధర రచ యితి, రసజగన్నాథుడయినాడు. డిల్లీ పట్టణములో మొగలాయీ దక్కనర్త మజిలీ దర్బారులో “దారా ముఖో” ఇరిచ్చానులో పండితం యై జగన్నా థుకు విద్యాజగములో వాగుడయినాడు. ఒకనవకా దించిని అతిని మతియంబును చేసినది. ప్యునిద్యా గునిని కుమారు డాతిను. అతిని తిండిచేసి ధిల్లు. లీలచే పాషాణము పీయూషము పిండెడిది. మనసనియ న్నుడై లలితి రసగంగాధరమును తెచ్చిర జగన్నాథుకు పచేతిమల హృదయము నలంకరింపజేసినాడు. ఇక యితిరాంకారములకు గర్వ మెట్లుండును. సహృదయ ధురీణులు కొందరు అర్థపరిష్కార మొనరించిన ఏమా యెను జగన్నాథుని క్షేతిము గతార్థముకాదు స్వయము విద్యాగదమిడై మనన తిరిల్లి విద్యార్థపుడై జగన్నాథ పండితనరేంద్రుకు కావ్యమీమాంస యొవర్చినాడు. “రమణీయార్థ ప్రతిపాదిక శబ్దము” కావ్యము లోలోత్తరప్రదీ మనధివసాక్షిము. కావ్యకారణము శేవల ప్రతిధి యొక్కటి. ప్రతి బంధకములు లేకున్నచో దక్కని కావ్య ముదయించును. ఉత్తమోత్తమ కావ్యము ధ్వని. ఉత్తమ సుగ్య మాధములు తిరువారిని. కొన్నిటిలో వ్యంగ్యము దక్కగ నోచరింపదు. వాగిరీతిర వాయికలు కల్పించిన కాశ్మీరరాగ నిగీర్ణయిన నిజాంగగౌరిమలై వ్యంగ్యము ముగింపదు. ఏవాద్యమేని ప్రతియమానము స్పృశింపక రమణీయతి వాధానింకజాలదట. పండిత రాయల రస విద్యవనము అతిని కావ్యమీమాంసను “రసగంగాధరము” చేసినది. కావ్యానందము లోక మఖాంతరసాధారణ కాదు. భిగ్నారణచైతన్యమె

రసము, ఇద్విజగన్నాథ రసరథము, రసరూప్రసవమున పరమాత్మోదయై రక్షణీయతి వాదించును.

జగన్నాథులున్నాడు. పండితి జగన్నాథులున్నాడు. పండితిరాజు జగన్నాథుడున్నాడు. అతితే ఈతడు. కావుననే వీరభేదములలో పాండిత్యవీరము జగన్నాథుని గణపములోనికి వచ్చివది. గిరాంపతి పలుకని, వాచాదేవి వాళోని, నేనున్నాను అనువాకు పండితిరాయ లొక్కడే! రసగంగాధరము రచనామర్యాదలు చూపి ప్రాథమికస్థూరము లిచ్చివది. అక్షర తిపస్వి జగన్నాథుడు చిత్తముల వర్తములు నుర్తించినాడు. అనుభూలప్రతిభుల వర్తములు చాచికి తెలిపింబి. సుధా మధురముయిన విర్మల వాచాశీతము జగన్నాథుని సాత్తు అనిర్వాచ్యులు సుపరిష్కృతిము లొసరింపని కొన్నిటిని వారి పక్షమునహించి పరిష్కరించివాడు అటునుండి ఇటు కావ్యరచనాపటు ప్రజ్ఞా తెలియ! వారీ! పలుకుడు! పృథ్వీకౌముద్భుత రసమాధురీభావముకల వాచామచార్యుల వాతలె సనుధింపగలవా డెవ్వడు. నేను నేనీయని వాడె వాళోనెను. పండితిరాయల దృష్టిలో వ్యంగ్యమధ్యమూర్తి ధరమై భాసించివది. రసగంగాధర హత నిది వ్యనిభావ్యము. వ్యాకరణములో పరింజరీభావ్య

మున్నది. వేదాంతములో శంకరభావ్య మున్నది. సాహిత్యవర్ణములో జగన్నాథ భావ్యమున్నది. ఆలంకారిక లింగము వ్యతిరిమిని పండితిరాజు బావా వాయించినాడు. పీయూష యూష కల్పముయిన అల్పముయిన నాకు నేని త్రానిన వారికి జగమున నేమియు ఇవ్వముకాదు.

“మవ్యాటి మాకురు విషాద మనాదరేణ
మాత్స్యర్యమంద మనసాం సహసా బూవాం
కావ్యారవింద మకరంద మభూతతానాం
అశ్రీమ మశ్రీసి సతాం చిత్తులం నిలాసం”

కొందిరున్నాడు వారమధిరింతురులే! అని జగన్నాథుడు భావించినాడు.

నేను లోకములో సాహితీ తంత్రినాదములు సువ్యరములతో సుశ్రుతులతో మంతులుకు పండితిరాజు పదారాధనము కావలయును. రసగంగాధరము సవరస గంగాధరముగా, సవరించివది. రసగంగాధరములే వచ్చివది. ఇంక నెన్నో రావలసియున్నది. ఇది జగన్నాథ రసపదరి. విధ్యావాథ జగన్నాథులు విద్యాజగములో వాగులయినారా. చునము సవాగుల మయినాము. సాహితీ వాగులు వదిప్పి పంపాడిందు ఒకు విద్యాజగన్నాథావశ్యకతి ఎంతేని యున్నది.

రాయసామ్రాజ్యము: హిందూసంస్కృతి

నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు

14వ శతాబ్ద ప్రారంభముతో దక్షిణాత్య హిందూ రాజ్యములకు ప్రళయకాలము సంఘటిల్లివది. అప్పుడు దక్షిణ భారతమున దిల్లీయను దిన రాజ్యములు విడు. పశ్చిమమున కేవలీ ద్వార సముద్ర యాదవరాజ్యములు కెండు; తూర్పున ఓంగంటి కాకతీయరాజ్య మొకటి, దక్షిణమున మధురసాంస్థ్య రాజ్య మొకటి. ఈ నాలుగు ప్రధానమైనవి. ఇవి కాక కర్ణాటాంధ్రముల మావెలియందలి కంపిలి రాజ్యము, విస్తీర్ణమును కడు చిన్నదైనను పరాక్రమాతీతమును వలన పై నాలుగు రాజ్యముల సంగతిని శిర్కొనెనని యున్నది. మహమ్మదీయుల యాగమన మీ రాజ్యముల కన్నిటికిని దుక్కవాలెనది; వారి తాకున కాగలక అది యొకదాని వెంట నొకటి సత్వరముగ గూలిపోయి నది. 1314 వ సంవత్సరమున కేవలీ యాదవ రాజ్య మును, 1323 వ సంవత్సరమున కాకతీయ పాంస్థ్య రాజ్యములను, మరి మూడేండ్లు గడచిన వెనుక కంపిలి రాజ్యమును మహమ్మదీయులకు హస్తాంతము లాయెను. ద్వారసముద్రపాలకుడైన ముమ్మడి బల్తాళ దేవుడు మాత్రము మహమ్మదీయుల కరిగానై వశమై రియైచరించుటవలన తన ప్రభుత్వమును నిలుపుకొనగలెను. అంతట నాసేతు శీతాచలపర్యంతివ్యాప్త సమస్త భారతావనియు యవనాక్రాంతిమైపోయినది. హిందూ స్వాతంత్ర్య మెల్లయెడల నడుగంటిపోయినది.

మహమ్మదీయుల యాగమనముచే విస్తృతమై పోయినది హిందూస్వాతంత్ర్య మొక్కటియెక్కాదు; స్వాతంత్ర్యముతోపాటు సవాతన హిందూ ధర్మమును, సంస్కృతియు నశ్లోగతి కెండినవి. స్వాతంత్ర్యమే సంఘక్షేమ సౌభాగ్యపురోహిత్వములకు పునాది. ఆ స్వాతంత్ర్యము నష్టమైపోయిన విమృట దానిపై నాధారపడి యుండు స్వధర్మసంస్కృతులు వివాళ మగుట సహజమే కదా. స్వాతంత్ర్య వాళిముకంటె హిందూ ధర్మ సంస్కృతుల చేద్దాటునకు మరియొక

ప్రబలకారణము కలదు. ఇది మహమ్మదీయుల పరధర్మ ద్వేషము, తమ మతమే సత్యాత్మకమనియు, పరమతములు కైతవములనియు, గావున వానిని యాపుహపి సత్యవ్యయాపమైన విజయమును అభివ్యాప్తించించుట విధ్యుక్తకర్మయనియు వారి ద్విధుర్యాసము; కావున వారే జనపదమును జయించినను నా జనపదహస్తవ్రులకు మహమ్మదీయ మత దీక్ష నొసగుటకు స్వరస్థిముల బ్రయత్నించెడివారు. సామూహికము ఫలవంతము గానితో నిర్బంధముమీదనైన కడకు నెరవేర్చుకొనెడి వారు. ఈ క్రింది గీతమున వారి వ్యభావము చక్కగ వివరింపబడి యున్నది:

సామూల తెవులట్టి వామూలు నాకేసి
నీ మూలపోగొట్టి వామాల్ తేస్తాం
అయ్యల ముక్కట్టి రొయ్యలు దిప్పించి
సయ్యెడ పాపేజ్ చేసి పాపు చేయిస్తాం
విక్కు గుచ్చెలల తిప్పలు నల్లించి
అక్కడి కక్కడే విక్టా చేస్తాం
రాణీవాసామూలా మావాయుగా దెచ్చి
కానీ కా సర్దార్ జనానా కితాం.

వీరి రాకవలన ఆంధ్రదేశ మెట్లు బాధింపబడి యులనుటచెందెనో అప్పటి కాసన గ్రంథకర్త యొక్క డిట్లు వర్ణించియున్నాడు.

శీది ద్దహధ్యాః పరిబాధ్యహవా
ధవాయ పాపై విధి విధైరుపాయేః
శీది స్మిరిక్ష్యేత చ పారశీకా
పయ్యున్ త్యజన్ ప్రాణ సభస్వతోఽశ్వేః॥
ద్వికాతయ స్త్యాజిత కమన్ బంధా
ధగ్నాశ్చి దేవ ప్రతిహస్యమస్తా
విద్యద్యరిష్టై శ్చరకాల భుక్తా
సవ్యేవస్య పారిషతాగ్రహరా॥

అ. త్రే కర్తవ్య భావే పాతై

య్యోవనై బలాత్కరాత్

దీనా దీనకుటుంబాః కృషీవల

వాశి మా పన్నాః

ధన దారాదికే స్పృహం

కస్మిన్ స్పృహసి వస్తువి

స్వాయత్రితా మతితా భూ

ద్భురి తిస్యాం మహాపదః॥

వేయాన్సురా గో పీఠిం ద భోజ్యం

లిలాదిహో ద్విజమూతి సంద

అశాస్త్ర హసీ ద్యుతసాగహాం

కథం మ తీవే ద్భురి తీవలోకః॥

ఇత్థం త్రై య్యోవనపత్రైః

ప్రత్యాగ్రహవం త్రైలింగ

ధిరజీతీం కురారి కల్పైః

త్రోతారం కమపి హృదా

స్య చింద మావం సంలేపే

వన మిద దావచస్మి జాప్తం॥

ఇట్లు మహమ్మదీయుల రాకవలన జేతనము జవ త్తము పర్వతములు సంధించిన దొక యాంధ్రావని యందు మాత్రమే కొడు, దక్షిణభారతమునకు వారి దౌష్టివ్యమును సహింసజాలక అపరిహాయినిది. దానిని నిలిపి గంగాదేవి మధురా పురంధ్రులచే నిట్లు వివరింప జేసింది.

దక్షిణానాదిక యదక్షిణానాదిక యయ్యో

మందరేశ్వర దమందరేశ్వర దయ్యో

మధురాపురి యమధురాపురి యయ్యో.

ఇవ్వు డవ్వరి వ్యాఘ్రపురి యనటకు దగి యున్నది; క్రింగవాళుని యాలయము పాడుపడి శిథిలమై కూలిపడ నిద్దమై యున్నది. ఇటుకలు రంగళాయిపై బహుని ధిమము లేంది అది శేషుకు దన పడ గలను గమ్మి సంరక్షించుచున్నాడు; ఇక చిదంబర కనక సభాపతి నీతి నేనునదాన, పాలెపుగుల గూండాదేవునికే మెలకట్టెవి; గజదైత్యుని సంహరించి సందుల కడవి యేనులు కివిసి తిను కర్కశ దంతము లతో ముమ్మరితు కులము పగడియ్యుచున్నది శివ కేశవులక ఈ గుర్గిత పట్టినప్పుడు చిల్లర కవలల మాట వేగగ విచారించవలయువా? వారి ఇక్కటులు గూడ 'క వాలు సంపుట ప్రతితుల ముగ్ధులు చేరి తోల్వ గృహ

సంఘటనగడిపట్టి గర్భతలము లెల్లది నిర్విరిగి పైబడెనున్న దకిను తిలచుకొనిన దుఃఖము నాపుటకు శిశ్యము గాక యున్నది. ముమ్మ మృదుమృదంగధ్వనములు మాగు మ్రోగుచుండిన జీవకులములు నేను వక్కల యాళల క్రొత్తయములైనవి ఇక ద్వితీయతల గతి వాలకంపునూ హోమభూమిపొరభములచే వావృతిములైన బ్రాహ్మ జాగ్రహారములందు వేపుడు మాంసముల గడుగుకంపు గులుగుకొనుచున్నది; వేదవాదములు బ్రతిష్ఠించుచుండిన చోట్ల గురుమృగుల వికృతి సింహవాదములు తెలచుచున్నవి. ఎప్పుట వారిజనుల యందెల రవలి చెవుల కింపుగొల్పుచుండెనో అచ్చట ద్వితీయతల కాలి సంకలన చప్పుడు కర్ణవిదారణము నేయుచున్నది శ్రీల మెత్తారి గంభముచే వానికిమైన తామ్రపద్మ పూరము గురుమృగులు అనదిమము దంపు గోసహస్రముల రక్తధారలచే వెట్టిన రక్త్రవంతియై పరిణామ మందినది.

“అంతర్నితంబయ్యో ఒకట వేద విరావ

మదిగిహయై నహో నయంబుసంబు

ధర్మశృద్ధింజారా దారిలేనిది యయ్యో

జారితి పరిశుద్ధి దదలగలనె

కు కృతాభిధేయంబు సాదజౌచ్చి నద్దిరా

యాభిజాత్యం బ ప్రమయము నందె

వినుకటిలె జీవవిధుకు విర్నింపకు

విసుధ యా నేరగు విసువచ్చుద్ది

యవనులు హరింప విగిలినట్టివారి

శినుమకు హరింపజొచ్చె న నయమునక” —

అని యంగలర్పించి మధురాపురాధి జీవతి.

ఉదాహృతిమైన సమకాలిక కావ్యగంభ పాత్యమువలన మహమ్మదీయులచే హిందువులపై దెల్లు హింసించబడినదియు దెల్లము కాగలదు; కాని ఈ దురదృష్ట చిరస్థాయి కాలేదు; స్వల్పకాలముననే మహమ్మదీయుల యధికారము కూలబడినది. వారు పెట్టు ఈతిథాగలకు దాశిలాక ఆంగ్రులు తిరుగు తాలుచేసి ముసునూరి నాయకుల యాధిపత్యము క్రింద ఘోరముగ వారి వారిని వెడలపెంచి జీవము మహమ్మదీయదాస్యమునంది విడిపించి వాతీయ స్వాతంత్ర్యమును పునఃకర్తించిరి; ఆంగ్లదేశి చర త్రియందది మహోజ్వలతమ మైఘభము. ధిరతిఖండము నందు జరిగిన ప్రథమ వాతీయ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ

మిడియె. శ్రీ బహునుండి కామరూపము వరకును శీతా
లలునునుండి వేగువువాకను హిందూపుట పను స్రుమును
తురకల కోటువడి, జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును గోలు
పోయి యుగోగతిపాలయి నవయునుండిన కాలమున
ఆంగ్లలు మొండిధైర్యముతో వారి నెదిర్చి పారవోలి
తిను స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరిండుటయే కాక దాక్షి
ణ్య భాంతీయ పారతంత్ర్య విముక్తికి మార్గదర్శకు
లగుట సంప్రదనీయాంశిమేకదా. వారి జాత్యధిపా
మును కార్యసర్వాక్రమానులను తిలించి వారి సంతతి
వారమైన మనము గిర్వపతుల సహజమేకదా. ఇట్లు
అసామాన్య సర్వాక్రమమును ప్రదర్శించి జాతీయ
స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించినను దానిని స్థిరముగ
నిలుపుకొనబాలక పోయి దీనికి ప్రబలమైన కారణము
వారి యువేకత్వమే. ఆంగ్లజాతీయొక్క సహజరణ
ములందైకమగ్ని మొక్కటికొను 'ఎదిరికీవారే' యును
నాతిలే' యను లోకోక్తిగాని పత్రికను వారికి సంపూర్ణ
ముగ నెవ్వయమరుచున్నది. కులప్రత్యేకతల మాటల
వలంబి నిచ్చి రాయలసేను, తెలంగాణ సర్కారులు
మున్ను ప్రాంతీయ ప్రత్యేకతలను విలక్షణములు
కొరకు కొట్టాకుదుండు ముకు ఇది విచారిత
ముగా గన్పట్టరాదు. నాటికిని, నేటికిని మన
జాతి స్వభావము మారక యున్నది నిలచియున్నది.
శ్రీగుముఖమున ఆంగ్లసైన్య గూడినాడి యేమై
పోరాడి స్వాతంత్ర్యము నాపించినను ఆ శ్రీగుపు
దొలగిపోయిన పిమ్మట యోమత్వమే బలమునటను
విస్మరించి మునునూరు నాయకుల యేకాధిపత్యము
నొల్లక స్వాధిపావగులైన దొరలు పెక్కుండు
పోరాడదొడగిరి. వీరిలో నద్దికి కొంచెమిది రెక్తును
రాచకొండ వెలమనాయకులను ప్రముఖులు. వీరికి
మునునూరివారి యాధిపత్యము గిట్టలేదు. కావున
వారి యాధిపత్యము నెట్లయిన గూర్చిదోసి స్వతంత్రు
లగుటకు ప్రబల ప్రయత్నములు నేరుగదగిరి. రెడ
కంటే వెలమలై మునునూరివారికి ప్రక్కలోని
బలమువలె జాధింప నారంభించిరి యుక్తాయుక్త
ములను పరిగణింపక హిందూజాతికి సహజ శ్రీగుపు
లైన మహమ్మదీయులతో జేరిమిచేసి వారి సహాయము
వలన మునునూరి కాపయ నాయకుని వధించి యోరు
గంటితోనూనె తెలింగాణమును సర్వము వాక్రమించు
కొనిరి. తాత్కాలికముగ లాభికర మైనను తురకలతోడి

పొందు కాలక్రమమున వనరకారియై వెలమల వాళన
మునకే కాక తెలింగాణ దాస్యమునకును దారి నూపి
నది. కాపయ నాయకుని మరణముతో జేత్రైక్యభావ
మకుగంటిపోయినది. ఏకాధిపత్యమునకు బదులు
బహునాయకత్వమైనది మాస్య్యవ్యాధియును ననుస
రించి బలవంతులు దుర్బలము హింపింప గడగిరి.
తులకు తెలింగాణమున వెలమ రాజ్యమును తీరస్థాం
మున రెడ్డిరాజ్యమును విజయవంశములై నిలిచినది.
వీరితోనూనె ఆంగ్లకర్తృలు సంయోగ ప్రదేశమున
వర్తించి విజయనగర రాజ్యమునునూనె తేక్కోన వలసి
యున్నది. దాని దిగ్విజయక భిన్నమైనది. విజయ
నగరమునకు కంపిరాజ్యము కుదురు. ఆ రాజ్యము
క్షేపాన్నికొంతమొప్పము అనటి రాజకీయోక్త్యుల
లలో ప్రముఖులను ధీర్ల సుల్తాను బండిక్కులను
గావించి తిలతోనూనె కొనిపోయి వారికి బహుత్కార
ముగ మహమ్మదీయులను నొంగి తెంత నుంచుకొని
యుండెను. తీరస్థాంమున స్వాతంత్ర్యవ్యవస్థాప
య్యవలసి మహమ్మదీయుల యధికారము నెందుల
జాచికంటిరి ప్రజలుగూడ విజృంభించి సుల్తాను
యొక్క ప్రతినిధిపై తిరుగుబాటుచేసి యతని నానె
గొందినది వెలమలకి రానీయక యరికటిరి. వారికి
సహాయులై తూర్పున తెలంగాణమునుండి చాళుక్య
సోమేశ్వరాజును పశ్చిమమున కర్ణాటకమునుండి
హొయ్సలమున్నకి బహళరాములనువచ్చి రాక్షసమును
జాలభోగము వాక్రమించుకొనిరి. ఈ వర్తమానము
దెలియనచ్చింకెటనె సుల్తాను కంపిరాజ్యమును
సంరక్షించుటకొరకు పూర్వము తాను శ్రేణుచేసి తెచ్చి
నిర్బంధముం గుంచెయుండిన యుక్త్యాగిజనులను
బంధమునాటి వారిలో ప్రభావ పునఁబు కంపిరికి
ప్రతినిధిగ నియమించి కొంత సైన్యమునిచ్చి యంపెను.
అతడు కంపిరాజ్యమును బ్రవేశించింకెటనె
బహళరామునితో యుద్ధమున కారంభించెను. కాని
జయుక్త్యు యతని వరింపదాయె; రణమున సైన్యము
ధిన్నాభిన్నమైపోయెను. అంతట చేయుండిలేక
తుంగభద్రాతటమున పంపాక్షేత్రమున తిపము నేయు
చుండిన విద్యారణ్య యత్యిక్ష్వాని యాక్రమించుబోయి
యతని సహాయము నిర్ధించెను. రెండు వియములకు
అరిదోష్పకొను పక్షమున సహాయ మొందునని విద్యా
రణ్యులు వాక్రమిచ్చిరి. ఒకటి, అతడును అతని తోడి

వాగును మహమ్మదీయ మతమును త్యజించి మరల హిందూధర్మమును స్వీకరింపవలయును; ఇంకొకటి, పంపాపతి విరూపాక్ష దేవుని రాజ్యమున కొడమవిగ వంగిరించి తా నా దేవుని ప్రతినిధియై రాజ్యము నేయుట కొప్పుకొనవలయును. ఈ విజయముల కొరత దోర్బాగము. విద్యారణ్యప్రార్థన యంతరికి ధనమిచ్చి శత్రులనోడించు మార్గమును చూపెను. ఆరెడంతి శత్రువులను జయించి పొందోలి కంటి రాజ్యమును సర్వమును స్వాధీనపరచుకొని యాతనిగండి రాజధానిగ ప్రజాపాలనము నేయగలిగెను. అచిరకాలముననే విద్యారణ్యప్రార్థన. ఆరాజ్యముయొక్క భౌతికగర్భి తను గ్రహించి యాతనిగండి దానికి తగిన రాజధాని కొదివి నిర్మయించి శుంగభద్ర యొక్క యవ్వలి గట్టవ విరూపాక్ష స్వామివారి యాలయపరిసరమున విజయనగరమును నూతన నగరమును నిర్మించి దానిని ఆమాతన రాజ్యమునకు రాజధానిగ నొసర్చెను విద్యారణ్య నిర్మింపఁగల వలనను సమస్త విద్యుల కిరవల వలనను దాని మొదటినుండియు విద్యానగరమని నామాంతరము గలిగినది. ఆ పురము పేరిట దానిగండి రాజ్యమును విజయనగర సామ్రాజ్యముగా ప్రసిద్ధి కెక్కెను.

ఈ విద్యుత రాజ్యముల మాట ఇప్పుడింత దూర మేల చెప్పవలసి వచ్చినదనగా నవి హిందూసంఘ మునకు జేసినమేలును విజయనగరముల కొరకే వానికృషి మాలముననే ఆర్య ధర్మములు ఉత్తర హిందూస్థానము నందు వలె పంపరము గాక నేటి వరకును దక్షిణభారత మున వర్తింపట. దేశైక్యము విచ్ఛిన్నమై పెక్కు చిన్న సంస్థానముల కెదుమిచ్చింప ధర్మోద్ధరణ కార్యము సర్వత్ర చక్కగనే పొగినది. ముసునూరి నాయకులును వారితోపాలు రెడ్డును, వెలమ దొరలును, తిక్కన సంస్థానాధిపతులును జీర్ణమై పోవుచుండిన ధర్మము నకు ప్రాణముపోసి పంపింపించిరి. వారు పంపింప నడుముగట్టిన ధర్మమునకు దేవప్రాహ్మణ్య భేదపులు ముఖ్యచిహ్నములు, ఈ మాటని పంపింపించి పెంపొందించిన లోకకల్యాణముగలుగునని వారియభిప్రాయము. కొవున వారు మహమ్మదీయుల గుండెగముల వలన పంపించిన దురవస్థను దొలగించి హిందూ సంఘ మును పూర్వపు స్థితికి చెచ్చుటకు దను యావద్ధక్షిని వినియోగించిరి. శిథిలమైన దేవాలయములను బాట పరచిరి; స్మారకముగ చెక్కింటిని నిర్మించిరి; తురకలు

హరించిన ప్రాహ్మణ్యవారములను వారికి మరల తీసి యిచ్చుటయే కాక శ్రోత్రి బ్రహ్మణ్యమును గల్పించి యజ్ఞాది శత్రువులు నల్పుటకును, దేవ్యాగ్రహము నేయుటకును సకల కాస్త్రములను విద్యులను ఆభివృద్ధి నేయుటకును దగిన వనతులెర్పరచిరి. ఇట్లు అన్ని రాజ్యముల శత్రువులను ధర్మము నుద్ధరించి పంపింపింపటకు శక్తి వందనచేక ప్రయత్నించు నల్పము విజయ నగర చక్రవర్తిల వలె పట్టునలతో నా కార్యమును నేర జేర్చియుండలేదు. ఉపపత్తి లేమిమాట నలుంప రిచ్చి వానికి విజయనగర సంస్థానము వలె ధర్మోద్ధరణ పంపింపటం పరమావధి కాదు. విజయనగర రాజ్య మున్ని రాజ్యములనుండి కొను అది దేవస్వము; వానిని పాలించు మనుజుడు కాదు; పంపాపతి విరూపాక్షుడే దాని కధివా శుభవి మీద ఉగ్గరించి యున్నాడను; దాని పాలకులు ఆదేవుని యొక్క పాదపత్నిగాండ్రు; ఆమె పేరి నే వారు సమస్త కార్యములను నిర్వహింప వలసియుండినది. ప్రత్యేకము ధర్మోద్ధరణ కొరకే యారాజ్యముప్రతినిధి దగుట చేత తిక్కన విద్యవా గమె పంపాపతి కార్యకర్తలైన యారాజ్యపాలకులకు ముఖ్యకర్తలగుమాయెను. ధర్మోద్ధరణ కంటే ధర్మ పంపింపటం బహుశస్త్ర తిరమామెను. ధర్మ పంపింప కార్యము విజయనగర సామ్రాజ్య పాలకులు 1888 మొదలు 1650 వరకు మూడు శతాబ్దాలకు చెల్లిన కాలము నపై తొలక మహమ్మదీయులతో పోరాడవలసి వచ్చినది రక్కసి తంగడి సంగ్రామమునకు బతులు చెటలు నష్టము. అత్యంతరామరామ లాడిన మాటలీ పట్టున జైతికి చెచ్చుకొనదగి యున్నవి. ఈ దేశమున్నచో ధర్మదేశము. ఈ ధర్మ సంస్థానము నేవ ప్రాహ్మణ్యముల పొలికి వచ్చినది. దేవస్థానములును పుణ్య క్షేత్రములును విద్యావంతులను గలిగిన ఈసంపాదనము మీద వారి(మహమ్మదీయుల) యాజననకు వలసిన కారణమేమి?...సకల నైస్య యుక్తముగ వదిలి పోయి శత్రువులను పొడిచి నాశము చేయుదున్నాను, అనిపలికి హిందూ ధర్మవ్యభుల నెనుగొనుటకై యుద్ధిభూమికి నడిచినాడు. ఇట్లు కంటిని రెప్ప వలె విజయనగర పాలకులు హిందూధర్మమును పంపింపించినందువలననే దక్షిణదేశము పుణ్యభూమి యను ప్రసిద్ధిచెంది భారతీయుల కెల్ల యాతాస్థాన మాయెను. ఆ (విజయనగర) రాజ్యములోను దేవదాయ

బ్రహ్మదాయం పుణ్యశ్రీయులు, పుష్కరులు గలిగి యున్నది; ఇదిగాక విష్ణువు ప్రత్యక్షమై వెంకటాచలమున నున్నాడు; ఆ రాజ్యములో వుండే స్వామికి, కడప రాజ్యములలో పెద్దలు, బుద్ధిశాలులు, బ్రాహ్మణ, యశస్వీయులు, మహాధీశులు రాజులు మొదలైన వారి లండనును కొనుక కప్పమును కొంచు బోయి స్వామికి సమర్పించినచున్నాడు. కర్ణాటక (ఆవగా విజయనగర) సింహాసనాధిపతులు పుణ్యశ్రీయులను మన మరీ పాంధ్రదాయములను కులాచార మర్యాదలను పాంధ్రుల కర్మరీతిలను ఇచ్చివదియవ శతాబ్దారంభము వరకును మారక పూర్వ స్థితియందే వర్తింపటకు విజయనగర చక్రవర్తుల కృషియే ముఖ్య కారణము.

ఇంతవరకు మహమ్మదీయుల యాగమము వలన దక్షిణదేశీయులకు హిందూ ధర్మ సంస్కృతులెట్లు దక్షిణదేశకు వచ్చెనో; ఆంగ్లము వారిపెట్టు పారలోలి సప్తమైపోయిన విజనాతీయ స్వాతంత్ర్యమును పునః ప్రతిష్ఠించినో; తత్తేజ్యము ఎట్లు భగ్నమై కొంచెమిడు, రాజకొండ విజయనగర రాజ్యము లుప్పులిరినవో, ఇతర సంస్థానములవలె కాక విజయనగర మునకు హిందూశాస్త్రధర్మ సంరక్షణములు విలముఖ్య కర్తవ్య మాయెనో స్థలముగ మార్చించినాడను. ఇక విజయనగర చక్రవర్తులు తమ కర్తవ్యమును ఏయే మార్గముల నవలంబించి నొట్లు తృప్తికరముగ నిర్వహించినో కను గొందము.

(1) ధర్మోద్ధరణ సంరక్షణ కొరకు విజయనగర రాజులు మహమ్మదీయులతో మాడువలెదల యెందకు మించిన కాలము యంద మొనర్చిరిని ముందు చెప్పి యున్నాను. ఈ మహమ్మదీయులు రెండు తెగలకు జెందినవాడు (1) ఉత్తరమున భామినీ సుల్తానులను వారివంశ మంతరించిన పిమ్మట స్వాతంత్ర్యము వహించిన వారి సామంతులైనారులును విజయనగర మునకు గర్భశత్రులు. వారు విజయనగర సామ్రాజ్యము నెప్పుడెప్పుడు కలగలెనాయని సమయమును వేచి యుండిరి. వీరితో యుద్ధము విజయనగరాధీశ్వరులకు తిప్పని సరి యాయెను. (2) దక్షిణమున మధురాపురి తుగ్గూలు. 1323 వ సంవత్సరమున ఢిల్లీ సుల్తాను మహమ్మద్ బీన్ తుగ్గక్ మధుర పాండ్య రాజ్యమును నిర్మూల మొనర్చి పేరుబంగ రామేశ్వరము పర్యంతము వ్యాప్తమైన దేశ

మునంకటిని తన రాజ్యమున గలుపుకొని దానిని పాలించుటకొక ఘోషలాభికారిని నియమించెను. ఇతడు 1334 లో సుల్తానుపై తిరుగుబాటుచేసి స్వతంత్రుడాయెను. ఇతనినే ఆంగ్ల కావ్యకర్తలు దక్షిణ మర (తొలుతని పేర్కొని యున్నాడు. ఇతడును ఇతని తరువాతి వాడును ప్రూరస్వభావులు, జవహింస వారికి కరము పేరుమొన గ్రీక; వీరి దుండగములు ఇంతకు పూర్వ ముదాహృతమైన గంగాదేవి కృత మధురా విజయమునకు వివరింపబడి యున్నది. దానిని ఇచ్చట మరల తిరుగుబడి యావశ్యకత లేదు. ఈ విషయముండి దాక్షిణాత్య హిందూ ప్రపంచమును శాపాద నిశ్చయించి 1360 నుండి 1377 వాక విజయనగరమును పాలించిన మొదటి బుక్కరాజులు తమ పుత్రుడైన కుమారకంఠరాజుల నానుకత్వము క్రింది మధుర మహమ్మదీయులపై నొకదండయాత్ర సంపెను. కుమార కంఠరాజులు తండ్రి యాజ్ఞానుసారము దిండు నడుపు కొనిపోయి 1371 72 వ సంవత్సరమున మధుర తుగ్గ ష్టులను నిర్మూలము గావించి రామేశ్వర పర్యంతము వ్యాప్తమై యుండు యావద్దక్షిణ దేశమును విజయ నగర చక్రవర్తి యేలుబడి క్రిందికి తెచ్చెను.

మహమ్మదీయుల యాటోపమును దిండుపరచి దేశమంతటను శాంతిర్ధి దిరిలను పెంకొల్పి విజయనగర ప్రభువులు ధర్మోద్ధరణకార్యమునకు బూనుకొనిరి. తమ పూరికను పెంపేర్చుల కొరకు వారలంబించిన మార్గములు మూడు. దేవాలయ శిరోద్ధరణము మొదటిది. ఇది సామాన్యకార్యము కాదు. శాసనములనుబట్టి చూడగా సప్తమ తుగ్గూలుచే విప్లవములైన దేవాలయముల సంఖ్య నూరకులని తెలియవచ్చుచున్నది. విప్లవ దేవాలయములు సామ్రాజ్యమునందెల్ల యెడలను గావించుచుండెడివని ద్రావిడ దేశమునందు బహుశమై యుండినది; కావున దేవాలయశిరోద్ధరణ కార్య ముచ్చట విశేషముగ జరుగవలసి వచ్చినది. శిరోద్ధరణ ముదగా నిడిసిపోయినట్టిగాని శిథిలావస్థ నుండునట్టిగాని దేవాలయములను తాగునీయట మాత్రముగాదు. విత్తివైవధ్యప్రాజాపురవ్కారాది దైవంధన కార్య కలాపమును నిర్వహించుటకును, నిత్యోత్సవ, పక్షోత్సవ, మాసోత్సవ, శిరోత్సవాదులను తిరుతిరి సడపుటకు నిర్వహించు గావించవలసి యుండెను. దేవాలయ దేవాలయములన్నింటి యందును స్వామివారి వేలకు రాదనగరియందువలె జెల్పబడి రెండు వియోగము

లుండెడివి. జనాదాయమును మాత్రమేకాక ఈ దెబ్బదిరెండు తెగల పరిచారకుల వృత్తులను సయితము మహామృగీయులు హరించి యుండినందున జనాదాయములందు కొలువులు యథాప్రార్థము నెరుగుటకు నష్టమెవోయిని జనాలయములలో పాటు వనుస్త పరిచారకుల వృత్తులను మరల సమకూర్చుకొని యుండెను. కుమార కంపరాయలును నరిసి గోలును ముండ్లను మంత్రి పామంతి దిండవాధాది అధికారవర్గమును ఈకార్యము నెట్లు పెరవేర్చిలో వారి కావలయులను బరిశీలించి చూచిన తేలము గాగలదు. తీర్థోద్ధరణము తోపాటు నూతన జనాలయ నిర్మాణమును ప్రారంభిచుదును; కాని తులన వంశకులు రత్న సింహాసనము నిర్మించు వంశక ఈ కార్యము విఫలముగ పోగలేదు. వీరిలో కృష్ణరాయాదుర్గుతులు ముఖ్యముగ స్థానికపరిచారకుల రాజధాని విద్యాంగరమందు కృష్ణరాయలచే గట్టిప బడిన కృష్ణస్వామి యవంతియనాలయములను నిర్మి లేర్వేరాలయ భాగములను కంచి కాళహస్తి తిరువణ్ణామల క్షీరంగాది క్షేత్రములందు మంటప గోపుర ప్రాకారములను, ద్రావిడముండలమును పెక్కు తావులలో పెగ్గొరై నిలచియుండు రాయగోపురము లను పెక్కునదిగివది; అయ్యతరాయలు విజయనగరమున విర్మించిన పట్టాభిరామ అయ్యతరాయస్వామి యాలయములు ప్రసిద్ధియొందినవి. తులన వంశజుల తీర్థయాత్రాభిరేఖలు ప్రస్తుతించగలియున్నది. వరస జాయకుడు మొదలుకొని సదాశివరాయల వరకు ఆంద్రుల రాజులను పెక్కుచూడులు తీర్థయాత్రలు చేసి షాహి మహాదాసములను గావించి నట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు.

‘కాంచీ క్షేత్రల శోడావల కంక సభావేంకటాద్రి ప్రముఖేష్ఠ

స్వామి త్యాగ వర్త్య సవేష్య తిరుతి విధి
 ద్భూయస్కే శ్రీయ శ్రేయం
 కేవల సేమ తీర్థవృత్తి కంకతులత్రామమిది వావా
 దావాశ్యేకో పదానై రపి సమమభిరైరాగమోక్తవి
 తావి.’

అందును తీర్థయాత్రాసక్తులైనను కృష్ణరాయలు తీర్థివారి విధానరీతినినాడు. సింహాసనమునుండి సేతువుదాక ఉధయసముద్రమధ్యస్థ దక్షిణ భారత విసుంగరలో ఆ మహారాజు సేదంపది ముఖ్య జీవ

ము లేరు. భూ, భవ వస్తు వాహనాదులను సమర్పించు జేవుడు లేడు—కాని తులనవంశజులు తీర్థయాత్రలు సేయుటతోడను, దామను లిచ్చుటతోడను కృత్తి తెందియుండిలేదు; ప్రతిదినమున సభాస్థానమున కొలువుదీరిన వెంటనే, ‘స్థానికరాలనుంచిన నచ్చిన అయ్యంగార్లనున్న ఆర్యాపీఠంవారలనున్న ఉచితావసములందు కూర్చుండ విజయించి అష్టవ్యయం వ్యక్తం క్షీరంగాం క్షేమస్తుం వెంకటాచలం పాల గ్రామం తో తాద్ర మైకారణ్య పుణ్యక్షేత్రం ఇది మొదలయిన స్థలములకు సురక్షితము గలదా? పృథి వ్యాస ప్రేక్షా వాయురాకాశాశ్విక మైవయోకామ్రవాభ జంబువాభ, అనాదాదలేశ్వర, కాళహస్తిశ్వర, చిదంబరం మొదలయిన దేర్బలైరెండు జీవస్థలాలనున్న పదు నెనిమిది కెక్కులకున్నా విండుసడిరయలు గలిగి విశ్వేశ్వరములు గలిగి వున్నా? అని విచారించు వాడు. అయ్యంగార్లను ఆర్యాపీఠాలవాడును చెప్పేకే సమాధానములను విని యవంతిర మితిర విష మములను పరిశీలించెడివాడు. రాయపీఠాపకులు స్వయముగ జనాలమాదుల స్థితి విషయమును విచారించ గడిగిన నని యభిప్రాయించి యేల వెంబొండక బోయెడిరి?

రెండవది బ్రాహ్మణ సంరక్షణ—నేడిది వివ రీతముగ గవ్వట్టవచ్చును. అప్పటివారి మూఢ మత విశ్వాసమె దీనికి కొరణముని చెప్పవారు కలరు తారి త్రైక దృష్టితో పరిశీలించి చూచిన ఇట్టి తలంపుక కన కాళము కలగదు. అప్పుడు బ్రాహ్మణుల వాదించి పోషించిన ప్రభువులు కేవలము మూఢ విశ్వాస సంధన్నులనమ్ములై యట్లు చేయులేదు. తెలివితేలల యందును యుక్తాయుక్త వివేకమునందును మన పూర్వీకులు మన కేంద్రమునను దీసిబోయినవారు కారు. సంఘ పురోవృద్ధికి బ్రాహ్మణుడు ప్రధానుడని వారు గుర్తించిరి. ఇప్పటివలెనే అప్పుడును బ్రాహ్మణులు జీవ యాత్రను పొగించుటకొరకు అనేక మార్గముల నవలంబించుచుండినను ఇప్పటి బ్రాహ్మణులవలె నిప్పటివారు తమ కులధర్మములను త్యజించి కేవల బ్రాహ్మణాభి ధేనుమాత్రులై యుండిలేదు. ఆయుధోపకేతులైనను వర్తకులైనను రాజకీయోద్యోగ నియుక్తులైనను వేదాధ్యయనమును విత్తియైదుత్రిక కంఠము నవ్వించినవారు కారు. నిర్వ్యాస్త్రములును విద్యులును, కళలును వారి వశమై యుండినవి. విజ్ఞానాభివృద్ధి వారిపై వాధారపడి

యందేదది. తపస్వ్యాధ్యాయవిరతులై ఐహికామస్మిక్ ధర్మముల నెరిగి పరమార్థచింతియందె కాలము గడుపు వారి సంఖ్య బహుళము. కావున విద్యులను తెంపించింది విజ్ఞానము నభివృద్ధిచేసి ప్రజాశ్రేయమును సమకూర్చుచు పెట్టిరి రాజులందఱును బ్రాహ్మణుల నాదిరించి బోషింపవలసి వచ్చిరి; కావున ధర్మ ఖంఠమును పొందించి రాజన్య లెల్లను బ్రాహ్మణుల నాహ్వానించి భూదానాదికము లిచ్చి యగ్రహారముల నేర్పరచి వారి గ్రాసనాసములకును ముఖజీవనమునకు దగిలినవారు లేర్పరచి; యజ్ఞాది వైదికధర్మముల నిర్వర్తించుటకును, జీవాధ్యాత్మికాధ్యాపకములు పఠ్యుటకును బ్రోత్సహము నేయువాడు. తత్తైరణమునలన బ్రాహ్మణాగ్రహారములెల్ల విద్యాలయము లయివరి. విద్యాభివ్యాప్తికొరకు ప్రత్యేక పాఠశాలలు కళాశాలలు విశ్వవిద్యాలయములు లేవికాలమునం దీయగ్రహారములెట్టి ప్రాముఖ్యమును విహించియుండెనో నులభియగ గ్రహింపవచ్చును. మరియొక విశేషము; ఆ కాలమున వ్యాయపాలనై ప్రత్యేక మొక విద్యులు తెర్వయియులేవు. వ్యవహారములను విచారించి తీర్మానించుటకును నేరములను శోధించి మేఘులను దండించుటకును రాజ్యాధిపతులు ప్రత్యేక వ్యాయశాఖలు కొద్దులు మువ్వగు వానిని స్థాపించువారుకారు. వ్యాయ పరిపాలన యంతయు చాలతరకు ధర్మాసనముల మూలమున నే సాగుచుంది. ఈ ధర్మాసనములు స్థిరమైన వ్యాయ స్థానములుగావు. వ్యవహారము కలిగినప్పుడు వాదిప్రతివాదులు రాజుయొక్క గాని అతిని ప్రతినిధియొక్క గాని యాజ్ఞానుహాసమున నేజీని యగ్రహారమునకు ధర్మమునకు బోవువాడు. అప్పుడా యగ్రహారములు ధర్మశాస్త్రవికారదులైన మహాజనులను తీర్చునలగ నియమించి యొక పథము కూర్చువారు; ఈ పథకే ధర్మాసనముని పేరు. ధర్మాసనమువారు చేయు తీర్పును రాజుగాని యతిని యధికారులుగాని అమలులోనికి తెచ్చెడివారు. ఇట్లు బ్రాహ్మణాగ్రహారములు వ్యాయ స్థానములై రాజ్యాంగవిధానమున తావుకొనినవి. కావుననే మహమ్మదీయులను బారహ్మణీ జాతీయ స్యాకింత్రయమును పునఃప్రతిష్ఠ గావించిన మును నూరినాయకులేమి వారి యసంతరము తెడ్చినెలను రాజులేమి, బ్రాహ్మణుల నాదరించి బోషించిరి. ఇక జేదహర్షి ప్రతిఘటకులైన విద్యావగరభూమిశ్రవణుల

మాట చెప్పవలయునా? వారిచ్చిన యగ్రహారముల బాగోచుటను విచారించుటకై రాయసంస్థానమున నొక ప్రత్యేక పాలనశాఖ యుండెడిది దీనికి ధర్మశాఖ యని పేరు; వీరనాసింహరాయుల కాలమున నీ శాఖ కన్యకుడు ధర్మాసనము ధర్మశాఖ. ప్రతిదినమును రాయలనాగు కొలువుదీరిన పిమ్మట జేవాలయముల స్థితిగతులను విచారించిన తరువాతి ద్రావిడ రాజ్యములో అగ్రహారమునకున్న, అంబ్రదేశం, హాయిపన నేరం, మొగునాడు, మెల్నాడు, కరాటం, ఘట్టపేరు చేరి చోళ పాంధ్య ముగన మగయాళ అదిగాల అగ్రహారములకున్న అవిధి ఆలంకములులేక బ్రాహ్మణులు విత్తికర్మానుష్ఠానపథులై ఋగ్వేదాప్యానాగర్వణ పారీణులయి, చట్టాస్త్రపారీణులయి, పంచమజ్జ పరాయణులయి అతిథి సంతర్పణలు జేసుకొని విశ్వచార పురుషులు యున్నారా యని యరిగడివారు. బ్రాహ్మణపాదగణము దిట్లు నిరసతి దిక్పర్యుల శ్రద్ధ మాపింపవలసివే జేయు తురకాగ్రమున గలియునం దొక విధినిరి; దక్షిణ భారతమున హిందూ ధర్మ సంప్రదాయము ముస్లిముగ బాదుకొల్పినది.

మూడవది విజ్ఞానపాదగణము—ఈ సందర్భమున మొక్కి మొదట స్మరింపదగిన విషయ మొక్కటి కలదు. రాయసంస్థానము హిందూధర్మ సంరక్షణకొరకె యుల్పిచ్చి మయినను రాయ సేనాపతివ్యాధ్యక్షులు తమ రాజ్యపాలన పద్ధతులను సంకుచితి దృష్టితో నేర్పరచుకొనలేదు. సామ్రాజ్యమందలి సకల సమయముల ప్రజలను సమైకదృష్టితో జరిపాలించుటయే పరమార్థప్రదమైన పద్ధతియని వారు గ్రహించిరి. మొదటి బుక్కరాయలు సామ్రాజ్యమునందు పెక్కుతావులలో లైతులకును, వైష్ణవులకును గలిగిన మతి విరాదములను దీర్చునము జేయుచు వైసి, వైష్ణవ దర్శనములకు ఛేదము లేదనియు నొక దిర్ఘమున కాపాడించు కీడు మేల్గిన మురియొక దిర్ఘమునకు గూడా కీడుమేల్గుగ బరిగణింపబడవలయు ననియు వైష్ణవులు వైసులకు జేసిన యవ్యాధ్యమును రాను సహింపజాల ననియు చెలిమిజెప్పి వారిని సహధానపెట్టెను, బుక్కరాయలతరువాతి రాయపీఠము నధిష్ఠించిన రాజపుంగవులందఱును అతినిచే ప్రతిపాదించబడిన వైసి వైష్ణవ దిర్ఘ సమర్థియను సర్వసమయములయేదను అనున ర్తింపజేసిరి. రాయపీఠాధిపతులు తాము స్వయమే

మరియు వివరించినను అన్యమతి పరాక్రములు గాక అన్ని మతములను అధరించి గౌరవించుచు వచ్చిరి. ఇవేకేవలముగకలెనె తీర్థంకరాది లైన దైవతముల మను ఆయుములను నిర్మించుటకును ఎంగు నిర్మి నైవేద్య పూజాపురస్కారాది దైవందివ కృత్యములను నడపుటకును ఖండాస్పృటిత శీర్షోద్ధరణాది వచఃకర్మలను పాగించుటకును భూదావాదికముల విచ్చి తన వనతులను గల్పించువాడు. లేక రాయాద్యుతిరాయాళిను రామరాజాదులు పరమతీర్థపులయును మహమ్మదీయులయొడిగూడ సోపార్థము జూపి వారి యుపయోగార్థము మసీదులను గట్టించియుచ్చిరి. రాయపీఠుల హృదయవైశాల్యమును పర్వసమానదృష్టియు నిర్విక్రమైవది యొక్క మతినిషయమనంగుమాత్రిమే కాదు. విజ్ఞాన పరిపోషణయంగును నిట్టి విశాలదృష్టితోడనె జాతియలెనప్పూజావిధేయములను బాటింపక విద్యజనములకు ఆశ్రయమొసగి వారిని సారస్వతసీమకు బుద్ధి కొల్పిరి. కవులను పండితులను శాస్త్రవేత్తలను కళాభిజ్ఞులను తేరదీసి పోషించుటయేకాక విద్యార్థులను సమకూర్చి సమాగతి వావాదో విద్యార్థి కంఠులచే శాస్త్రవాదములను జేయించి గౌరవించువారు. దక్షిణాధీశుని ముత్యాలశాలయు, సాహితీ సమరాంగణ పార్వభౌమని ప్రతి వసంతోత్సవ కరిగండితి సమావేశములను నీపట్టున స్మరింపదగివరి. రాయల విద్యాభిమానము పెంపునను కవిపండిత పక్షపాతము లలనను విజయనగరమునకు విద్యాగగనమును నామాంతరియు సార్థక మాయెను

ఇక రాయల యాశ్రయమున విజ్ఞాన మెల్లభివృద్ధి యాయెనో యొక్కించుక తెల్పుట యుక్తము. మొట్టమొదట విచారించవలసినది వైదికవిద్య. మహమ్మదీయులచే వేదాగ్రహణపరులైన బ్రాహ్మణు లెల్లయెడలను విధింపబడి యుండిరి కొంతయునను, గ్రంథానుములూదముట్టుగా నాశము గావించబడియుండుటవలనను లేకయునందు వైదికవిద్య యణగారిపోయెను, వేదాగ్రమును గ్రహించి వివరింపగల విద్వాంసుల సంఖ్య నమ్మగలెను. కొవున విద్యారణ్యయతీంద్రుల యాజ్ఞాసారము సనాతన ఆర్యురగ్యములను ఉద్ధరింప కంకణము గట్టుకొని వేదమార్గప్రతిష్ఠాపకులను చిరును వహించిన విద్యాగగన దక్రవర్తులు వేదార్థమును వెల్లడిసేయుట తమ ప్రథమ కర్తవ్యమని

నిర్ణయించి తత్కర్మమును నిర్వహించుటకు తమ ముగళునైవ మార్గవాచాగ్యుల తిమ్మకయ్యన సామజాచార్యులను నియమించిరి. అయిన వేదవిద్యా వికారగులైన విద్వాంసుల సహాయమున వేదములకు మూలం భాష్యమును విం చించెను—దీనికి సామగ భాష్యమని పేరు. సామజాచార్యుల మార్గము ననుసరించి రాయల ప్రేరణ వల్లను రాజకుమారుల బ్రోత్సాహములను పెక్కింద్రు విద్వాంసులు గృహ్య (కౌతిలేర్మ) సూత్రియలమీద వ్యాఖ్యానములు రచించిరి; అందు లేకరాజను నతిమ యాస్కాచార్యుల నిత్యక్రముమీద ప్రాసేన విభుంబు వ్యాఖ్య (పనెద్ది కెక్కడది కొన్ని స్వలింగి రచనలు గూడ బయలు వెడలివరి. చాంబసాచార్యుల ప్రయోగరత్నముల స్మరింపవలసినది వైదిక గ్రంథ పరిశోధన శ్రీ. కె. 15వ కెలాఖాంతమువరకు పాగిసి వేదములతోపాటు వదైర్వంములు గూడ పండితుల పరిశోధకు సుగయాయెను. అన్నిటికంటె వేదాంత మతిర్విధికముగ విభిన్నుడైవెదెను. మార్గ విద్యాగణ్యుల దగువారి కాలమునంపపుణ్య దీక్షితులయును సుతర్తవిద్యా వికారములు అదైవత వేదాంతమునుగూర్చి పెక్కి ముప్రసిద్ధ గ్రంథములు రచించిరి. వేదాంతసీమలు పిల్లెలొకాచార్యులు మనవార సహాయములు లక్ష్మీకుమార తాతాచార్యులు కంఠాశేషోష్ఠమార్గచార్యులు మున్నగువారు విశిష్టాదైవతియును గూర్చియు సజ్జీర్ణితీర్థులు బ్రహ్మగ్రాంతీర్థులు, వ్యాసతీర్థులు రాఘవేంద్రతీర్థులు మొదలైనవారు దైవతియును గూర్చియు ఎవేక గ్రంథములను ప్రాసేరి. వీరి కృషికి ఫలితముగ నై మూడు సమయముల వీధాంకిములును జనసామాన్యమునకు సుపరిచియు లాయెను వేదవేదాంగ వేదాంతముల వలె సారస్వతియు గూడ సర్వతోముఖముగ విభిన్నుడైవెదెను. కావ్యము దంపువులు, గద్యకావ్యములు, నాటకములు, శాస్త్రగ్రంథములు త్రవ్వ తింపెములుగ వెలువడివరి గంగాదేవియొక్క మధురావిజయ మొక్కటి విప్రు పేర్కొనదగిన శ్రేష్ఠ కావ్య మెద్దియు విరచింపబడలేదు. మధురావిజయము చరిత్రాత్మక మైన కావ్యము. అందు గంగాదేవి తన భర్తయైన కుమారకంపరాయణ మధురా కురత్రాణుని జయించిన వృత్తాంతమును వివరించినది. ఆమె మార్గము ననుసరించి జింపిన కవులను దరువార నాయకయుగమున

రామభద్రదాంబయు పాశుపాధ్యక్షయోగ్యులైరా
యాభ్యుదయ రఘునాథాభ్యుదయాది కావ్యములను
రచించిరి. ఇది చరిత్ర రచయితల కత్తిలంతోపయుక్తము
లైనను పాహిత్యునియగుచు కిది పాహిత్య రచనలని
తోచకపోవు. వేదాంతశాస్త్రుల యాదవాభ్యుదయ,
హంససంహారము లుత్తమ కావ్యములని ప్రసిద్ధికెక్కి
నవి. యాదవాభ్యుదయమున కప్పయ్యదీక్షితులవంటి
మహనీయుడు వ్యాఖ్యానము రచించుటయే దాని
యొక్క ప్రథమ విరూపించుచున్నది చంపురలలో
ముఖ్యమైనది యోగవతి తిరుమలాంబయొక్క వర
దాంబికా పరిణయము, ఇదియు జరిత్ర తత్వగ్రంథమే.
గద్యకావ్యములలో శ్రేష్ఠమైనది. వామనభట్ట బాణుని
వేమధూపాలచరితము. వామనుడు విద్యారణ్యుల
శిష్యుడు. బహు గ్రంథకర్త. భట్టబాణుని రచనలకు
సదృశమైన గద్యకావ్యమును విశ్వంశవలయునని వేమ
ధూపాల చరిత్రను రచించెను. కొంచె మెందుమిందు
నితని గద్యభట్టబాణుని రచనకు చేర్చవచ్చునని యి
చ్చుకు లభిప్రాయపడుచున్నాడు. నాటకముల శేషము
వెలువవీరి. శృంగభద్రుని ప్రబోధచంద్రోదయము నను
సరించి విశిష్టాద్వైతపరముగ రచించిన సంకల్ప
నూర్వోదయమా గణాంతికెక్కినది. వామన
భట్టబాణుడు రఘునాథచరిత్ర కవిశేఖరాల్యూ
మునకు రెండు నాటకములను రచించెను. విరూపాక్ష
మహారాజులు వారాహుణీయ విలాసమును నాటకమును
ఉన్నతిరాఘవమును ప్రేక్షణీయమును రచించెను. శృంగ
శేఖమహారాజులు బాంబవతిపరిణయమును వ్రాసెను.
ఇంక నెన్నో సంస్కృతి నాటకములు రాయల యుగ
మున రచించబడినవి కలవు; కాని యా నాటకము
తెలియుట పూర్వకృతులతో జోల్పదగినవికావు. నాట
కములతోబాటు భాణములను ప్రహసనములూ
సప్రతివారి యాదరమునకు పాత్రములైనవి. వామన
భట్టబాణుని శృంగారభూషణ భాణమును అరుణగిరి
నాథ శిండియని పోయవల్లియోగానంద ప్రహసనమును
ఆయాతరగిరి రచనలలో ప్రశంసాపాత్రములైనవి.
రాయలయుగమున కాస్త్రపరిశోధన చక్కగ పోగినది.
గాంధర్వ నాట్యాలంకార వైద్యకాస్త్రములు ముఖ్య
ముగ నిచట తేర్కెనవదగినవి. విద్యారణ్యులవారు
సంగీతకాస్త్రముపై నొకగ్రంథమును రచించెనని చెప్ప
దురు. అది ఇంతిదిమక ఉపలబ్ధముగాలేదు. కాన్డీన
కృతి సంగీతరత్నాకర మీ యుగమును సంగీత విద్యాం

ముల పరిశోధనకు సురదైనది. తెలుగుదేశమున మొట్ట
మొదట నీ పరిశోధనకు పునాదివేసినవారు రాజకొండ
ప్రభువు సర్వజ్ఞసింగభూపతి. ఇతడు సంగీతరత్నాకర
ముపై నొక వ్యాఖ్యను రచించెను ఇతివితలెవె
మున్నుడి ప్రాథరాయల యాస్థానము వలంకరించిన
కల్లరను మరియొక వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. కల్లరను
విద్యాఖ్య కర్తృలక సంగీతమునకు పునాదియని సంగీత
విద్వాంసులు చెప్పుదురు. శృంగేశ్వరాయల యాస్థాన
విద్వాంసుడైన బండారు లక్ష్మీనారాయణ సంగీత
నూర్వోదయమును ఆద్యుతిరాయల కాశ్రితుడైన పోతు
చేతుడు తాతాధ్యాయమును ఆరియ రామరాయల
ప్రధానియైన వాగ్గేయకార రామయ్యామామ్యుడు స్వర
చేళకరా నిధిని రచించిరి. నాయకయుగము రాయల
యుగమున కనుబడి మని చెప్పవచ్చును. విద్యాశిఖర
పతానావంతిరము తింజావూరు సర్వవిద్యులకు నెలవా
యెను. రఘునాయకుడును వారిని మంత్రియైన గోవింద
దీక్షితుడును, దీక్షితుని పుత్రులైన యజ్ఞనారాయణ
దీక్షిత పెంకటాద్వయమును సంగీతవిద్యావిదక్షులు.
వారిచే విరచింపబడిన సంగీతమున చతుర్విధి ప్రకాశకల
నెనంగని సంగీతవిద్వాంసులందఱు. నాట్యకాస్త్రము,
సంగీతమునం నొకభాగముగ పరిగణింపబడుటచేత దాని
గూర్చి ప్రత్యేకగ్రంథములు వెలువడలేదు. కాని
విజయనగర సంస్థానమున గాకపోయినను కొంచెపిటిలో
నది ప్రభువతింకుల ప్రత్యేకవిరాళిమానములకు పాత్ర
మాయెనని వసంత రాజీయ నాట్యచింతామణ్యాది
గ్రంథములవలన తెలియవచ్చుచున్నది. అలంకార
కాస్త్ర పరిశోధన ఆంధ్రదేశమున కాకతీయయుగము
ననే ప్రారంభమాయెను; విద్యావాఘుని ప్రతాపగుప్త
యశోభూషణము దీనియొక్క ప్రథమఫలమని చెప్ప
వచ్చును. సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసార్థవసుధాకర
మును, విశ్వేశ్వరుని చమత్కార చంద్రికయు దీనికి
తిరునాతి విరచింపబడిన యొత్తిమగ్రంథములు. విజయ
నగర పాత్రాజ్యమున వెలువడిన యలంకార రచనలలో
భోగవాఘుని యలంకారసుధానిధి మొదటిది. భోగ
వాఘుడు మాగవవిద్యారణ్య పాఠశాలాచార్యుల కను
జన్ముడు. క్రీ. శ. 1855 ప్రాంతమున నెల్లూరు రాజ్య
మును పాలించిన రెండవ సంగమరాజులయొక్క సర్వ
పచివుడు. అలంకార సుధానిధి ఇంకను ముద్రితము
గాలేదు. ఆ కాలమున విరచింపబడిన యలంకార
కాస్త్ర గ్రంథములలో దాని స్థాన మున్నదిమొదలని

వాక్యములను వ్యక్తములు యభిప్రాయము. తరువాతి రాయరాజ్యమున వెలసిన యలంకారకాస్త్రజ్ఞులలో నెల్ల వప్రయ దీక్షితులు వాసికక్కనివాడు. అతని చిత్ర మిహంస లక్ష్మణావళులు ముద్రసిద్ధ గ్రంథములు ; అతని కుమలయానంబును జయదేవుని చంద్రాలోకమునకు వ్యాఖ్యయైనను స్వతంత్ర గ్రంథములై విరాజిల్లుచున్నది. రాయరాజ్యమున వర్తించిన అలంకారకాస్త్రజేత్రి లెందరో కలుగు. వారి నిచ్చట జేర్చునట్లైన వీలుపడెను పరహిత విరువాంతిమైన వైద్యకుటుంబ మొకటి రెడ్డిరాజుల యాశ్రయమునవర్తించియు కాసినములవలెన దెలియుచున్నది ; కాని పరహిత సంహిత రచయిత కాకుటుంబముతో నెరియేని సంబంధము కలదో లేదో తెలియదు. ఇమ్ముకి యుక్తరాయల ప్రాణాచార్యుడైన లక్ష్మణాచార్యుడు వైద్యరాజులైనను గొప్ప గ్రంథమును రచించెను. ఇది యింకను ముద్రితము గా లేదు.

సంస్కృతియును బోలి నేతభావలను గూడ విజయనగరాధీశ్వరులదిరించి వాషించిరి ; కాని నేతభావలన్నిటిని వారు నిమానదృష్టిని జూడలేదు. వ్రావిడియుకంటె పెధికముగ గన్నడమును, గన్నడముకంటె పెరిశియముగ వాంగ్రమును వారాదిరించి మన్నించిరి. రాయసామ్రాజ్యములలో దుదిశ రచయితలను జేరినది గౌరవించిన ప్రథమ కృష్ణరాయ లొక్కడే ; గన్నడమునకు సంగమనక కాలముననుగృహరాయల కాలమునను గొంతింత రాయల యాస్థానమున బ్రాపు గలిపిది ; కాని తెలుగునుబోలి వానికి రాయసంస్థానమున బ్రాధాన్యత లభింపలేదు. మొదటి హరిహరరాయల కాలమునండి ముమ్ముకి వెంకటపతిరాయల కాలమునరకు తెలుగుకవుల కాశ్రయ మిచ్చి వారిని గ్రంథరచనకు ప్రేరేపింపని రాయలు లేడు ; రాయలమార్గము ననుసరించి సామంతాదుర నాయకాది సమస్తాధికారవర్గమును దెలుగు

భావయెడ నాదరము చూపుటలన వాని ప్రాబల్య ముతియుమై దక్షిణభారతమున దెల్లయెడలను రాజభావయై వాగరకకు ముద్రియై లెంపొందెను. రాయల యుగమున అంగ్ర సారస్వతి మెట్టభివృద్ధి పందెనో యక్షరామ్యులైన యాంగ్రులవలన రెరిగిన విషయమే ; వానినిపరించి యిప్పుడు నేను విస్తరించి చెప్పవలసిన యావశ్యకత లేదు. కాని పండితులును విమర్శకులును సామాన్యముగ దృష్టింపక విడిచిపెట్టు విషయ మొకటి కలదు. ధాని నిప్పుడు స్మరింపక తప్పదు. అద్యభావల కవులవలె అంగ్రుకవులు స్వతంత్ర రచనలను దలచెట్లక సంస్కృతగ్రంథములను దిద్దునా నేయుటతో పృథ్విపండిరి. రామానుజ మహాభారతాది ముద్రసిద్ధ దీయేతిహాసముల నే కాక అపూర్వ పురాణములను ఉపపురాణములను స్థలపురాణములను, కాశ్యవాటకాది వివిధ సంస్కృతగ్రంథములను దెన్నిదిరి. దీనికి కారణమేమి ? స్వతంత్ర గ్రంథ రచనకు శిల్పచాలమిచ్చేసరికొందరు సమాధానము చెప్పదును. ఇది పరియైన సమాధానముగాదు. విలసగా వాని తెన్నించినది ‘దు’ ‘ది’ తిప్పరి భాషాంతరీకరణములు గావు. స్వతంత్రవిర్యాసామర్థ్యము వారికి గలదని గుజాప్రసేయగుల సాక్ష్యము వారి తెలుగునేతలందు కలదు. వారెల్లు సంస్కృతగ్రంథముల ననువదంపకవలెటకు వాస్తవమైన కారణము వారి బోషకులను దృష్టిపరచుటకొరకే. సంస్కృతి భాష నెరుగనివారి కా భాషలో గుప్తమైయుండు మత సిద్ధాంతములను ఇర్పచిశేషములను ఎరుకపరచుటకు ఆకాలపు రాజులును నామంతులును దను యాపావ మందిరి కవులను వియోగించిరి. వారి యాంధీకరణముల మూలమున ఆర్యసంస్కృతి యాంగ్రులకు సంక్రమించినది. సంస్కృతిభాష పరిచయము లేక బోయినను నేటి యాంగ్రులకు సంస్కృతి వాక్యము విశేషములు కరతలామలక ముచట ఆరాజుల ప్రపాదమువలననే ఇదియే విజయనగర రాయలు మన సంస్కృతికి జేసిన ప్రధానపేద.

వి గ్ర హ వ్యా వర్త ని

ఆ ర్య నా గా ర్జు ను డు

పూ ర్వ ప త్త ము

సర్వభావ సమితి సర్వత్ర నిఃస్వభా! వమ్మ యయిన, నిఃస్వభావముగను
వఱలు మీ వచస్సు స్యాభావ్యవివర్త! స క్రియా సమర్థ సమ్మకాదు.

పైగ మీవాక్కు సర్వభావమ్మటంచు! నాలకింది మీదప్రతిజ్ఞ హానినిబొందె;
వైషమిక దోషమద్దాన బ్రాహ్మయ్య; కాన హేత్వంతరమ్ము వత్తవ్యమగును.

మాటలాడకు మన్నట్టి మాడ్కియిడియు! నగు నటన్నది మీ బుద్ధి యగునయేని,
అదియ యుక్తమ్ము; నట్లైన వదము చేత! పొడమ నున్నట్టి శబ్దమ్ము కడయగలదు.

ప్రతిషేధ ప్రతిషేధ్యంబు తెలుగు నిట్టిద యటంచు బాడసూపిన, నే
చితికది దూరం; విటు మీ! ప్రతిజ్ఞ లాక్షణిక దోష వరతం బోవుక.

భావములకు బ్రత్యక్షావబడసి వరినివ ర్తితమ్ముల గావించు వాడ వేని,
ఆ ప్రమాణమ్ము లేనిదే యగును గాన! భావములు దేనిచేత లభ్యమ్ము లగును?

ఐంద్రియకముచే ననుమాన మాగమోఽమానములు మూడు ప్రత్యుక్తిమానితములు;
త దనుమా నాగమ ప్రసాధ్యమగు సర్థనిమితి దృష్టాంతమునగూడ సాధ్యమగును.

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు కుశల ధర్మతత్త్వకలన, లోక స్వరూప విజ్ఞానులీ ప్ర
పంచ సంస్థితి సంగీక రించువారు; శేష ధర్మసంస్థితి నిల్లె చెప్పవలయు

వైర్యాణిక ధర్మంబు, లవైర్యాణిక ధర్మములు, న వైర్యాణికముకే
వైర్యాణికమ్ము తత్త్వ మ్మార్యాగ్రేనరుల చేత నాదిష్టంబుక.

ధర్మములకు స్వభావమ్ము తనర దేని, నిఃస్వభావమ్మునకు బేరు నెగడరాదు;
అభిధ సస్వభావమునకే యమరుచుండు; వస్తుహీనమ్ము నామమ్ము పరగు లుట్లు?

అనువాదము : శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు

ధర్మమునకంటే వేఱుగా దనరునేని యభిద, యదియు నేతద్ధర్మమందు నుండ
బోదు; ధర్మమునకు నన్య భూతమగుచు, నున్నచో నది యుపదేశ నార్హమగును.

ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పుచుండు—నిలయమున బ్రత్ర లేదని పలుకుచుండు;
మట్టులే న్యభావ మున్న యపుడ కాన! బడునుగాదె యద్దాని వ్యావర్తనము.

ధర్మముల్ నిన్వభావత దనరునేని ఏది మీమాటచే బ్రతిషేధమందు?
ధర్మముల్ ప్రతిషేధ్యముల్ తనరునేని యవియ నద్వాక్కున బ్రతిషేధ్యము లగును.

మూఢమతి మృగత్వస్థికాంబువుల గ్రాహ! మెట్లు ప్రతిషేధ్య మగుచున్న, దట్ల నిన్వ
భావతా భానమాన ధర్మావలోకిత! మృనత్వ తత్త్వము నివర్తనము పొందు.

అనుట యుక్తముకాదు; గ్రాహాదికములు మూఢు, ప్రతిషేధ మాదిగా బాలుచుతిపుటి
కలసి యాఱు ధర్మములు గ్రాలు చున్న పనుచు సంగీకరించుట యగును జమ్ము.

గ్రాహ మది లేని దగునేని, గ్రాహ్యులై యల గ్రహితయు లేనివా డగునయేని,
వానితోపాటు ప్రతిషేధ భావ మాది యైన త్రితయము లేనిదే యగును జమ్ము.

ప్రతిషేధ ప్రతిషేధ్య! ప్రతిషేధ్యులు గల్గలేని, భావము లెల్లక
స్థితిమై సిద్ధించును; వాని తత్త్వ మీకై వడి పరినిష్ఠంబొందున్.

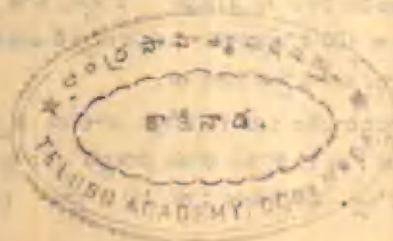
అందుచేత హేతువసిద్ధమగును; నిన్వభావతను నేది హేతువై పరిగలదు?
హేతు రహితముగా నర్థ మెనగునేని, లర్థమయ్యదెట్లు ప్రసిద్ధి నందగలదు?

భావ నన్వభావత్వ నివర్తనము! హేతుహీనత సిద్ధి నీ కెనయునేని,
భావ నన్వభావత్వము వలలుచుంట! హేతు హీనత సిద్ధి నా కెనయగలదు.

హేతువున కున్ని, భావ సంఘాతమునకు! నిన్వభావత్వ కలనము నిశ్చయించు
వాడమెట్లు గన్న ననుపపన్నమగును; వర్తిలను నిన్వభావ భావము జగతి.

ప్రథమమున ప్రతిషేధ, మాపైని దాని విషయ ముండు నన్నను, కాక వీనివ్యత్య
యము చెప్పికొన్నను సిద్ధి యగుటలేదు; ఒక్కతటి నున్న స్వాభావ్య మున్నదగును.

సకేషము

ఆంధ్రపురోగమనం

ద్వితీయపంచవర్షప్రణాళిక

శ్రీ పి. వి. ప్రసాదరావు

ప్రథమ పంచవర్ష ప్రణాళిక పరిసమాప్తికావటంతో ఆ కాలంలో గడించిన అనుభవాలను పునర్వేక్షించుకొని, ప్రజల అవసరాలను వారి సహకారాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికను రచించడం జరిగింది. ఇది 1956 ఏప్రిల్ 1 న తేదీన అమలుపనుచున్నది. ఇది వెనుకటి దానికన్నా అన్ని విధాల విశిష్టమైనది. ఎందువలనంటే జిల్లాల వారిగా గల పరిస్థితులను దృష్టిలో పెట్టుకొని దీన్ని రచించారు. అనగా అమలునుండి ఈ ప్రణాళికను తియ్యరు చేసుకుంటూ వచ్చారన్నమాట.

ప్రజల అవసరాలను తీర్చుమే లక్ష్యంగా పెట్టుకున్న ఈ ప్రణాళికలో, రాష్ట్రంలో వ్యవసాయాన్ని పెంచడానికి ఉద్యోగావకాశాలను విస్తరిం చేయుటానికి, వెనుకబడిన తరగతుల వారిని ఉద్ధరించడానికి, తీవ్ర ప్రమాదాలను ఆభివృద్ధి చేయుటానికి సాంఘికాభివృద్ధి ప్రణాళికలద్వారా మహత్తర చెరివ్యాన్ని తీసికొనిరావటానికి, ఎక్కువ అధికారాలు ఇవ్వబడినవి. ఇందులో చాలా పెద్ద వ్యయంతో కూడిన పని. నిజానికి ప్రతిగ్రామంలోనూ ఒక్కొక్క ఆభివృద్ధి ప్రణాళికను అమలు జరపటం, ప్రతి జిల్లాలోనూ ఒక పెద్ద పరిశ్రమను నెలకొల్పటం, జరగాలంటే నిజం ను 50 కోట్లు అయినా కావాలి. కొని ఆర్థిక సౌమ్యత దృష్టిలో నుంచుకొని, వీలయినంత మేలు చేపూర్వాలచే ఉద్దేశంతో ఈ క్రింది విధంగా ఆయా పద్ధతుల ధనాన్ని కేటాయించారు. మొత్తం కేటాయించిన ధనం ను 116.20 కోట్లు. కాని ఈ మొత్తం ను 150 కోట్ల వరకు పెరగవచ్చునని అనుకొనుచున్నారు. ఇక పద్ధతుల వివరాలు.

వ్యవసాయం : ను 16 కోట్లు. జాతీయ విస్తరణ పథకాలు : ను 11 కోట్లు. పాను, విద్యుత్ సౌకర్యాలు : ను 56 కోట్లు. పరిశ్రమలు : ను 10 కోట్లు. ప్రజా

రోగ్యం : ను 8 కోట్లు గృహ విర్యుతం : ను 2 కోట్లు విద్యుత్ : ను 8 కోట్లు, సాంఘిక సంక్షేమం : ను 3 కోట్లు.

అయినా రంగాలలో సాగుతున్న పురోగమనాన్ని గూర్చి క్లుప్తంగా తెలియజేస్తాను.

వ్యవసాయం

రాష్ట్రంలో నూటికి 70 మంది వ్యవసాయం మీదనే జీవిస్తున్న కారణంగా, పరిపూరంపర్యంగా వస్తున్న వృత్తులలో వ్యవసాయం ముఖ్యమైనదై కారణంగా, వ్యవసాయాభివృద్ధికి ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ఇంచుమించుగా ను 16 కోట్లు కేటాయించారు. జలాను విరివారు విధానాల ద్వారా, నయానా వ్యవసాయ శ్రేణుల ద్వారా, వ్యవసాయ, వాణిజ్య పంటలకు సంబంధించిన పరిశోధనల కేంద్రాల ద్వారా, మేలింపు విత్తనాల సంఘాల ద్వారా, సకాలపు వ్యవసాయపు ఋతుకాల ద్వారా, భూసార సంరక్షణ విధానాల ద్వారా, నీటి వనరుల ఆభివృద్ధి ద్వారా, రవాణానిక ఎగువుల సౌకర్యాల ద్వారా, ఇంకను ఆ సక విధాల, వ్యవసాయ రంగంలో చేప్పకొదగిన ఆభివృద్ధి జరుగుతున్నది.

అధికాహాళివృద్ధి పథకాల ద్వారా 8 లక్షల టన్నులు ఇతర నీటిపారుదల ప్రాజెక్టుల ద్వారా 2 లక్షల 80 వేల టన్నులు దాదాపు అదనంగా పంపించటానికి ప్రయత్నాలు విరివిగా జరుగుతున్నవి. కొత్త భూములు అనేకం సాగులోకి వస్తున్నవి. జొన్నల నిమిత్తం ప్రాంతీయ పరిశోధన కేంద్రాలను స్థాపిస్తున్నారు. ఉత్తరభాగి పశువులను పెంపొందించే యటానికి మార్గాలను అమలుపరుస్తున్నారు. జాతీయ విస్తరణ కేంద్రాలలో 800 విత్తనాల శ్రేణులను ప్రారంభిస్తారు. పచ్చిపంటల ఉత్పత్తి 12 లక్షల టన్నుల వరకు పెరుగుతుంది. భూసార సంరక్షణకోసం

తీసికొంటున్న చక్రవర్తలవల 8600 ఎకరాల భూమి అది సంగా సాగులోనికి రానున్నది.

అంతేగాక పశువుల గ్రామం విషయంలో కూడా ప్రభుత్వం శ్రద్ధ తీసికొంటున్నది. పశువుల తిండికి పనికి వచ్చే పంటలను అధికంగా పండించాలనీ, ప్రతి తాలూకాలోనూ సరిగా మంచితకం పచ్చికను పెంచే విధానాన్ని ప్రదర్శించే కేంద్రాలను ప్రారంభించాలని ప్రభుత్వ సంకల్పం.

ఇంతేగాక ఇలా ఉండగా, బాపట్లలోని వ్యవసాయకళాశాలను అన్ని విధాల అభివృద్ధి చేస్తున్నారు. నవీన వ్యవసాయ విధానాలలో ప్రతి ఏటా 72 మంది కర్షకులకు ఇచ్చట శిక్షణను ఇస్తారు. ఇచ్చటి వ్యవసాయపరిశోధనా కేంద్రంలో ఏటా 100 మంది మేస్త్రీలను, ఫీల్డమెన్లకు శిక్షణ ఇస్తారు.

ఈ విధంగా చూస్తే, వ్యవసాయరంగంలో ఎంత అభివృద్ధి జరుగుతున్నదీ ముఖ్యంగా అవతలం అవుతుంది.

విద్యా రంగం

విద్యా రంగంలో అక్షరాస్యత పొందినవారికి 760 64 లక్షలు కేటాయించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ విద్యారంగంలో చాలావరకు ప్రగతిగమనాన్ని పొందింది. ఈ వాడు మనకు రెండు విశ్వవిద్యాలయాలు-ఆంధ్ర, వెంకటేశ్వర-ఉన్నవి. తిరుపతిలో 1954 నే స్థాపించిన వెంకటేశ్వర విశ్వ విద్యాలయం నెలకొల్పారు. ఈ రెండూ గాక గుంటూరుకు ప్రత్యేకంగా విశ్వవిద్యాలయం ఒకటి ఏర్పడే అవకాశం ఉన్నది. (ఒక్క గుంటూరు జిల్లాలోనే 14 కళాశాలలు 1146 హైస్కూళ్లు, 2586 ఎలిమెంటరీ పాఠశాలలు, 182 నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్యా కేంద్రాలు, 40 వయోజన కేంద్రాలు, 12 క్రైస్తవియం మొక్కలు ఉన్నవి.

ప్రాథమిక విద్యాలయాల విషయంలో గానీ, వయోజనవిద్యాలయాల విషయంలో గానీ, టేసిక్ విద్యాలయాల విషయంలో గానీ సంస్కృత పాఠశాలల విషయంలో గానీ, ఉన్నతిపాఠశాలల విషయంలో గానీ (బ్రహ్మంజమైన అభివృద్ధి ఈ ద్వితీయ ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేలోగా రావచ్చును. 2000 టేసిక్ విద్యాలయాలు, 20 కొత్త ఉన్నతిపాఠశాలలు, 1000 ఏజ్ పాఠశాలలు పాఠశాలలు నెలకొల్పబడును.

1500 పాఠశాలలను ప్రాథమిక పాఠశాలలుగా మారుస్తారు. ఈవిధంగా రాష్ట్రంలో విద్యాభివృద్ధి ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేవాటికి బ్రహ్మంజమైనా కనపడును.

నీటి సదుపాయ-ప్రాజెక్టులు

ఆహారపంటలుగానీ, వాణిజ్య పంటలుగానీ, నీటివనరుల వ్యాప్తివలన, ప్రాజెక్టులవలన పెరగటం జరుగుతుంది కనుక, వ్యవసాయాన్ని ఎక్కువగా ఉన్న గ్రామస్థాయి నిర్మిత కార్యకలాపం పర్యవేక్షణగా నిలపిల్లాల్సి ఉన్న నీటివనరులు, ప్రాజెక్టులు అనుబంధంగా అవకాశ ప్రశ్నలు పంపిస్తూ ప్రణాళికా కాలంలో కృషి, బాధ్యత స్వీకరించు. ముఖ్యంగా ప్రాజెక్టు, రాశ్వపాడు ప్రాజెక్టు ఎరువ పెన్నార్ ప్రాజెక్టు, ధేవరవిలిప్ప ప్రాజెక్టు ఇంకా మరెన్నో ప్రాజెక్టులు ప్రారంభింపబడినవి. ముఖ్యంగా ప్రాజెక్టులవలన ఆంధ్ర ప్రాంతంలో కనీసం 50 వేల ఎకరాలయినా పాగులోనికి వస్తుంది.

ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో వాగార్జున పాకర్ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం చేర్చబడింది. ఇది ప్రపంచంలోని బ్రహ్మంజమైన ప్రాజెక్టులలో ఒకటి. దీని ఉత్తరపు కాలువలన్నీరు 2620 లక్షలు, దక్షిణపునైపు కాలువలన్నీరు 6110 లక్షలు. మొదటి కాలువలవల మొదటిపంట 1099 వేల ఎకరాలు, రెండవపంట 120 వేల ఎకరాలు పారుతవుతవి. ఇక రెండవ కాలువలవల మొదటిపంట 2008 వేల ఎకరాలు, రెండవపంట 175 వేల ఎకరాలు పారు అవుతవి. మొదటి కాలువలవల 140 మైళ్లు, రెండవ కాలువ వాడవు 276 మైళ్లు.

ఈ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం పూర్తి అయ్యేటప్పటికి కనీసం పది సంవత్సరాలు పడుతుంది. దీనివలన పారు అయ్యే భూములమీద చేయబడే పన్నులవలన దానికి అయ్యే పెట్టుబడిఖర్చులు రాగవని ఆంచనా. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అవతరణతో ఈ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం దక్కగా పాగవదు. దీనివలన రాష్ట్ర ఆర్థిక సంపూర్ణతానికి ఎంతో అవకాశం లభిస్తుంది.

సహకారం

సహకార పద్ధతులమీద ఫ్యాక్టరీలు (పంచదార, సిమెంటు) నెలకొల్పటానికి, గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉత్పత్తి అయిన సరకులను సహకార పద్ధతులపై ఆమోదం చేయించటానికి, ఈ ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ఎక్కువ అవకాశం ఇవ్వబడింది.

అయ్యగ్రామాలు వినియోగ పడగలందులకై నువూరు 500 సహకారసంఘాలు స్థాపించబడినవి. కాశ్యపింగా ధూమరి బాటచేసికొనబడి, నీటి రవాణాను బాగు చేసుకొనబడి ఏటా సహకార బ్యాంకుల ద్వారా 48 లక్షలనుండి 155 లక్షలవరకు ఆస్తులు ఇవ్వబడినవి. ఉత్పత్తి ఋణాలు 55-59 లో 176 లక్షలకుంటే 60-61 వాటికి 400 లక్షలవరకు పెరగ నలవు. ధాన్యవేరగుకు సంబంధించిన ముఖ్యమైన కేంద్రాలలో 15 సిస్టెంసులు, మారుమూల గ్రామాలలో 120 చిన్న సిస్టెంసులు ఏర్పడ్డాయి. ప్రతిపంపర్వరం సహకారసంఘాల మూలంగా తలలో, వారి విద్యనాణ మార్గాలలో 31, 500 మంది పంచాయితీదార్లకు శిక్షణను ఇచ్చారు.

తిరుపతిలోని సహకార ఇన్ స్టిట్యూట్ లో ఏటా 50 మంది చొప్పున, ఆంధ్రపురం, రాజమండ్రి జిల్లాలలో కొన్ని చందలమందికి శిక్షణ ఇవ్వబడుతుంది. వ్యవసాయ మార్కెటింగ్ లో 62 మంది సహకారకాభివృద్ధులకు, 50 మంది ఆధికార సభ్యులకు శిక్షణ ఇచ్చారు.

ఆటల శిక్షణ ఇవ్వబడతోపాటు, సహకార పదకులపై చిన్న చిన్న పరిశ్రమలకుడా పెంకొల్ప బడిన జరుగుతున్నది.

చేనేత పరిశ్రమ

రాష్ట్రంలోని కుటింపరిశ్రమ లన్నింటిలో చేనేతపరిశ్రమ ప్రముఖమైనది. రాష్ట్రంలో 21, 90, 000 పై చిల్లం చేనేత మగ్గాలున్నవి. దాని వలన నువూరు 6 లక్షలమంది బ్రతుకుతున్నారు. చేనేత పారిశ్రామికలలో వాటికి 25 మంది సహకార సంఘాలకింద పనిచేస్తున్నారు. మిగిలినవారు మాన్యు ఫిబర్ల కింద పనిచేస్తున్నారు. వీరినికూడా సహకార సంఘాలకిందకి తీసికొనిరావటానికి కృషి జరుగుతుంది. తత్కారణంగా వీరికి సమపాయాలు అనేకం లభ్యం కాగలవు.

1955-56 సంవత్సరంలో 1, 28, 54, 000 రూపాయలు ఖర్చుకొని పథకాలను ఆమలు జరుపటానికి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆఖరిభారతి చేనేతతోట వారికి తిరిపించగమైన కార్యక్రమంకాలను పంపి పది. అంతేగాక రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సహకార పడ

కులపై 77 విక్రయాలును పెంకొల్పింది. ఈ చేనేత పరిశ్రమనిషయంలో మరమ్మిగాలను ప్రవేశ పెట్టడానికి ప్రభుత్వంలోదలలో ఉన్నది కాని ఇది ఈ పరిశ్రమను వమ్ముకొన్న వారికి ప్రతిపంకాలని అందోకేన పారు తున్నది.

విద్యుచ్ఛక్తి

విద్యుచ్ఛక్తి అనేది కేరలం ఒక సౌకర్యం మాత్రమే గాక, గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థను చక్క జేచే ఒక ముఖ్యతర సాధనం అనికూడా గమనించాలి. అనేక గ్రామీణ పరిశ్రమలు ముఖ్యంగా పాగటానికి, వ్యవసాయాభివృద్ధి జరగటానికి, విద్యుచ్ఛక్తి అవసర మయిన కారణంగా ప్రభుత్వ పంచవర్త ప్రణాళికలో చే దీని విషయంలో అత్యంత శ్రద్ధ తీసికొనటం జరిగింది. తత్కారణంగా ఆ ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యే వాటికి 4300 వ్యవసాయ కేంద్రాలకు 18800 గ్రామ పరిశ్రమలకు విద్యుచ్ఛక్తి సప్లయ ఏర్పాటుయినది 681 పట్టణాలకు పల్లెలకు విద్యుద్దీపాల సౌకర్యం ఏర్పడినది ప్రణాళిక ప్రారంభంలో 305 పట్టణాలకు మాత్రమే విద్యుచ్ఛక్తి లభియయినది ప్రణాళిక ప్రారంభం వాటికి 21,000 కిలోవాట్ల విద్యుదుత్పాదన శక్తి ఉంటే ప్రణాళిక అంత్యం వాటికి 62000 కిలోవాట్ల వరకు పెరిగింది. పాలుపరి ఆదాయం ప్రారంభంలో 110 లక్ష లయితే అంత్యం వాటికి 168 లక్షలవరకు పెరిగింది.

ఇక ద్వితీయ పంచవర్త ప్రణాళిక విషయం:

విద్యుదుత్పాదన ప్రాజెక్టులకై ఈ ప్రణాళికలో 21.78 కోట్లు కేటాయించారు. ఇది, మొత్తం ప్రణాళిక ఖర్చు ఆయిన 118.8 కోట్ల రూపాయలలో 18% మాత్రమే.

ఈ ప్రణాళికా కాలంలో ఆమలు జరుపబడ నున్న విద్యుచ్ఛక్తి పథకాలవలన 1564 పట్టణాలకు గ్రామాలకు విద్యుత్సరఫరా ఏర్పడుతుంది. సగటు తలపరి వినియోగం 20 యూనిట్లకు పెరుగుతుంది. ఆమలు ఈ విద్యుచ్ఛక్తిని ఎన్నో రెట్లు అభివృద్ధి చేయడానికి చూడబోండ్ వద్ద 21,250 కిలోవాట్ల శక్తిగల మిగతా మూడు యంత్రాలను స్థాపించటం, కుంగర్ద్ర దాం వద్ద 9000 కిలోవాట్ల శక్తిగల వాలురు యంత్రాలను స్థాపించటం, కుంగర్ద్ర నుంచి జలవిద్యుచ్ఛక్తిని పెంపొందించి 'గ్రీడ్' సప్లయని పటిష్ఠం చేసేందుకు

వెల్పాక్షవద్ద 80 వేల కిలోవాట్ల ఇంజనీర్ కేంద్రాన్ని ఏర్పాటు చేయటం జరుగుతుంది. ఈ పనులవలన అదనముగా 80,000 కిలోవాట్ల విద్యుదుత్పాదన శక్తి లభించటము, సాంఘిక ఆదాయం 147 కోట్లనుండి 315 కోట్ల వరకు పెరగటం సంభవిస్తుంది.

రెండుకోట్ల వైగా జనాభా గలిగిన ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి ప్రస్తుతం మాన్ ఖండ్, కుంగర్, జలవిద్యుచ్ఛక్తి పథకాలవలన విద్యుచ్ఛక్తి లభ్యమవుతున్నది. పీఠి, శ్రీశైలము, సింగారెడ్డి, లక్ష్మీరెడ్డి, సిద్ధేశ్వరం పులిచింతల, వాగార్జున సాగర్ మొదలగు జలవిద్యుచ్ఛక్తి పథకాల వలన ఆంధ్రరాష్ట్రం మొత్తం విద్యుచ్ఛక్తి అధికరించగలుగును. తత్ఫలంగా వ్యవసాయక, పారిశ్రామిక పురోగమనానికి ప్రవాహరాయి చేరువగుతుంది.

అప్పు, కుటీరపరిశ్రమలు

ఋణ, కుటీరపరిశ్రమలవలన విద్యుత్తు సమస్యను పరిష్కరించటానికి అవకాశం గల్గటమేగాక గ్రామీణజీవితంలో మహత్తరమైన ఆర్థిక చైతన్యాన్ని పొందినట్లానికి కూడా అవకాశం గలదు. ఇవి ఎక్కువగా కాకినాడ—పెద్దాపురం, కడప—కర్నూలు కమ్యూనిటీ ప్రాజెక్టు కేంద్రాలలో నెలకొల్పబడుతున్నవి. ఈ కేంద్రాలు స్వచ్ఛంద సేవద్వారా ప్రజలకు సంఘటింపించి, వారిచే కాయకడం విలవను, గౌరవాన్ని గుర్తించేటట్లానికి నెలకొల్పబడినవి. మొదటి కేంద్రంలో తేనెపట్టు పరిశ్రమ, మట్టుపని, పాదరక్షల పరిశ్రమ, దింపుకులియ్యం పరిశ్రమలు, రెండవ కేంద్రంలో తాపీపనివారి శిక్షణ, కంబ్లీ చేత పరిశ్రమ, నూలువదుకు పరిశ్రమ, తేనెపట్టు పరిశ్రమ, దింపుకులియ్యం పరిశ్రమ—వీనికి సంబంధించిన పథకాలు అమలులోనున్నవి.

పామర్రకోటను లభ్యపరిశ్రమల కేంద్రంగా రూపొందించటానికి శిక్షి లక్షల రూపాయలు వ్యయం కావలసి, అందుకు కేంద్రపరిశ్రమలకాఖ నిర్ణయించినవి తెలుస్తున్నది.

ఉన్నికి, ఉన్ని నూలుకు రంగులు వేసే ఫ్యాక్టరీని ఏలూరులో ఏర్పాటుచేయటానికి రాష్ట్రప్రభుత్వం కేంద్రప్రభుత్వానికి ఉన్ని లక్షలు ఖర్చుఅయ్యే ఒక పథకాన్ని పంపినది. తివాచి పరిశ్రమ పునరుద్ధరణకై

సహకారకాఖనాన సమర్పించిన రూ 5 లక్షలు విలువగల పథకాన్ని ఆంధ్రప్రభుత్వం పరిశీలిస్తున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణతో, వరంగల్ లోని తివాచి పరిశ్రమకు కూడా ఈ ఏలూరులోని తివాచి పరిశ్రమతో కలిసి, ఒకే ఒక పెద్దపథకం క్రింద అభివృద్ధి చేయటానికి అవకాశాలు లభిస్తవి.

ఇక తోళ్లపరిశ్రమ విషయం. ఆధునిక పద్ధతులలో తోళ్లను పడునుచేయటంలోనూ పాదరక్షలు వగైరా చేయటంలోనూ యంత్రులకు శిక్షణ ఇచ్చే నిమిత్తం ఏలూరులో ఒక కేంద్రం ఏర్పాటుచేయటానికి ఆంధ్రప్రభుత్వం నిశ్చయించినది. అందులకు అవకాశానికి జీవనోపాధి గల్గటమేగాక, నైపుణ్యం కూడా అలవడుతున్నట్లానికి అవకాశం లభ్యమవుతుంది. శిక్షణాసంస్థలకు వృత్తి ప్రారంభించేందుకు పరీక్షలనిమిత్తం, తోళ్లనిమిత్తం, గౌరవ మిత్తం అప్పుగాకూడా ఇస్తారు. తోళ్లను పడునుచేసే పరిశ్రమవిషయంలో సహకారపద్ధతులపై పారిశ్రామిక ఎన్టీయూ పథకాన్ని వివరాలతో సహా పూర్తిచేసి ఏ పారిశ్రామికవేత్తలయినా పంపితే, దాన్ని ప్రభుత్వం సానుకూలతతో పరిశీలిస్తుంది. ప్లానింగ్ మంత్రి శ్రీ కళా వెంకట్రావు గారు అన్నారు.

అఖిల భారత ఖాదీ సంఘం వారు 1½ లక్షలు ఖర్చుపెట్టి 28 గ్రామాలలో 6 వేల మంది నూలు వడికే వారికి, 450 మంది నేతపని వారికి పనులు కల్పించారు. కాకినాడ-పెద్దాపురం అభివృద్ధి కేంద్ర ప్రాంతంలో 1956 సంవత్సరం మొదటి మూడు మాసాలలో గు. 5 లక్షలు విలువ చేసే ఖర్చును తియ్యగలిగింది. సుమారు 255 వేల రూపాయలు వేతనాల క్రింద చెల్లించారు.

ఇదిగాక చుంటూరులో ఎనామెల్ వస్తువులు తయారుచేసే పరిశ్రమకు సంబంధించిన శిక్షణ కేంద్రం ఒకటి గు. 80 వేలతో నెలకొల్పబడెనున్నది.

గూడూరు, సింహాద్రి, పాపానాయకుపేట నట్టూరు గ్రామాలలో గజా పరిశ్రమ ఏర్పడినది. కొన్ని కేంద్రాలలో గజాలేగాక పూసలుకూడా తయారు చేస్తారు. అంతేగాక శిక్షణకూడా ఇవ్వడం జరుగుతున్నది. గూడూరు కేంద్రంలో 15 మంది, సింహాద్రిలో 15 మంది, పాపానాయకుపేటలో 6 మంది ఈ పరిశ్రమలో శిక్షణ పొందుతున్నారు.

మౌఖ్య, త్రాళ్లు వేవడం పరిశ్రమలో, శిక్షణ ఇవ్వటానికి బాధ్యులను, కుంభకారక వృత్తిలో శిక్షణ ఇవ్వటానికి రాజమండ్రిలోనూ శిక్షణాలయాలు ఏర్పడినవి.

కొండపల్లి బొమ్మలు, నీటికొప్పకు లక్కపిడ రిలు, తిరుపతి చందనపు బొమ్మలు, మొదలైన కుటీర పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ఎన్నో అవకాశాలను ప్రభుత్వం కల్పిస్తున్నది.

ఇవన్నీగాక అంబర్ చర్మా కేంద్రాలు అచ్చుటచ్చుట నెలకొల్పారు. వీరిలో 1500 మందికి శిక్షణ పొందటానికి అవకాశాలను కల్పించారు.

ఈ విధంగా ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలోను లభ్య, కుటీర పరిశ్రమల వ్యాప్తికి ఎంతో దోహదం గలిగినది.

ఇక పెద్దపరిశ్రమల విషయం

గరిబిటిలో ఫ్రెట్రోమాంగనీస్ ఫ్యాక్టరీ, త్వరలోనే నెలకొల్పబడగలదు గూడూరులోని పింగాణి ఫ్యాక్టరీ, మైకొగనులు, రాజమండ్రిలోని కాగితపు మిల్లు, గుంటూరులోని గోతాలమిల్లు, చల్లపల్లి, కైకలూరు, మందూరు, చిత్తూరు, పాలకొల్లు, గ్రామాల్లో పంచదార ఫ్యాక్టరీలు, తాగేపల్లిలోని సిమెంటు ఫ్యాక్టరీ, ఈ మొదలైనవన్నీ పెద్దపరిశ్రమల అభివృద్ధికి సంబంధించిన అంశాలను తెలియజేస్తవి. ఇవి సహకారపద్ధతులపై నెలకొల్పబడనున్నవి.

ఒక్క పరిశ్రమలను నెలకొల్పటమేగాక, ఆయా వాటిలో శిక్షణను గరపటానికి విద్యాకేంద్రాలు కూడా గలవు. కాకినాడలోని టాల్ టెక్నిక్, సిరమిక్ స్కూలు, వుయ్యాగలోని టాల్ టెక్నిక్ కళాశాల, చెప్పకోలిగినవి.

వైద్యరంగం

వైద్యం విషయంలో ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో ప్రభుత్వం ఆత్మంలేకెత్తడమ గమనమవుతున్నది. విశాఖపట్టణంలో కింగ్ జార్జి హాస్పిటలు, గుంటూరులోని ప్రభుత్వ ఆసుపత్రి బ్రహ్మాండంగా వృద్ధిచియినవి. మొదటిదానిలో రేడియో గ్రాంట్ శిక్షణను కూడా ఇస్తారు. రెండవదానిలో 10 లక్షలు ఖర్చుంచేనే అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు జరుగుచున్నవి.

కర్నూలులోని ఆసుపత్రిలో మంచాల సంఖ్య 250 కి పెంచటానికి ఏర్పాట్లు జరుగుచున్నవి. ఒక వందమంది కాంపౌండర్లకు, 300 మంది నర్సులకు శిక్షణ ఇవ్వటానికి అవకాశాలు లభ్యమయినవి. ఇరిగాక విశాఖ పట్నం మెడికల్ కాలేజీ, గుంటూరు మెడికల్ కాలేజీలు విస్తృతం చేయబడినవి గుంటూరు కాలేజీకి ఆదనంగా బ్రహ్మాండమైన ధననాలు విర్మింపబడుచున్నవి. వైగా ఈ ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక ప్రాతినిధ్యంలోగా రాష్ట్రం మొత్తంమీద ఈ క్రింది వైద్యాలయాలు ఏర్పాటుకానున్నవి

రెండు కుటుంబవైద్య కేంద్రాలు, రెండు కుటుంబికాంతి కేంద్రాలు, 15 క్షయచికిత్సాలయాలు, 6 శస్త్ర వైద్యశాలలు, 8 దంత వైద్యాలయాలు, 10 కుటుంబనియంత్రణ కేంద్రాలు, 10 ప్రాథమిక ఆరోగ్య కేంద్రాలు, 1 దేశీయ వైద్యకళాశాల 6 ముఖ్య రోగ చికిత్సాలయాలు, ఒక పిచ్చాసుపత్రి 1 దంత వైద్యకళాశాల.

ఈవిధంగా వైద్యరంగంలోనూ చెప్పకోలిగిన ప్రయోగమనం కనపడచున్నది.

ప్రజారోగ్యం

సమాజరికాన కేంద్రాలలోనూ, వెనుకబడిన ప్రాంతాలలోను ప్రజారోగ్యానికి సంబంధించిన వివిధ సమస్యలు పరిష్కరించుచున్నవి.

క్షయ నివారణకు డి. సి. జి. టీకాలు వేయటం, ఒక మలేరియా శోభాశేఖరి, ఆరోగ్య విద్యాశాఖ, రెండు బాధానివారణదళాలు, 4 మలేరియా మాపక దళాలు, ఒక ఆహార పరిశోధనాదళం—ఇంకను ఇలాంటి దళాలు రాష్ట్రం మొత్తంమీద పనిచేస్తున్నవి. మలేరియావ్యాధి నిర్మూలన పథకం క్రిందికి—కొన్ని వందల గ్రామాలు తీసికొనిరాబడినవి గ్రామ పీఠులో నీటివరఫరా, పారిశుధ్యం—వీనికి సంబంధించిన కార్యక్రమాలు ఆమలుజరుగుచున్నవి.

అంతేగాక ప్రజారోగ్యసంబంధమైన శిక్షణ ఇవ్వటానికి ప్రత్యేక కేంద్రము ప్రభుత్వం కనబరుస్తున్నది. దేశంలోని ప్రజారోగ్య శిక్షణ కేంద్రాలలో 30 మంది మొత్తం అభివృద్ధి శిక్షణ పొందనున్నారు. క్షయ, కుటుంబాంతి ప్రత్యేక శాఖలో 25 మందికి

శిక్షణ ఇస్తారు. 10 మంది ప్రజాలోగ్యశాల ఇంజనీర్లకు పట్టణ నీటిపరఫరా, మురుగునీటి పారుదల కార్యక్రమాల్లో శిక్షణ ఇస్తారు. మరొకటి సంచార కార్యక్రమాల్లో కుటుంబ సంరక్షణ, ఊయ విచారణలో మొత్తం 40 మంది శిక్షణ పొందుతారు. ఈ విధంగా ఇంకను ఆయా చికిత్సలలో అనేకులు శిక్షణ పొందుతారు. విశాఖపట్టణం మెడికల్ కాలేజీలో 500 మందికి, నులూరులో 250 మంది కాంటబిల్ ఇన్స్పెక్టర్లకు శిక్షణ ఇస్తారు.

ఈవిధంగా ఆయా శాఖలలో శిక్షణపొందిన వ్యక్తులవలన రాష్ట్రంలోని ప్రజల ఆరోగ్యం విషయంలో రక్షణకు అవకాశాలు లభింపనున్నవి.

సంక్షేమ కార్యక్రమాలు

సంక్షేమ కార్యక్రమాలవలన ప్రజానీకంలో అనేక విధాలైన చైతన్యం ఏర్పడటానికి అవకాశం గలుగుతున్నది. శిశుసంక్షేమం, మాతా సంక్షేమం, కార్యక్రమసంక్షేమం, గిరిజనసంక్షేమం, —ఇలా సంక్షేమానికి సంబంధించిన అనేకరకాల కార్యక్రమాలు అమలుజరుగుతున్నవి. అనాధలైన బిడ్డలను పెంచి పెద్దవారినిగా చేయటం, పత్తికలైవ శ్రమలను ఉద్ధరించటం కార్యక్రమ శ్రేణుస్సుకు సంబంధించిన వేతనాల అభివృద్ధి, ప్రాచీనమయిపోయిన మొదలకు సౌకర్యాలను గర్లించటం, గిరిజనుల (మెద్యూల్టా తింగులు) ఆర్థిక, సాంఘిక, విద్యాభ్యున్నతికై చోహదన గర్లించు కార్యక్రమాలు అమలు జరపటం — ఇలాంటి పనులన్నీ సంక్షేమ కార్యక్రమాల పథకం క్రింద అమలు జరుగుతున్నవి. ఇలాంటివి రాష్ట్రం మొత్తంమీద 821 ఉన్నవి.

ప్రభుత్వం, రాష్ట్రంగా సంక్షేమ కార్యక్రమాలను నిర్వహించే సంస్థలకు ధనసహాయంచేస్తూ ఆవిధంగా కార్యక్రమాలు నిర్వహించేస్తున్నది. భారతి సేవ్ సమాజ్, రెడ్ క్రాస్, రోటరీ, భారత గైడ్స్ అండ్ స్కూల్స్ ఇలాంటివన్నీ సంఘ సంక్షేమానికి కృషిచేస్తున్నట్టివే. జాతీయ స్త్రోతంగా తీర్చిదిద్దటానికి, సర్వాభివృద్ధిలనుగా ప్రజలను చేయటానికి, ఈ సంక్షేమ కార్యక్రమాలు తోడ్పడుతున్న కారణంగా, ఏ ఇతర కార్యక్రమాలకు లేని ప్రాధాన్యం దీనికి ఉన్నది. ఈ కార్యక్రమాలలో శిక్షణ కూడా ఇవ్వబడుతున్నది.

అభివృద్ధి కేంద్రాలు

భారతదేశం మొత్తంమీద ఆంధ్రదేశంలో ఉన్నట్టి అభివృద్ధికేంద్రాలమరి ఏ ఇతరరాష్ట్రంలోనూ లేవు. తిత్కరణంగానే ఆంధ్రదేశంలో అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు చాలా ఎక్కువగా జరుగుతున్నవి.

రాష్ట్రాన్ని 303 కేంద్రాలుగా విభజిస్తారు. ఇప్పటికి 79 కేంద్రాలు స్థాపితమయినవి. అగడ్తలో 22 కేంద్రాలను నిర్మించారు. తిరిగి గవంబరులో ముగిసిపోయినవి నిర్మించారు. కేంద్రప్రభుత్వ సహాయంతో విశాఖజిల్లా ఏడవన్న ప్రాంతంలో, అంకులోయలో ముగిసిపోయినవి నిర్మించుకొనవు.

ఈవిధంగా రాష్ట్రం ఆయా రంగాలలో సముజ్జ్వల పురోగమనాన్ని సాధిస్తున్నది. ప్రభుత్వం చేసే పనులకు ప్రజలు కూడా హృదయపూర్వకంగా సహకరించినాడు, ప్రభుత్వం ప్రజాశ్రేణుస్సుకు అభిలషించి పనిచేసినాడు రాష్ట్రం నిస్సంకోశంగా మహోజ్వల భవిష్యత్తును దర్శించగలదు.

కౌత్తగడ

చంద్రమౌళి

వహీదారీ కోర్టుచివర కనిపించాడు. రెల్లుగడ్డి గుడిపెలమందు అరుగులమీద కూర్చోన్న ధర్మ లతో పాంసారిక విషయాలు మాట్లాడుతున్న వెంక మ్యలూ, సీతమ్మలూ, లోపలికి వెళ్ళిపోయారు. వాళ్ళ ధర్మలు లేచి క్రొందకు దిగి నిల్చున్నారు. వహీదారీ ఒక్కొక్క యిల్లూ చాటుతున్నప్పుడు యింటి యజ మానులు 'సలామా లేఖంటి' అని కోరుతున్నారు. వహీ దారీ—కాదు, జవాబ్ వహీదారీ మింటివంకకు చూస్తూ ఉదయ భాస్కరుకన్న మిడిసేపకుతున్నాడు. ఐతే తన నెత్తిమీది తురకటోపీ లేకపోలే—ఆ ఉద యభానుని తీర్చి వీక్షణాంకు దిడిసి పారిపోవలసి వచ్చే దన్న సంకతి మరిచిపోయాడు. ఆ ఊరికే మకుటం లేని మహారాజాయే మరి.

* * *

హైదరాబాదులో పోలీస్ యాక్టన్ జరగక మునుపు రోజులని. అది నిజామాబాదుజిల్లాలో ఓ కుగ్రామం. అంతా కలిసి వా వందకోంపలంపిన్. ఇళ్ళ స్త్రీ గాలిచొరకుండా, వెలుతురు ప్రాంతంలో అతుగుపెట్టడానికి మీల లేకుండా నిర్మించబడినవి. కప్పుకు సీమెంటు క్లాబులో పెంకులో ఉపయోగించ బడినై. ఆ ఊరిలోకల్లా జవాబ్ వహీదారీగారిది, పటేల్ జవార్లవరెడ్డిగారిది చిన్న డాబాలు. చాటి చుట్టూ పట్నంలో (హైదరాబాదులో) మాదిరిగా చిన్న చిన్న బగీచాలున్నై. అంతకుమించి వేరే వాటిని యిల్పొడటం యేమంతి సలబుగాదు. కోతులు కొల్లలు గావటాన యింటి కప్పుమీద ముళ్ళకంపలంప బడినై. గట్టిగా గాలివాన కురిస్తే పడిపోయేలాంటిది. ఏ పని జరిగినా జవార్లవరెడ్డి వహీదారీగార్ల ఆమోద ముద్రపడనిది జరిగిదిలేదు. వా రిద్దరూ బజారున వదు న్నంటే అంతా లేచి నిల్చోవారి. సలాములు కొట్టాలి అది తరతరాలావస్తన్న ఆచారం. అది జరగని వాడు—దాన్ని ఎవరైవా ఉల్లంఘించినవాడు—

వాడు చంద్రమౌళికు "కూరా నేను నీబాసోట్టన్నా" లాధింలేను. జాల్మనా చెల్లించక తిప్పగు నూడాను.

వహీదారీ వెళ్ళిన తరువాత లేచిన వాళ్ళంతా కూర్చోవారంభించారు. తలుపుచాటుమంచి బయటకు వచ్చి భార్యల చూపులు 'విమటిబానిసత్వం' అంటు న్నట్లున్నై. భద్రయ్య క్రొందటికోధవాదిన దిగ్గరకు పిలిచాడు. ఊరుబయట అసలు ఊరువాసుకొని వేసుకొన్న పదియింటి యాబజాను. అసలు ఊరికి యీ పదిళ్ళకు యెంతోలేదా కనిపిస్తుంది. ఇళ్ళముంగు కుగ్రామం అలికి యుగం పెట్టున్నై. విమటిబాబాయ్ అంటూ దిగ్గరకొచ్చాడు కోధవాద్రి. కోధవాద్రిదీ భద్రయ్యదీ కృష్ణా జిల్లాలో చిన్న పల్లెటూరు. నిజాం రాజ్యంలో భూములు చాక. ఇద్దరినంశం పూర్వం బాగా కలిగినవాళ్ళదే. తాతలవాటిమంచి కొంచెం ఆర్థికంగా పలుచబడినై కుటుంబాలు. కోధవాద్రి వాళ్ళన్నలూ పంచుకొనేటప్పటికి అతనికి మిగిలినల్లా ఓకుంట, రక్కలాడిలేగాని దొక్కలాడిని సంపారం. భార్య కొత్తరానికి వచ్చిన రెండు సంవత్సరాలకే యిద్దరు మాతుళ్ళు కలిగారు. సంపారం గడవటం కష్ట మనిపించింది.

మాలిదొరకటం అమామ్యం. అలాంటికోధవాద్రికి బెజవాడ వెళ్ళించిన భద్రయ్య ఉన్నట్టుకారమ్మని కలువంపాడు, "కోధవాద్రి! నువ్వు పిల్లలుగలవాడివి. బాధ పడుతున్నావ్. చూడవోలే వాడు అంత ఆప్తిలేను. ఐన జంధువులలో తిలెతుకు తిరిగేట్లులేను. ఎంతకష్ట పడ్డా సంవత్సరానికి వందరూపాయలు మిగిలేటప్పటికి పెట పెటలాడుతుంది. నీదీ పిల్లలుగల సంపార మేగా? నిజామాబాదుజిల్లాలో భూములుచాకట. గుంటూరు జిల్లావాళ్ళు చాలామంది ఆక్కడకు వలస వెళ్ళున్నారు. ఎకరం రెండొందలు. నీకుంట ఆమ్మకొన్నావంటే కనీసం పదికరాలు కొనుక్కోవచ్చు. బాగా ఆలోచిం చుకో—తిరువతి మృణపడి లాధింలేను. చెరువుబాగా

అవునుండంటున్నాడు. నేనొక్కడినే పెళ్ళిపోదామంటే మనపవనంలేదు. చిన్నప్పటినుంచి నీవంటే నాకభిమానం" అన్నాడు ధీద్రయ్య.

శోధనాద్రి కను మిలమిలలాడినై. తను పడకరాల ఆహూతి కాబోతున్నాడు. తను కలలో కూడా తిలవని విషయం. అలాంటిది. అరిచి ముఖం వేలం వైంది. నీరేరా మాకాలాగ్నేవాడుంటాడా? "అలాగే బాబాయ్! నువ్వుంటే నా నైజామేమిటి వడిపయ్యదంలా దూకుంటే మాకుత" అన్నాడు. "తాగా ఆహించుకొని పాయంత్రం కడబడు. తరువాత తేమనుకొని లాభించేను. ఎంత చెడ్డా ఉన్నాడోయో. పుట్టి పెరిగి ఉన్నా వదిలి కౌత్తగర్వ త్రోవకి పాపానంతో కూతుకొన్న పం" అన్నాడు ధీద్రయ్య. శోధనాద్రికి పగలల్లా పరి తెలులీ. పాలంటు విరివించాల్సిన పనున్నది. మినుములు కొట్టించగా రెండు బస్తాలు అయ్యుకానికి సిద్ధంగా ఉన్నై. వేరం యివ్వాలి, ప్రక్క ఉళ్ళో పెద్దకూతురికి సంబంధం యాద్రామను కొన్నాడు. చెయ్యివలేదు అటూ. ఇటూ ఉరికి తిరిగాడు. తన పెద్దన్న చిన్నప్పటిలో సంబంధ బాంధవ్యా లేనాడో తెగిపోయినై. మాడోవాడు నుంటూరు జిల్లాలో ఆరేగారి ఉళ్ళోనే స్థిరపడిపోయాడు. పెళ్ళాంతో మాత్రం తను చేయబోతున్న సాహసకార్యంను గురించి ముచ్చటించాడు. సీతమ్మ ప్రాత్యూహారంగా మాట్లాడలేదు. ఈ ఆదివాళ్ళంతా పిరికిపందిలు, పనాతిమలు, పురోగమించటం చేర్యని పరమ ఛాందిను లనుకున్నాడు. ప్రాద్దు పడవటికి తిరగంగానే పాలంపై పుకు వెళ్ళి వచ్చాడు. ఉళ్ళో అడుగు పెట్టేటప్పటికింకా చీకటి పడలేదు. అరుణమిది కూర్చొన్న మనసలు మల్లయ్య, "ఏలోయ్ శోధనాద్రి యిలా ర" అన్నాడు. ఆయన ప్రక్కన కరణంగాను కూడా కూర్చొనున్నారు యెట్టివాడు శోధుమిది చతికిల బతున్నాడు. మనసలుగాను వదులులో పెద్దవాడు. ఆయనమిది ఉళ్ళో ఆందరికి ఆపరిమితిమైన గౌరవం. ఆదరాభిమానాలు. "ఏరా శోధనాద్రి! పాలం వేరం పెట్టావుటగా" అన్నాడాయన, శోధనాద్రిని దగ్గరకు రాచిచ్చి.

శోధనాద్రికి యేం సమాధానం చెప్పటానికి తోచలేదు. ఈ విషయం విదు గంటల త్రితమే తాననుకొన్నది. అప్పుడే ఆయన కెలా తెల్పిందో-దిగ్గటానికి

ప్రయత్నించి ఆపేశాడు శోధనాద్రి. "ఏం లేదు మామా. నైజాంలో పాలం తక్కువ ధరకు గిట్టుతా బాతుండంటే పోనీ". "పోరా పిచ్చిపన్నానీ మాటల్లో ఉన్నంతరంజా—నేరల్లో ఉండిట్లా. కొత్తగ, తొక్కామంటే చెత్తగడ్డి తినాల్సిందే. వివా యివన్నీ యెందుకురా—నైజాంధూమి మనమెరుగండిట్లా. వట్టి పన్నాసిదైలేమ. దారివిపోయే కనివి యింట్లో తెచ్చుకోవటం గాక" అన్నాడు మనసలుగాను. "ధీద్రయ్య ప్రయోజకత్వం ఎవరికి తెలియరా? అయిచ్చి పోయిన పడకరాలూ—విదుకు తెచ్చాడు. వర్ణనసాయ గంటే—నాటకాలాదిటం - భోగమాళ్ళంతో కులక లంటా—ధీద్రయ్యమిది భగోపాపేయటానికి నాడే మన్నా తెల్లకు నీల రున్నెరుగువా. ఏమన్నావా?" వివా నీయపం మనలిమండాకొడుకుని—శోధూరు కోక యేకో—"సంజా ఆపేశారాయన. శోధనాద్రి వెళ్ళిస్తానని బయలుదేరాడు. మనసులో ద్వంద్వం తెలులంటేను. ఏదక్కకు మొగ్గారి. ధీద్రయ్య చెప్పినదాంట్లోని ఆత మానంటురాయిలా తనవి ఆకర్షిస్తున్నది. మల్లయ్య చెప్పింది బాత్రిగా కొట్టివేయ తగ్గటం గా లేదు. ఆకోజల్లా ఆలోచిస్తూనే ఉన్నాడు. తెల్ల వారకట్టకొంచెం కుదుకుపట్టింది. దాగా యేం డెక్కిలేస్తూ—యేమన్నా గాని ధీద్రయ్యగిదినే పోవాలనుకొన్నాడు. పాయంత్రానికల్లా కుంటా—చెకాచెకా ఆమేకాడు. మల్లయ్య కొన్నాడు. మరునాడే రిజిష్ట్రేషన్ జరిగింది. దిబ్బులెక్క పెట్టిస్తూ నామాట పెట్టేకావు. పోనీ యొక్కడున్నా బాగుపడిలే నేనూ సంతోషిస్తా" అన్నాడు మనసలు.

* * *

రెండు నెలల తర్వాత యీ కుగ్రామంలో ధీద్రయ్య పడకరాలఖండాల విగుఖండాల కొన్నాడు. శోధనాద్రి ప కరాలఖండం కొన్నాడు. ఎవరం రెండొందలకాడికి ప్రైవటు చేసుకొన్నాడు. పిళ్ళ కన్నముందుగానే నుంటూరుజిల్లానుంచి బకటిరెండు కుటుంబా లాయున్నై. ఉరిబయలుంతా ఫలంకొనుకొని యిటుకలతో గోడలులేపే—రెండువిట్లాళ్ళ పాకలువేసుకొన్నాడు. సంసారాలతోవచ్చి స్థిరపడి పోయేటప్పటికి రెండు నెలలు పట్టింది. ఉళ్ళోవాళ్ళకు పిళ్ళకు తెలిసివర్ణనసాయపురపడుతులేమి తెలియవు. జనార్దన రెడ్డి, జనాబ్ వహీదార్ దగ్గరనుంచి సామాన్యనిరవకూ ముల్పాటలా యాతికల్లు నీవించాల్సిందే. ఆ మట్టు

ప్రక్కతెక్కడా తాడిచెట్లులేవు. కొన్ని మైళ్ళవరకు దాదాపు పల్లెమైళ్ళవరకు లేవు. ఎప్పుడో భీముడికి— ఘటోత్కచాడికి జరిగిన యుద్ధంలో తాడిచెట్లు పీడి యుద్ధించేగారనీ—అందుకే తాడిబోద కనబడదనీ ప్రతీతి. ఒకటిరెండు చెట్లున్నా తాడికలెవరూ చుట్టుకొరక. అది పాపంబు. దోరుబతులు వశ్యులెలియకుండా త్రాగి యెరుగుతారు. కొండకూత్రం యిళ్ళలోనే త్రాగుతారు. త్రాగుకుంటే ఆదా మొగా విడిచిలేదు. బారంతలు నొప్పులు మరిచిపోవటంకోసం కట్టు త్రాగి న్నారు. చెరువుకొండ పంట. నాగునాటడం గానీ పల్లగా ఎరువులు చల్లటంగానీ వాళ్ళకుకొర్రే. చిన్న చిన్న మళ్ళుచేసి గింజలు చల్లేస్తారు. అవేమొలుపై, పెద్ద బొర్రే. ఎరువు కుప్పలు కుప్పలుగా పోస్తారు. నాగరిక తేలి ఆత్వాన్నింకా ఉంచుతే యెద్దుగానీ—గుప్పగానీ లేని చిన్న చిన్న గైకులు పెర్మానలేలే యేతా ములు లాగిస్తారు. వియ్యంతులుకు వసండుగా రుచిగా ఉంటే.

ఇలాంటి వాతావరణంలో భూములకొని లక్ష్మీని కట్టివేస్తామని ముందు వచ్చిన వానిని కుటుంబాలకూ, ఆరుసెలలు చాలేటప్పటి కింకొక ఆగుకుటుంబా లొచ్చి చేరినై. భద్రయ్యకు వ్యవసాయపు పురువు మెరికలు తెలియవు. అతను చిన్నతనంచుంచి నాలుకాలనీ, బూటకాలనీ తిరిగి నమ్ముటకొచ్చెవ్యవసాయం తిప్పు, కానీ సంపాదించుకొనకు. అందుకేనే శోధనాద్రిని గూడా వెంటడి పెట్టుకొచ్చాడు. శోధనాద్రికి వ్యవసాయం కొట్టివేసింది. పదిహార్లచేచినై. వాటికెదురుగా పొందికగా శోధు చేసుకొన్నాడు. శోధు కిలుప్రక్కలా చెట్లు నాటాడు. వ్యవసాయం సాగించాడు. చేసరిలో చెరువులో నీళ్లు తగ్గిపోతై. రెండోపంట యెక్కువగాకాదు. జొన్న చేసినా యేవుగారాదు. ఉళ్ళో పలుకునూ యీ పదిళ్ళంపే ఒకవింకా చూసేవాళ్ళు. ఉళ్ళో నూలులేదు. అనుప్రతిలేదు. పదిమైళ్ళు పోలేగాని యేదూ దొరకవు. 'కాయగూరలూ, పాలుపెరుగూ అతిదొక. కలలో కూడా తిలదరాసంతిదొక. శోస్తా జిల్లాలమంచి వచ్చిన పదిళ్ళతలూకు ప్రజలూ—దొడ్డో వంకాయలూ, పొట్లకాయలూ పెట్టాడు. మిరపలు పొలాల్లో వేసాడు. తలా ఒకగేదెను జరియెద్దనూ కొడుకొచ్చాడు. శోధనాద్రి పుట్టా, వట్టా చూచి

మంచివాటిని యేరి తీసుకొచ్చాడు. భద్రయ్య పాలంపనిలో చెయ్యి చేసుకోవటం మొనలు పెట్టాడు. మొదటిసంవత్సరం పంట బాగానే వంది. భర నిలబడింది. రెండోసంవత్సరం సాంతం ఎప్పుమే వచ్చింది భద్రయ్య చేతిలో కొంత వైకం నిలవుండటాని శోధనాద్రి భద్రయ్యలు నిలవదొక్కుకొన్నాడు. మిగతా సంసాధలు పోలికకంపూ, అరయొకరపూ, అమ్మకొంటేగాని సంవత్సరం గవవలేదు. వైకం పడ్డతని పంటవేసినవాళ్ళకు ఎప్పుమేం రాలేదు ములిఖ్యులపాపా, కొద్దో నొప్పా యింటికి తోలుకొచ్చుకొన్నాడుగూడాను. ఉళ్ళో చాలా మంది శోస్తాజిల్లావాళ్ళ వ్యవసాయాన్నినించి ఎగతాళిచేయ నారంభించారు.

శోధనాద్రి అంతిపెటపెటల్లోనూ తన పెద్ద కూతురిని కృష్ణాజిల్లాలోనే యిచ్చాడు. ఆ సంవత్సరం అంతి పంట పండకపోయినా—యింకో పది కుటుంబాలు ఆ ఉళ్ళొచ్చి వలస యేర్పగుమకొన్నై. దోరుబతు టింకొక దోరు తియారాకున్నది. విళ్ళని చూచి ఉళ్ళోవాళ్ళు ఎవ్వవాడంభించారు. "యూరి యాకవాళ్ళు తెలివిగలవాళ్ళంటారే—యిదేం తెలివి యెవవవాళ్ళు. కొంప నేలకుగూడా యొకరం రెండోదెలు మూడోదెలుకు కొంటున్నాడు—యిట్టి బొక్కు తగులే." అనుకొన్నాడు. మవుకాయ రామలింగయ్య ఉళ్ళోవాళ్ళ కొక ధరకూ దోరుబతుటివాళ్ళ కొక ధరకూ ఎగుకు వివ్వనాగాను. ఉళ్ళో ఒక్క మంచినీటిభానీ లేదు. చెరువుని త్రాగూనికి బాపంపే, దోరుబతులు—దాదాపు మొలమారం పోలేగాని మంచినీళ్ళు దొంకవ. అక్కడ చిన్న వాగకలుంది. అవే గ్రామానికింతకూ మంచినీళ్ళుకీ చిన్న చిన్న బళ్ళెందరికీ ఉన్నై. వాటిమీద పీకలు వేసుకొనిపోయి రెండుశోజాలకు సరిపోయేటట్లు తెచ్చుకొంటారు. దోరుబతులువాళ్ళకి వేం ఎరిపవలేదు. శోజలో సగభాగం మంచినీళ్ళు తెచ్చుకోవటానికి సరిపోలే..... 'ఇరవైయి'ళ్ళవాళ్ళం కలిసి భావి త్రివియమకొందాం అన్నాడు శోనాద్రి. భద్రయ్య తిలపాడు, నంటూకజిల్లామంచి వచ్చిన వెంకటేశ్వర్లుకూత్రం—"మనం త్రివేళభావిలోకూత్రం మంచి నీళ్ళు పడతైయని వయ్యక మేముటన్నాడు. మంచి నీళ్ళు పడకపోలే యింట్లోకి, చెట్లకూ, పాడులకు

వీళ్లు తోడుకోవచ్చున్నారంతా. ఆరోజు చే వెంకటేశ్వర్లును సింధ్రాబాదు పంపించటానికి నిశ్చయమైంది.

భావిత్రివ్యటం పూర్తైంది. వీళ్లు బాగాపోరినై. శోభవాద్రి మొదటి బొక్కెనుకు వీళ్ళు బయటకులాగి ఓ నుక్కెడు నోట్లో బాసుకోవ్వాడు. అందరూ అతని ముఖంకోసం చూస్తున్నారు. ఎవరి గంజేసి 'పంచదారలాగున్నై బాబాయ్' అన్నాడు. అందరి ముఖాలలోనూ ఆపండిం తాండవమాడింది. ఈ వార్త ఊరందరికీ ఊణంలో తెలిసిపోయింది. పంచత్వరం గిడుక్కున తిరిగింది. విజాంపాగు (సాతెప్ప) సాంతంబో చెరు తక్కువ కాసాగింది. బో.కా ఫ్యాక్టరీకి పన్నె ఎక్కువగా కావలసివచ్చింది. తెనువులకింది చెరుకు వేతాని ఊరిబయట వాళ్లు. తాముంటున్న ప్రాంతానికి 'క్రొత్తపేట' అని పేరుపెట్టబోవ్వాడు. దోడ్లో చెబుసాగుల్లోనే గాక కలిపాలంలో చెరుకు తోటల్లో లడ్డీ వాల్టరుమాడింది. హైదరాబాదునుంచి ట్యాంకరు మార్చడమి పీరిపించి పిల్లలకు తెలుగు చెప్పించదారంభించాడు అతను వి.వి దాకా వరువు కొన్నవాడు. అజినాచ్చిన తర్వాత యింకా ఒకరిద్దరిని రప్పించి చిన్న మార్కులు మొదలుపెట్టాడు. ఆ మార్కులు పాక వేగాడు. హైద్రాబాదు పేరు రామారావు. రామారావున హోమోగ్రఫీ వైద్యం కొద్దిగా తెలుసు. 'డీప్స్ మెడికల్ శెప్' — హోమోగ్రఫీ పరీక్షకుండుల పెట్టొకటి తెచ్చాడు. మార్కులకు ఊల్లో పిల్లలు కూడా రాసాగాడు. రోజూ ఒక విశ్రేయం దొరగెళ్లి (కుర్రాళ్లు) ఉచ్చేవాళ్లు వాళ్ళకు తెలుగు, హిందీ, ఉరుమా చెబుతుంటేవాళ్లు. ఉదయంపూట రామారావు చిన్న చిన్న రోగాలకు ముంగులిస్తుంటే వాడు. అతని సంవారభారం అతని దొక్కెనీ గాక 'క్రొత్తపేట' మొలైనిదైంది.

చెరుకు పర బాగా పెరిగిపోయింది శోభవాద్రి భద్రయ్య చెరోక పడకలూ కొన్నాడు. వీళ్ళ విశ్వరథం చూసి బహర్షణరెడ్డికి, ఐహీదారికి కళ్లు కుట్టినై. మార్కులు పాక వేసిన స్థలం గ్రామానిదనీ, దాంట్లో పాక వేయటం నైజాం సవాలుగారి అధికారాన్నే ధిక్కరించబలమనీ కుడిమంచి ఎవరుకు (ఉర్దూ) దోఖాస్తు పెట్టాడు. తహశీల్దారుగాను వచ్చి భద్రయ్యకు కబురంపాడు. తెనుగుతూ భద్రయ్య పోయి దింపకం చేసుకోవ్వాడు. భద్రయ్యను తహశీల్దారుగాను పీరిపించారని తెలిసి రామారావు పరుగెత్తుకొంటూ వెళ్లాడు. అతడు ఉర్దూలో గూడా ధారాళంగా మాట్లాడగలడు. అభియోగమంతా వివి విమి చెప్పటానికి తోడక రామారావువంక మాతాడు

భద్రయ్య రామారావు ఉన్న విషయమంతా విన్న విందుకొని "వీరి పాఠశాలయంపే రేపాడునకు వీరి యిసాను కాని పిల్లలవరువుపాడైపోతుంది" అన్నాడు. తహశీల్దారుగాను తల పంకించి మెదలకుండా దిక్కా పోయాడు. అటు జగవార్షవరెడ్డి—యిటు భద్రయ్య, అటు చేం చేపాడోని తహశీల్దారు. భయంతో కూడుకోన్న బాధ వనభరించారు.

రోజులు గడిచిపోయాయి.

* * *
ఒకరోజు తెలవారింది. క్రొత్త పేటలో అందరూ బద్ధకంగా విద్రలేచారు. స్త్రీలు గొడ్ల కొట్టాలలోనుంచి పేపరెచ్చి కళ్లపి చల్లుకున్నాడు. పిల్లలు రక రకాలైన పుల్లలు నోట్లో పెట్టుకొని పండ్లు తోముకున్నాడు. భద్రయ్య లేచి ఊరి బయటకు వెళ్ళాడు. శోభవాద్రి అగురువీడ కూర్చోని ముఖం కడుగుతున్నాడు. ఐహీదారి పాలంవైపున వెళ్ళిపోయాడు. అతడు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత తిరిగి వస్తున్న భద్రయ్యకు దూరాన మరుగులు కక్కుకొంటూ వస్తున్న రామారావు కనిపించాడు. స్వేద వింగువులతో ముఖానికో క్రొత్తకళ్ళ విస్తానై. దగ్గరకొచ్చి నిల్చున్నా అతని నోట మాటరాలేదు. ఆరోజు రాత్రి తేరకాకార్ల గుంప గాలారంభమైనై విజామాబాదు జిల్లాలో కూడా అల జడి చెలరేగింది. ఓకుగ్రామంలో ఓ రెడ్డిని చిత్రిన ప చేశాడు దేశ్ ముఖ్ లో అలజడి బయలుదేరింది. రైళ్లు వీయకు వెంటలైనై ప్రాణమావాలకు కాపుల లేను ఆ వార్త తీసుకోవ్వాడు రామారావు.

ఆ రాత్రి జవార్షవరెడ్డి ఊరినివీచి పారి పోయాడు. మర్న తెలవారింది. మామూలుగా ఐహీదారి ఊరి చివర కనిపించాడు. అంతా లేచి నిల్చావ్వాడు. ఈవాడు ఐహీదారి ముఖంలో క్రొత్తం ఉట్టి పడుతున్నది. దూరంనుంచే వెగటుగా అందరి పంకా చూడ వారంభించాడు. గడ్డం సరియం కొన్నాడు భద్రయ్య ఇంటివద్దకువచ్చి ఒక్కక్షణం ఆగిపోయాడు. "భద్రయ్య బాగా ఉన్నావా?" అంటూ అవహ్యంగా అవ్వాడు. భద్రయ్య తలవంచి తల ఊపాడు. మధ్యాహ్నానికి వింత వింత వార్తలాచ్చి చేరపొగినై. విజామాబాదులో స్త్రీలు చెరదబడ్డారవి..... ఈ ఊళ్ళో ఒక్కక్షణం ఉండటం మంచిది కాదన్నాడు రామారావు. "మా ఊరిదీగా?" అన్నాడు శోభవాద్రి. ఎన్నో తిర్క్ల వితిర్క్లలు జరిగినై చివరకు భద్రయ్య, రామారావు, పిల్లా తెల్లా అంతా బెజనాడ వెళ్ళిపోవాలని నిర్ణయించబడింది. వెంకటేశ్వర్లు శోభవాద్రి ఉండిపోయాడు—పాలం కమలకోసం. అరగంటలో క్రొత్తపేట ఖారీ విపోయింది.

విజయనగరపు పొంగివెలుగుల జనం (క్రిస్టియన్) పోయారు. రైలు పెట్టెలమీద, పుట్టోర్లల మీద భారీ లేకుండా కూర్చోవారు. ప్రపంచంలోని జనమంతా యీ రైలులోనే ప్రయాణం చేస్తున్నట్లున్నది. ఎటు చూసినా వాటిని సంజేహం. శిల్పలో గాబరా, కళాలో చేతులు నీరసించిపోతున్న విశ్వాసం ఏ వరసాపరాక్షుడుకు మీదండి—ఏంచేస్తాడోన్నది పరిశీలనం వరసాల ఆ మానవంకోహంబో కనిపిస్తున్నది. కిరీటంతా ముచ్చెరుటలు పోసివై. ఒకరిద్దరు 'రజాకార్' అన్న మాట గొణుగుకొన్నారు కూడా. రైలుకూడా తెలుగు తెలుగుగా బయలుదేరింది. ఆ తెలుగుకివంతో గంట వేపు ప్రయాణం చేసింది.

అంటే జనామ దాదాపుకు రాకమునుపే రైలాగిపోయింది. పెట్టెలపెట్టెలవాళ్ళు ఒక్కసారి క్రిందికిచూశారు. మొలలోఉన్న బాగులు బయటకు తీశారు. అందులో ఒకరివిదగ్గర రివాల్వరుకూడా ఉంది. చెబుచాటులనుంచి మరికొందరు రజాకార్లు వచ్చారు. అంతే ఇంద్రబాలంలా జరిగిపోతున్నది. ఎగురొచ్చిన మగవాడల్లా యనువదవానికి తిరిగి పోతున్నారు. ఎటుచూచినా ఆ ద్రవవాదలు హాహాకారాలే. కలియగాంతిపు విజయం లాగుంది; కొద్దిక్షణాలు గడిచిపోయినై. భద్రయ్యగారూ ఉన్న పెట్టెలోకి రజాకార్లు, రాడీయ, చుండలు ప్రవేశించారు. పసిపిల్లలూ తిల్లలూ విగ్గరగా యెప్పువారం భించారు. పదినిముషాలు, పదేనిముషాలు చేతులు దిరిచికట్టబడే భిర్రలకెదురుగా అందరి భార్యల మానవారము జరిగిపోయింది. తగువారి కనిపించి భిర్రల హృదయాల్లోకి కత్తులపొడిచారు. అడవాళ్ళ శవాల్లా నేలమీద పడిపోయారు. ఆ రాక్షసులనాంధ్ర లంతటితో తీరలేను. శవాల్లాంటి ఆ కిరీటాలమీదండి దొర్రాడు. బుగ్గల కొరికారు. కొన్నిగంటలు వరకం భూలోకంలోకి తిరలివచ్చింది. మళ్ళీ తిరలిపోయింది తుపానువచ్చి తిగిపోయివచ్చి వాతావరణం వలగా ఉంటుంది. ఈ వాతావరణం కలకత్తాకాళి వృత్తిం చేసి వాతావరణం. ఇక్కడ అసహాయంగా అమానవంగా చంపబడిన భిర్రల శవాలు. అక్కే శ్మశానవాటిక.

* * *

పోలీసు యాక్ట్ జరిగింది. హైదరాబాదు యూనియన్ లో కలిసింది. రజాకార్ల నుంకెగాల కందకో బలైపోయారు. కోస్తాజిల్లాలలో తిలలు దాచుకోవటానికి వెళ్ళిన ప్రజాసేవకు మళ్ళీ స్వగ్రామాలు చేరుకొంటున్నవి. ఎక్కడ అలబడి అక్కడ అణిగి పోయింది. కొని భద్రయ్య జాడకానీ తరిమ్యవార్లు

జాడకానీ యిటు కోధనాద్రికి—అటు బంధువులకు తెలియలేను.

ఒకనాటి మధ్యాహ్నం కోధనాద్రి పొలంనుంచి యింటికివచ్చాడు. తిక్కెపాలాన్నీ చీల్చుపడివై. కోధనాద్రివెంక టేక్వెర్లు చేసి ఇరవై ఎకరాలు బాగా పండివై. రజాకార్లు ఎప్పుడొచ్చిపడతారో! వాళ్ళకు దున్నాలో ఎవరికి తెలియదాయ్ అసలు యిర్ర ప్రపంచ మెలావున్నదో తెలియ. ముందు చందెటవు చేసుకున్నాడుగానీ—కోధనాద్రి హృదయం కూడా కొన్నికోజాలు జరగానే చీలులవారిపోగింది. పిల్లా జెల్లాకులాపాగా చేరాలో లేవోవన్నా; కలర పోగింది. ఊళ్ళోకూడా ఒకటిరెండు మరకలిల్లు గోల చేశవై. ఏవో చూడావుడి కంఠానికురిందెప్పుటి వాతావరణం గొంతుమీదికి తిలాంటి భావాలు అనోదము. పంట యింటికివచ్చింది. అది దిక్కుతుంనోలేవో జనార్దనరాడ్డి కుటుంబం విపులంవలేను. వహీనాళి కోర మీసాలు మెలిచేస్తూ పవులుండేవాడు.

కోధనాద్రి వాలుకుమెరుకులు తిరి నందంవార్చి కూర్చుని వెంకటేశ్వర్లుగోలం ఎదురుచూస్తున్నాడు. అతనింతసేపటికి రాలేను. ఓంటుపేవుగడిచిపోయింది. అతనింక ఒక్కకోలేకపోయాడు. తిలపు తాళంవైచి పాలంవైపుకు వెంక పోగించాడు. ఇంటివిగ్గర పంటే మాతుంకోవని నుండెల్లో ధయంగా నేవుంది. శాకు ఏవుగా నేవంది. కూలీయదొరక్క కోయించటానికి చీలు పడలేను. పదికబాల మెరకలో చిన్న చుకిన వేసున్నది. దాన్ని చూరాన్నుంచేమాకాడు కోధనాద్రి మనుష్య సంచార మేమీ కనిపించటంలేను. బాగా దగ్గరగా. వచ్చేశాడు. గల్లుక్రంద వెంకటేశ్వర్లు స్వప్నకాశిన్వి పడిపోయన్నాడు తిల రక్తంలో ఒలలాకుతున్నది. ధోవతిలిండా రక్తం మరకలైవై. గండోపంట వరికి చేసిం మడికచాడవా మనుష్యులు త్రొక్కివేట్లయింది చెనుకుతోటలో కొన్నిగంటలు ఆదరాబాదరా కోసుకు పోయినచాయలు కనుపించినై కోధనాద్రి కోసా అర్థం కాలేను. జరిగింశేమిటో ఊహించుకోలేకపోయాడు వైపంచతీసి వెంకటేశ్వర్లు తలకుకుట్టాడు. అతను బాధగామూర్తి కళ్ళు మూసుకున్నాడు. బలమైన తిన వాస్తాలలో పసిపిల్లాడితెతుకున్నట్లు వెంకటేశ్వర్లును చీపుర చేసుకొని గట్టుపడి యింటికి తీసుకొచ్చాడు కోధనాద్రి.

గుంటూరుజిల్లానుంచి వచ్చి కొత్తపేటలో నివాస మేర్పరచుకున్న పుల్లయ్య తిగివచ్చి అరుచుమీద కూర్చోనున్నాడు. చిక్కిరం గాడున్న కొత్తపేట అతని కావ్యసమిచ్చింది. ఊళ్ళోనూ యిప్పుడిప్పుడే జనం

వచ్చి చేతులున్నట్లున్నది. పుల్లయ్య బాగా చిక్కిపోయాడు. అతనిలో మునుపటి ఉత్సాహం కనిపించటంలేదు. శోధనాద్రవీ అశివ భుజంమీనున్న వెంకటేశ్వరుడు చూచి అతని బావురుగున్నాడు. వెంకటేశ్వరుడు మంచం మీద పడుకోబెట్టి 'పుల్లయ్య సంగతు లేమిటి? ఆవాడు శోధనాద్రి. పుల్లయ్య గొంతు పూడుకుపోయింది. కొరణమేమిట అశివ ముఖంలో నాటకమేదీనై. బొంబులుపోయిన గొంతుతో జరిగిపోయిందేమిట? క్రొత్తపేట వాస్తవ్యుల్లో తిను తిన కొడుకుకొరవ్వు యంతెవ్వరు మిగలలేదన్నాడు. అగ్నిలో సమీపా అంతా బుగ్గయినారన్నాడు. భావరహితమైన ముఖంతో శోధనాద్రి తన భార్య బిడ్డల మాధంక దర్శితా చివరకు వాల్చేలా చిత్రీకరణ చెయ్యబడింది విన్నాడు. తన ప్రాణగుల్యడైన ధీద్రయ్య సమీపం బంగా ఎలాచనిపోయిందీ విన్నాడు. కనకలక్ష్మిలో రెండు కన్నీటిచిగువులు నాట్యం చేసికై. నువ్వీపటి గారి కారితోయి నీవేమిటకేసడై దిగివెళ్ళావీ. ఒక్క నువ్వక ముంగారు-ఇంతలో లోపల వెంకటేశ్వరు 'అమ్మా' అని మూరిగాడు.

ఆ ఊళ్ళోజరిగిన రహస్యాల గురించియూ చెప్పకో తగింది చెప్పకపోవడం వెంకటేశ్వరుల తలపగలడం. అందరితో పాటు జనార్దనరెడ్డి తిరిగివచ్చాడు. క్రొత్తపేటలోనుంచి మాత్రం ఆరాజ్యోతి తిరిగి పోయింది. గాథాంకారంలో - అనంతభిక్షంలో తిరువుకు లాడే వ్యక్తిలాగైవాడు శోధనాద్రి పెద్దమామగల దగ్గర నుండి ఉత్తరం వచ్చింది తమ క్షేమసహచారాలు తెలియ చేయమని. ఊళ్ళోకి వచ్చిన రెండోశోజన జనార్దనరెడ్డి శోధనాద్రికి కలువంపాడు. శోధనాద్రి మనసు పరిపరిచివాలపోయింది కారణరహితంగా రెడ్డి తనను పీరిపించడు. రెడ్డి యెన్నడూ చూపని జాడర్యం గొర్రెం చూపించాడు. కుర్చీలో కూర్చో బెట్టి సామంతులగా సామధూతి చూపించాడు. 'చీకటి కాళ్ళిరమా. వెలుగు ఏనాడో ఓవాడు రాక తప్పవన్నాడు. కనక తన పొలంలో బిడెరాలు అమ్మకావాడు. శోధనాద్రి ఆలోచనలోపడ్డాడు. ధూమిలో సారంలేక కాదు. రెడ్డి హయాంలో అనువు అజాకమక్కోక పోవటమే. ఎవరూ ఆధూమికొవని. ధీద్రయ్య బ్రదికుండాగా అనేవాడు. 'శోధనాద్రీ-నీ చేతిలో బడిలే కొండరాగైనా నల్లరేడి కావాలిందీ.' శోధనాద్రి ధూమి తీసుకోవటానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు. అనంతరం రెడ్డి రెండోసారి తిరుక్కువకే ఖరారు చెబాడు. క్రుంగిపోయిన మనసులొకటాకు గట్టు-

క్రొత్త ఆకనే పాటి దిబ్బలతో రైతి లేచుండగా జనార్దన రెడ్డి యిల్లువదిలాడు శోధనాద్రి.

నెల తిరుగకమునుపే క్రొత్తపేట అనేక క్రొత్త ముఖాలు వచ్చి వెళ్ళవారంభించినై. బంధువు లేమై వాలో తెలుసుకోవడానికి కొందరూ క్రొత్తగా వలస వస్తున్నవాళ్ళు కొందరూ. శోధనాద్రి తాలూకు బంధువులు ఓదార్చటానికి వచ్చినట్లు వచ్చి 'నీకేంరా తమనుకుల్లించా? — ఏమన్నామా — నా మేన మామకూతులు మొడిగింపిల్ల — రత్నంలాంటిదింది.' అని తిరిచి — తిరిచి మనసులోది వెళ్ళి (క్రిష్ణ) నల హాలా అనువదలాలా పూరిచేసి వెళ్ళిపోయాడు. వాళ్ళ బావరడలేకనైలేనేం — నువ్వీ పెళ్ళి చేసుకుంటామనే కాంక్ష మనసులో ఏ మాటూ రికడా నైలేనేం శోధనాద్రి ఆరు సంవత్సరాల తిర్యాక తాలెల, తిండుల గ్రామం బయలుదేరాడు.

ఉరంతా మారిపోయింది. తాను మన వెళ్ళిన నాటి ఊగుకొడిది. ఊళ్ళో హెమ్మాయి పెట్టారు. కంకరగొడ్డు వేసారు. బిరాయి చూబట్టు లేచినై మన సలుగాను నీరుకు చనిపోయాడు. అతని కుమారుడు మేడకట్టాడు. ఆ ఊరినూ చెంబుకో శోధనాద్రికి కిమక గానే ఉన్నది. అది ఒకప్పుడు తన స్వగ్రామమన్న సంగతి చూడా మరచిపో పయత్నించాడు. ఈ ఊళ్ళో తిను తెల్లచిరుపామైవాడు. క్రొత్తపేట తనకు విలసర కట్టింది. లక్ష్మీని తనవాకిటిమండు కట్టివేసి నాట్యం చేయించాడు. క్రొత్తపేట తమ త్రాగేపిల్ల — తన కూతు — తమ. ఆ పాయంత్రమే బయలుదేరి పెద్ద మామగారింటి కెళ్ళిపోయాడు. మామగారి పుస్తకేయంత బాగుండలేదు. ఆ ఊళ్ళోకూడా ఒకరిపైల తనకు పిల్ల విసామరి వచ్చాడు. శోధనాద్రి మనసులో ఏకా పురుగు తొలిచింది. పెళ్ళి చేసుకోవాలవది నిశ్చయించుకొన్నాడు.

పదిరోజుల తిర్యాక మామగారి అల్లుడితో సహా క్రొత్తపేట పాలిమేరలో అడుగుపెట్టిన శోధనాద్రి పూరణంలో అవ్వకమైన ఆనందం పూలుపూసింది. మామగారి దగ్గరండిపోవటాని కల్లు డంత అత్తచెప్పలేదు. ఊరింకా మైలమూర ముండగానే కచ్చడం (బండి) లోనుంచి దిగి శోధనాద్రి చుట్టూతా వెరిగి చెరుకుతోటలూ — దూరాన బంగారు తువకలాగా మిసమిసలాడుకున్న వరికంకులు చూచి పరవశిత్వంతో ఓ కుణం కళ్ళుమూసుకొని ప్రకృతి అందాన్ని లాద జాగ్రత్త చూచి అబ్బురపడి పునెకట్టాడు మనసులో. మామగారి అల్లుడూ నేటిగా అతినివంక చూస్తూ ఉండి పోయాడు.

ఆంధ్రదేశ సహజ సంపదలు

శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్

బ్రిటిష్ హయాములో భారతదేశపు రాజకీయ ప్రాంతాల విభజన అర్థంపర్చలేని విధంగా జరిగింది. భారతదేశ చరిత్రకు ఆ రాష్ట్రాల విభజనకు ఎలాంటి సంబంధమూ వుండేదిలేదు. కేవలం బ్రిటిష్ పరిపాలకుల సైనికావసరాలకు అనుగుణంగానూ పరిపాలనా విధులకు అనుగుణంగానూ రాష్ట్రాలను యేర్పాటు చేశారు. 19 వ శతాబ్దంలో వివిధ ప్రాంతీయ భావాలా సమగ్రరూపాలలో పెంపొంది పోయాయి. క్రమేపీ వివిధభాషా ప్రాంతాల ప్రజలకు ప్రత్యేక ప్రత్యేక సంస్కృతులు లభిస్తున్న విషయమైంది. రాష్ట్రాలను యోగ్యమైన మూలవిధానాలపై పునర్నిర్మించాలనే ఆందోళన దేశంలోని అభిజ్ఞానరాలలో బయటపడటంతో భాషా ప్రాంతాలపై దృష్టి మారుచింది. శోధనకి ప్యాకెంట్రిస్ట్ లభించినతోడనే, ఈ రాష్ట్ర పునర్వ్యవస్థీకరణ వెంటనే పరిష్కారం కావలసిని ప్రధాన సమస్యగా వాడుకులకు తోచింది ఈ సమస్యను పరిశీలించటానికి 'రాష్ట్ర పునర్వ్యవస్థీకరణ' సంఘాన్ని ఒకదాన్ని నియమించారు. ఈ సంఘం సమర్పించిన నివేదికకు తిరుమగల్లు చేసి ఈ నవంబరు 1 వ తేదీ సుంచీకృతమయైన పద్దతిని రాష్ట్రాలను పునఃవ్యవస్థీకరించి నూతన రాష్ట్రాలను సృష్టించుకున్నాయి. ఇలా ఆవిర్భవించుకున్న రాష్ట్రాలలో మహాదాండరాష్ట్రం ఆర్కియల్ ప్రధానమైంది. దీనికి 'ఆంధ్రప్రదేశ్' అని నామకరణం చేశారు. సర్కారు జిల్లాలు, తెలంగాణా, రాయలసీమా కలసి ఈ మహాదాండరాష్ట్రం ఏర్పడుతుంది. బైకాల్గం దృష్ట్యా భారతదేశంలోని ప్రథమ శ్రేణి రాష్ట్రం అవుతుంది.

అంధ్రప్రదేశ్ గొప్పరాష్ట్రం కాదుమీగాక, అనేక సహజ సంపదలుగల సంపన్నమైన రాష్ట్రం. ఈ సహజ సంపదలను ఈ విధంగా విభజించవచ్చు : (1) నీటివనరులు-విద్యుచ్ఛక్తి (2) అడవులు (3) ఖనిజములు (4) కర్షకసాయము.

నీటివనరులు

అంధ్రప్రదేశ్ అనేక భాగాలలో వర్షపాతం తక్కువగా వుండటమే గాక వర్షంమీద ఆధారపడి వుండటానికి ఎట్టి ఆస్కారమూ లేదు. అందుచేత అనేక ప్రాంతాలు ఋతుపవనాల దయచాక్షిణ్యాల మీద ఆధారపడి వున్నయే ఈ ప్రాంతాలు ఎన్నెన్నో క్షమాంకు లోనవుతూ వుంటాయి. తగిన నీటి వనరులను అభివృద్ధి చేస్తే నీటిపై ఈ ప్రాంతాల చిక్కలు తీరవు. ఇప్పటికే రాష్ట్రంలోని చాలాభాగం, వ్యవసాయ మొగ్గంగా చేయబడింది. కృష్ణ, గోదావరి డెల్టాల పంటకాలువల అభివృద్ధితో, అంధ్రప్రదేశ్ దక్షిణభారత భావ్యాగారంగా పెంపొందింది. తెలంగాణ ప్రాంత మంతా చెరువుల క్రింది పావుగా మారిపోయింది. కానీ రాష్ట్రంలో వ్యవసాయాభివృద్ధికి ఇంకా అనంత మైన అవకాశాలున్నాయి. కుంగభద్ర ఆనకట్ట నిర్మాణం పూర్తి అయితే దానిక్రింద 450,000 ఎకరాల పల్లపు పాగుకూ 18,5000 ఎకరాలు గడ్డిబీసా అరణ్య ప్రాంతాలు పెంచటానికి నీరు లభించుతుంది.

నాగార్జునాచల నిర్మాణం పూర్తికయితే కృష్ణా నదీ జలాల్లా మాటికి 20 వంతులు వినియోగపడవచ్చి, పల్లనంప, కంభం, కృష్ణా, సుంటూరు, నెల్లూరుజిల్లాలన్నీ, సమగ్రానీలూ లభ్యతయి.

[illegible]

శుంకభరిత పాతెరు—1,00,000 కిలో వాట్లు

పా గాల్తున సాగరం—75,000

మొదటి సంవత్సరము—1,02,000

	రాష్ట్రము	వై. ల. ల్యం	జనాభా
1	అంధ్రప్రదేశ్	105962	చ. మై 8125 కే. లు
2	మద్రాసు	50170	300
3	కోలర్	14980	186
4	కర్ణాటకము	72780	190
5	ఒరిస్సా	60140	146
6	ఉత్తరప్రదేశ్	118410	622
7	మధ్యప్రదేశ్	171200	2° 1

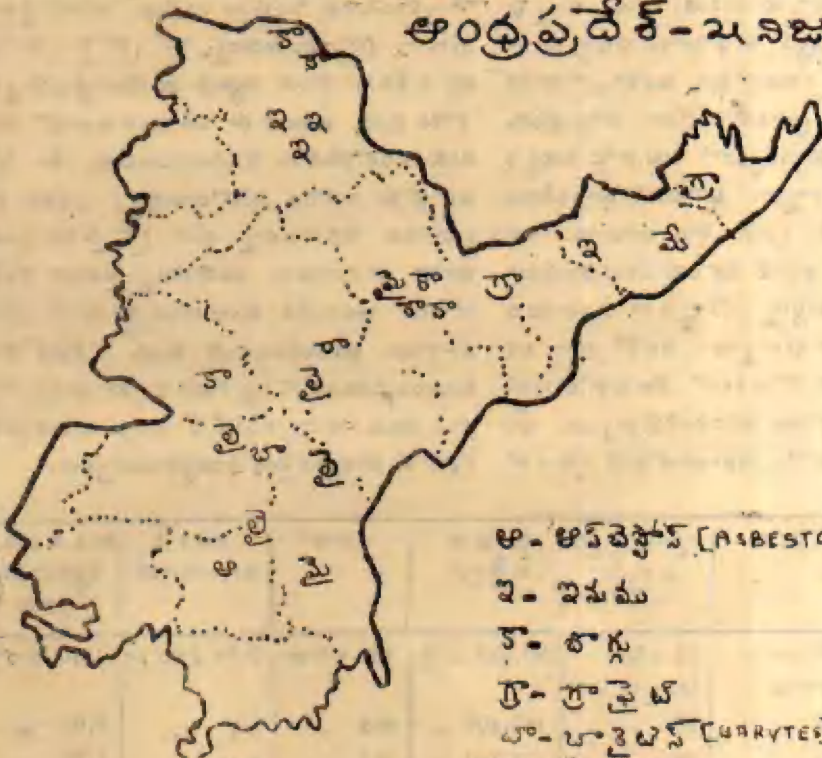

ఈ విద్యుదుత్పత్తి కేంద్రాలలో ముఖ్యమైనది అల్లంపల్లి ప్రధానమైనది. దీనినూ జలపాతం ద్వారా గోదావరి ఉపనదియైన ము చిరుంపన అరికట్టుతున్నారు. అక్కడ జలముయొక్క పాతి ప్రమాణాన్ని 850 అడుగులకు పెంచినారు. దీనివల్ల లభించే విద్యుదుత్పత్తిని విశాఖ, తూర్పుగోదావరి, పశ్చిమగోదావరి, కృష్ణా, గుంటూరుజిల్లాలకు అందిస్తారు. ఇంకా కావాలంటే కృష్ణ, గోదావరి, పెన్నా మొదలైన ప్రధాననదుల ఉపనదులను అరికట్టి ఇంకా వివిధ అగడ్త విద్యుదుత్పత్తిని పెంపొందించుకోగల పావకాలాల్లో ఉన్నాయి. విడివిడిగా, ఈ రాష్ట్రానికి లభించే అవధికి విద్యుదుత్పత్తి లభింపక అభివృద్ధికార్యక్రమాలు ఆపుకోవలసిన అవసరమేమీ ఉండదు.

అడవులు

కాటాల్ తరబడి కేవల వ్యావసాయక ప్రాంతంగా వుంటున్న భారతదేశంలోని ఏ దేశంలోనూ ఎక్కడో అందుబాటులోలేని మానమాలలో తప్ప వనస్థి ప్రాంతమంటూ ఎక్కడగా మిగిలి వుండే పావకాలం వుండదు. కాని అద్వివనకాటూ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో మొత్తం భూభాగంలో నూటికి 20వంతులు ఇంకా అరణ్యప్రాంతంగా మిగిలే వుంది. (భారత దేశపు సగటు అరణ్యప్రాంతం 18.15%) కాని అరణ్య ప్రాంతంవల్ల కలిగే అనేక ప్రయోజనాల దృష్ట్యా, ఇంకా ఈ ప్రాంతం తక్కువేవని చెప్పాలి. ఈ అరణ్యాలు, విశాఖ, శ్రీకాకుళం, వరంగల్, అద్వివనాద్

ఆంధ్రప్రదేశ్ - సహజ సంపదలు

అ - ఆస్టెస్ [ASBESTOS]

ఇ - ఇసుక

క - కాగితం

రా - రాజామండ్రి

హ - హార్వెస్ట్ [HARVEST]

మ - మంగనీస్ [MANGANESE]

మై - మైకా : రా - రాగి : వై - సున్నపురాయి

మొదలైన పర్యత ప్రాంతాలలో న్యాయించి వున్నాయి. ఈ ఆరణ్యాలు అవసరమైన తుప్పులు గాదు. శ్రేష్ఠ మొదలైన ప్రసిద్ధమైన కలపజాతుల చెట్లు కలవి. కాగితం ఉత్పత్తికి అత్యంత ప్రధానమైన చెరుగు దిస్తులేంగా లభించును. అందుచేతనే సిరియాగ్ మొదలైన ప్రాంతాలలో కాగితం మిల్లులు స్థాపించారు.

ఖనిజ సంపదలు

ఈ ప్రాంతంలో గల ఖనిజ సంపదలు ఎక్కడ ఏమి లభించగలవో, ఇప్పటికీ శాస్త్రీయ పద్ధతిని అవ్వే దుగా చెప్పే శక్తి వా రెవరూ లేరు. అయినా ఇప్పటికి లభించిన భోగట్టలనుబట్టి యీ దేశానికి బహుశతర మైన ఖనిజసంపద వున్నదని చెప్పటానికి ఎట్టి అభ్యంతరమూ లేదు. మైకా, మాంగనీసు, బొగ్గు, సున్నపు రాయి, బారైట్, జిప్సమ్ ఈ ఖనిజాలు వుష్కలంగా వున్నవి. సింగరేణి గనులలోనూ, ఇంకా, గోదావరి లోయలోని కొన్ని ప్రాంతాలలోనూ బొగ్గు వుంది. సింగరేణి ప్రాంతం భూగర్భంలో 100 కోట్ల టన్నుల బొగ్గు వున్న దంటున్నాడు. విశాఖలో మాంగనీసు, గూడూరులో మైకా ప్రధానమైన ఖనిజాలు. ఇవి అమెరికా, బ్రిటన్, జపాన్ దేశాలకు ఎగుమతి అవుతూ విదేశీ చెలామణి ద్రవ్యాన్ని ఎక్కువగా సంపాదించటానికి అవకాశంగా వున్నాయి. ఇంకా యీ ఖనిజాలు ఎక్కడెక్కడ దొరికగలవో తెలుసుకోవటానికి భారతీయ ప్రభు పరిశోధనలు జరుగవలసివున్నాయి. ఇవి గాక కవచ, అదిల్లాబాద్, చుహుబాబ్ దగ్గర ప్రాంత

లలో సున్నపురాయి, ఆస్పెస్టాస్, గ్రానైట్, బారైట్, మొదలైన ఖనిజాలు లభించుతున్నాయి. ఒక్కటి మాత్రం చెప్పవలసివుంది. ఉన్న ఖనిజ సంపదల దృష్ట్యా, ఉత్పత్తుల మాత్రం చాలా తక్కువగా వున్నాయి. ఈ సంపదనంతకు బయటికి శివుల కోవలసి వుంది. భారతీ దేశంయొక్క ఖనిజ వ్యాపారంలో ఆంగ్లే ప్రాంతం ప్రధానమైన స్థానం ఆక్రమించుకొనుతుంది.

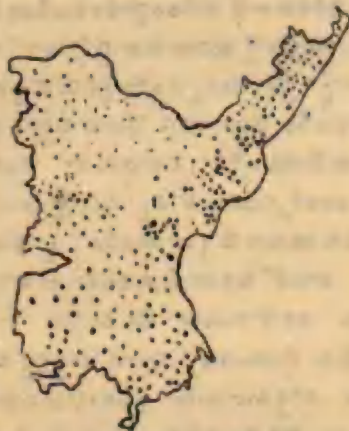
వ్యవసాయం

ఈ ప్రాంతంలో చాలా భాగం క్యరసాయి భూమిగా వుంది. ఈ దేశం, ప్రజలు కూడా అధిక భాగం క్యరసాయి వృత్తి మీదనే ఆధారపడి వున్నాడు. గత 50 సంవత్సరాలలో క్యరసాయి భూముల విస్తీర్ణంలో చెప్పకోదగినంత పెంపుదల రాలేదు. బహుభార్గసాధక ములుగా నిర్మింపబడుతున్న ఈ కొత్తి ప్రాంతాల వల్ల విశేష భూభాగం క్యరసాయి యోగ్యతయ్యే అవకాశం వుంది. అయితే ఈ పెంపుదల జనాభా పెంపు దలకు సరిపోయేదిగా కనపించటం లేదు. ఈ పెరిగే జనాభాకు ఆహారం సరిపోవాలన్నా, ప్రజల జీవన ప్రమాణం పెరగాలన్నా యీ కొత్త భూములలో కూడా చురుకైన పంతుకున్న అవధిని పండితే చాలదు. అందుచేత పంట అభివృద్ధికి కూడా నూతన మార్గాలు అవలంబించవలసి వుంది. దీనితోపాటు తుంటుల నియంత్రణ కొరతగ్రహణం కూడా అవలంబించవలసి వుంది. అలా జరిగితేనే తక్కువ, ఆంగ్లే ప్రదేశ ప్రజాకు సౌఖ్యకరమైన జీవనస్థితి యేర్పడును.

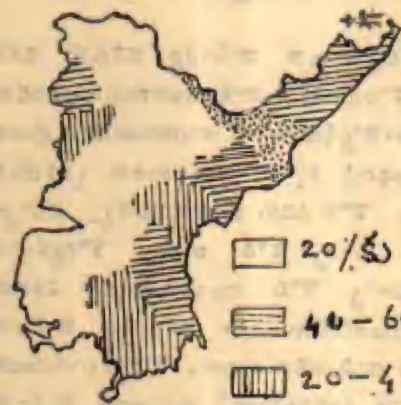
రాష్ట్రము	సాగు భూమి	స్వయం సహకార సంఘాల ఉత్పత్తి	భూభాగ విస్తీర్ణం	జనాభా	తిల 1-కి పగలు భూమి	తిల 1-కి పగలు పంట వ్యయ భూమి
బొంబాయి	588 లక్షల ఎకరాలు	62 లక్షల టన్నులు	190,919 చ. మై	488 లక్షలు	2.54 ఎకరాలు	1.96 ఎకరాలు
ఉ. ప్రదేశ్	406 ,,	88 ,,	113,409 ,,	682 ,,	1.2 ,,	0.86 ,,
ఆంధ్ర ప్రదేశ్	363 ,,	58 ,,	171,401 ,,	261 ,,	4.19 ,,	1.74 ,,
ప. ప్రదేశ్	253 ,,	52 ,,	105,962 ,,	813 ,,	2.16 ,,	1.2 ,,

ఆంధ్రప్రదేశ్ జనాభా, వ్యవసాయము

జనాభా
ఒక్కొక్కచుక్క 100,000 ప్రజలకు సంకేతం

నీటివనరు గల సాగుభూమి

20% కు తక్కువ
40-60%
20-40%
60% పైబడి.

సాగుభూమి
ఒక్కొక్కచుక్క 50 వేల ఎకరాలకు సంకేతము

10-30
30-60

క్రొత్త సాగు
ఒక్కొక్కచుక్క 80,000 ఎకరాలకు సంకేతం

10-30
30-60

కల గూ ర గం ప

అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

యదార్థవాది

ఇటీవల అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు ఒకటి ఆ విరకాలములో నే స్థాపింపబడినది అనవరము కలదని సాహిత్యభిమానులైన వాయకులును, కవులును సభాముఖమునను; పత్రికా మాలమునను ప్రకటించి యున్నారు. కాని పదన పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణ విధానమును గూర్చి కాని దాని కార్యకలాపములను గూర్చి కాని యింతవఱకును ఎవరును దర్శించి యుండలేదు. ఈ పరిషత్తును స్థాపించు సందర్భమున దాని ఆశయములను, కార్యకలాపములను యాపాందించు సందర్భములో అంజును గుర్తించు కొనవలసిన విషయములు కొన్ని కలవు.

ఇంతకు మునుపు మనదేశములో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు, నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు మొదలైన సాహిత్య సంస్థలు నెలకొని సాహిత్యభివృద్ధికి అనేక విధముల తోడ్పడినవి. క్రీ. శ. 1911 లో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్థాపన జరిగినది. కాని ఆ సంస్థ గ్రాంథిక భాషను మాత్రమే ప్రోత్సహించునది అగుటచేత ఆ సంస్థ అఖిలాంధ్ర సాహిత్య సంస్థగా ప్రజాభిమానమును పొందలేకపోయినది. ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యము మీద ఆదరాభిమానములు కలవారికి మాత్రమే ఆ సంస్థ ఆరాధ్యమైనది.

దీనికి ప్రత్యక్షమైనదిగా నవ్యసాహిత్యమును ప్రచారము చేయుటకొరకై యేర్పడిన నవ్యసాహిత్య పరిషత్తుకూడ సారస్వతేయులలో నొక వర్గమువారి మాత్రమే ఆదరప్రోత్సాహములు కల్పించుచుండినది. ఇది వ్యావహారిక భాషను ప్రచారముచేయు వాతంత్యము కలిగియుండుటచేతను, నవ్యసాహితీపథల సాహిత్య కృషిని మాత్రమే ప్రోత్సహించుచుండుటచేతను నది

ప్రాచీన సాహిత్యభిమానుల యాదరాభిమానములను మాటగొడవలకపోయినది.

దీనికదనవారీ ఇటీవల స్థాపింపబడిన తెలుగుభాషా సమితి-సంయుక్త మదిరాసురాష్ట్రములో ఆంధ్రదేశము అంతర్భాగమై యున్నప్పుడు ప్రభుత్వాదరముతో స్థాపింపబడిన యీ సంస్థ తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వమును తయారుచేయుటకై ప్రధానముగా నెలకొల్పబడినది. ప్రతి సంవత్సరమును కొన్ని విషయములను విశ్లేషించి యా విషయములపై వ్రాయబడిన గ్రంథములకు ప్రభుత్వము పారితోషికము వీక్షదలచి ఆ పోటీలను నిర్వహించు నధికారమును ఈ సంస్థకు అప్పగించినది. కాని వీరు చేయుచున్న విజ్ఞాన సర్వస్వ నిర్మాణమును పోటీల నిర్వహణమును ప్రజాభిమానమును మాటగొప్పట్లు తెలియుటలేదు. నూతనముగా విర్మింపబడుచున్న యీ తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము నెవరును మాడవలక పోవుటయే దీనికి నిదర్శనము. వారు నిర్వహించుచున్న పోటీలలో బహుమతులు పొందిన కొన్ని గ్రంథములు ప్రజాభిమానమును పొందలేక పోవుటచే వారి భావనములను నిచ్చుకీ పాఠముగా చేయుట నవి కావలసి తెలియుచున్నది. ఆ గ్రంథములలో ననేకములు నేను వ్యాప్తిలో లేననుచిషయము సర్వ విదితము.

ఇటీవల కేంద్రప్రభుత్వము 'సాహిత్య అకాడమీ' నొకదానిని స్థాపించి దాని మాలమున వివిధ భాషల యందలి సాహిత్యములను ప్రోత్సహించు దల పెట్టినది. తెలుగుదేశమునకు సాహిత్య ప్రతినిధిగా నిలువదగిన సంస్థ యేదియు లేకపోవుటచేత వారు తెలుగుదేశములోని కొందరు సాహితీపథలతో ఒక సలహా సంఘమును విర్మించి యా సంఘముయొక్క సలహా ప్రకారము ప్రభుత్వ బహుమతుల నొసగుచున్నది. కాని ఈ సలహా సంఘముకూడ న్యక్తిగతాభిమానములకు ఆధిప్తయములకు

అతీతమై వికమర్శముతో పనిచేయుట లేదనియే చెప్పవలసియున్నది. ఈ సంఘము బహుమతికై సిఫారసుచేసిన గ్రంథములలో ఒకటి కీ. శ్రీ. గురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారి ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర. రెండవది శ్రీ ములుసు వెంకటేశ్వర్లుగారి భాంతీయ తిర్త్వశాస్త్రము. వీనిలో ఒకటి అనువాద గ్రంథము. మరొక గ్రంథమునకు కర్త ఆ బహుమతి వందుకొనుట కీనాగు లేదు. ఈ రెండు విషయములును సలహా సంఘములో ఏకవాక్యత లేదనియు, ఏదో తప్పించుకొను మార్గముగా ఈ గ్రంథముల నెన్నుకొనినదియు తెలియుచున్నది. బహుమతి నొసరుటకు అనువాద గ్రంథము తప్ప స్వతంత్రగ్రంథమే లేదని కేంద్రమునకు సిఫారసుచేసిన ఈ సలహాసంఘముదర్శ వింతకొలుపునకుటగా సందేహములేదు. మరింత వింతకొలుపు సందర్భ వింతకొటి యున్నది ఆంగ్లములోని కనువడింప జేయుటకై కేంద్ర ప్రభుత్వము ఈ సలహా సంఘమును ఒక గ్రంథమును గూచించ వలెననిది కోరిగా నిర్వహకు రచింపబడిన గ్రంథము లేవియు లేవన్నట్లు వీరు ఒక ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథమును సిఫారసు చేయుట అత్యాశ్చర్యకరము. ఇట్టి హాస్యాస్పదములైన సిఫారసులను అందిజేయుచుండుటచే ఈ సంస్థకూడ ప్రజాభిమానమును చూరినొలేక పోయినది.

ఇదిగాక ఇటీవల రాష్ట్ర ప్రభుత్వములవారు ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథములను ముద్రింపవలది అట్టి వానిని సిఫారసు చేయుటకై ఒక్కొక్క భాష కొక్కొక్క సలహా సంఘమును స్థాపించి యున్నారు. వారిసలహా మేరకు ప్రాచీన గ్రంథముల నెన్నుకొని ముద్రించుచున్నారు. ఇంతింతకు మదిరాసు ప్రాచ్య చరిత్ర పుస్తక భాండాగారము వారిచేతను, తింతావూరు సరస్వతీ మహా పుస్తక భాండాగారము వారిచేతను అనేక తెలుగుగ్రంథములు ముద్రింపబడినవి. కాని వానిలో ఏకొన్నియో తప్ప తక్కినవి ప్రజల కేర్పియుగాను నుపకరించునదిగాలేవు. బొమ్మయోగములు, చైతన్య నిఘంటువు మొదలైన గ్రంథములు నేను ప్రజల కేర్పియుగాను సహాయకారులు కావని చెప్పటకు సందేహములేదు. వీరిచే ముద్రింపబడిన శాస్త్ర గ్రంథముల మాట యిటుంచి సాహిత్యగ్రంథములను చూచినచో అందరికీకములు తిప్పలకుప్పలుగానున్నవి. అర్థికస్తోమతిగల ప్రభుత్వము వారిచే ముద్రింపబడిన ఈ గ్రంథముల కన్న లాభ దృష్టితో పుస్తక వ్యాపారులచే ముద్రింపబడిన గ్రంథములే చేయిరెట్లు వయముగానున్నవి. దీనికంతకును కారణము సలహాసంఘము వారు ఆయా గ్రంథముల పరిష్కరణమునకు తగిన యోగ్యతలు గలవారిని

ఎన్నుకొనక తమ అభిమానులను ఎన్నుకొనుటయో లేక వారిని తమలోతాము పంచుకొనుటయో జరగుటయే యని చెప్పవలసియున్నది తాళపత్ర గ్రంథములలో నున్న తిప్పలను మించి ముద్రిత గ్రంథములలో తిప్పలు కొనకద్రుట మిక్కిలి శోచనీయును.

ఈ విషయముగా తెలుగుదేశములో ఇంతవరకు పనిచేసిన పరిచేయుచున్న సాహిత్య సంస్థలేవియు ఏకముగాను తమ విధులను నెరవేర్చుదుండుట లేదనియే చెప్పవలసియున్నది.

నేను తెలంగాణములో పనిచేయుచున్న హైదరాబాదు ఆంగ్ల పాఠశ్విక పరిషత్తు, తెలంగాణా రచయితలసంఘము అనువది సాహిత్య, ప్రచారమునకు కొంత తోడ్పడుచున్నది. వీనిలో ఆంగ్లపాఠశ్విక పరిషత్తు తెలుగులో పరిక్షలు జరిపి తెలంగాణములోను, ఇతర ప్రదేశములలోను సాహిత్య ప్రచారము చేయుచున్నది. తెలంగాణా రచయితల సంఘముకూడ ఆధునికాంగ్ల గ్రంథములను ముద్రించుచు కవులకు, రచయితలకు ప్రోత్సహ మొసరుచున్నది. కాని ఆ సంస్థలింకను అభిలాంఢ సంస్థగా పేర్కొనవలసి ధాయిని అందుకొనలేను.

ఈ పరిస్థితులలో అచిరకాలములో నిర్మింపబడ నున్న అభిలాంఢ సాహిత్య పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణము విపద్ధతిలో నుండినది ప్రజాభిమానమును పొంద గలుగునో మదియు పరిశీలించవలసి యున్నది. అట్టి పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణమునకు సంబంధించిన కొన్ని ప్రధాన మాత్రములు మాత్రము ఇచ్చట పేర్కొనబడుచున్నవి. ఇవి సాహితీపరమ యామోదము పొందుతో ఆ సంస్థ సవ్యముగా పటిష్ఠముగా నడవలసని ఆశింపవచ్చును.

అభిలాంఢ సాహిత్య పరిషత్తు రాజకీయములకు మూతతత్వలకు, కులముతి ప్రాంతీయ గురభిమానములకు అతీతమైన సంస్థగా నుండవలెను. ఏదో సాహిత్య సంస్థయని కాక ప్రజలు దానిని తమ సంస్థగానే భావించి యభిమానించు పరిస్థితులు కల్పింపవలెను.

గతిములో చేసిన తిప్పలు నెమరుకు లేచుకొని అలాంటివి ఇవ్వకు కూడా జరుగకుండునట్లు అందరును పాటుపడవలెను.

గ్రాంథిక, వ్యాకరణిక భాషావ్యయములు, ప్రాచీన, సర్వ ఆధిపాత్రిక వివేకపద్ధతులు—వీనిలో ఏ ఒక్కదానిని విభిన్నానించుట కాని దానితో ప్రత్యక్ష సంబంధము కలిగి యుండుట కాని పరిషత్తు చేయరాదు.

అభిలాంబ కేశములను పాహిత్య విషయముల కది ప్రతివిధిగా రూపొందించెను.

దేశములో వివిధ ప్రదేశములలో పది చేయుచున్న పాహిత్య పాంసక్కుతిక సంస్థలు ప్రతి సంవత్సరమును కొంత దూరము వెల్లిందు పద్ధతిపై కేంద్ర సంస్థ కనుబండ సంస్థలు కావలెను. అట్లు రిజిస్టరు చేసి కొన్ని సంస్థలు మాత్రమే తమ సంస్థ తరపున ప్రతి సంవత్సరమును ఇద్దరు చొప్పున ప్రతినిధులను పంపుట కర్హి కలిగి యుండును.

అభిలాంబ పాహిత్యపరిషత్తు ప్రతి సంవత్సరము కాని, మాడుసంవత్సరముల కొక పర్యాయము కాని ఎన్నుకొనిబడిన ప్రతినిధులలో ఏర్పడిన కార్యవర్గముయొక్క సలహా ననుసరించి తన కార్యకలాపములను నిర్వహింపవలెను.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి, విద్యాయంత్రి, విద్యుత్ శాఖాధికారి, ఆంధ్ర ఉపాధ్యక్షుడు, శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు, ఆంధ్రప్రదేశ్ వ్యాయమాని-అందు అధికారి సభ్యులుగా నుండును.

ఆంధ్ర, ఉపాధ్యక్షుడు, శ్రీ వెంకటేశ్వర, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములలోని ప్రధానాధికారిలు అందు ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యులుగా నుండును.

ప్రతి విశ్వవిద్యాలయములోను గల ఆనబంధకళాశాలలోని ఆంగ్లోసన్యాసకుల ప్రతినిధి ఒక్కొక్కరు చొప్పున అందు సభ్యులుగా నుండును.

హైస్కూల్స్ లోను ప్రాచ్య కళాశాలలోను పనిచేయు పండితులచే ఎన్నుకొనిబడిన ఆరుగు ప్రతినిధులు (తెలంగాణలో ఇద్దరు, సర్కారులలో ఇద్దరు, రాయలసీమలో ఇద్దరు) అందుగా సభ్యులుగా నుండును.

రాయలసీమ, సర్కారులు, తెలంగాణలలో ప్రసిద్ధులైన పాహిత్య వ్యక్తులను ఒక్కొక్క ప్రాంతమున కిద్దరు చొప్పున కార్యవర్గములోనికి కో-ఆఫ్ ఫీజుకొనిపెట్టెయ్యను.

మదరాసు, విజయవాడ, హైదరాబాదు రెండింటా సీదములలో పనిచేయు తెలుగుభాషావారి ప్రతినిధులు ముగ్గురు ఇందు సభ్యులుగా నుండును.

ఆంధ్ర దినపత్రికల సంపాదకుల ప్రతినిధులిద్దరు, వార, మాసపత్రికల సంపాదకుల ప్రతినిధులిద్దరు ఇందు సభ్యులుగా నుండును.

రచయితలు తాము రచించిన గ్రంథములను ఒక్కొక్క ప్రతిచొప్పున పాహిత్య పరిషత్తు ఖాండాగారమునకు పంపుకొనవలెను.

ప్రతి సంవత్సరమును పరిషత్తు ఆ సంవత్సరము జరిగిన పాహిత్య కృషిని అధికారికముగా సమాక్షి చేసి అందరి భాగస్వామి నిర్మాణముగా విమర్శించుటచేత కాక సాగ్యమైనయెడల పాహిత్యము యుచిరద్దినెలలో నడిచుటకు నూచనము గావించవలెను.

ప్రతినిధులచే ఎన్నుకొనిబడిన కార్యవర్గము తిరిగి ఏడుగురుగాని, తొమ్మిదిగురుగాని ప్రతినిధుల నెన్నుకొని ఒక సారిభ్య సంఘమును ఏర్పాటు చేయవలెను. ఆ సారిభ్య సంఘము పరిషత్తునకు సంబంధించినంత వఱకు సర్వాధికారము కలిగియుండును.

అభిలాంబ పాహిత్య పరిషత్తు, కేంద్రపాహిత్య పరిషత్తులో ఆంధ్రమునకు ప్రతినిధియై తమ ఉత్తిమ కలిసి, తమ ఉత్తిమ గ్రంథమును విఫారము చేయు అధికారము కలిగియుండును.

ఈ పరిషత్తు స్థాపించబడిన మాకుసంవత్సరములలో సమగ్రమైన ఆంధ్రదేశి చరిత్రమును సమగ్రమైన ఆంధ్రవాజ్మయ చరిత్రమును సమగ్రముగా వారచే రచింపజేయవలెను. ఆ యా కాలంలో కృషిచేసిన పండితులచే ఒక్కొక్క శాఖకు సంబంధించిన వాజ్మయ చరిత్రను రచింపజేసి వానినొక సంపుటముగా సంకలనము చేయవలెను.

మాడుపెల్లల కొకతూరి పరిషత్తు ఆచరణలో గాని, పరిషత్తు సారిభ్యసంఘము నూచించిన ఏ స్థలములో గాని పాహిత్యసభి జరిపించి అందు పాహిత్యమునకు సంబంధించిన విషయముపై సమగ్రముగా పండితులచే 'ఎక్స్ పాన్ లెక్చర్స్' ఇప్పించవలెను.

వ్యక్తులయొక్క పలుకుబడితోను, ప్రభుత్వముయొక్క ప్రాత్యేకముతోను మాత్రమే. పనిచేయు సంస్థకొక, ఇది కాలితముగా ఎవరి ఆదరాభివాదములకుగాని ప్రాశంసాకే పనిచేయు సంస్థగా రూపొందినది.

ఇది ఆశయములు మాత్రమే. కార్యరూపమున పెట్టుపర్పును ఎన్నో ఇబ్బందులను అధిగమింపవలసిన ఆనందము కలుగుననుట వాస్తవము. కాని వ్యక్తిగత ద్వేషములతో కాక — వ్యర్థమును విసర్జించి — పాహితీపథలు పాహిత్య ప్రతిష్ఠయే తమ లక్ష్యముగా పనిచేసినప్పుడుగాని ఏ సంస్థయైనా పురోభివృద్ధి కొందజాలదు. వై చెప్పిన విషయములను సావధానముగా పరిశీలించి తెలుగు పాహితీపథమును, పాహిత్యాభివృద్ధిని అచికాలములో అభిలాంబ పాహిత్యపరిషత్తును స్థాపించుటకు ప్రయత్నింతురుగాకని సవినయముగా మనవిచేయుచున్నాను.

గ్రంథ విమర్శనము

నెలవంక

బాలగేయాలు; రచన: శ్రీ కవిరావు; చిత్ర రచన: శ్రీ జి. వి. సుబ్బారావు; ప్రచురణ: బాల సాహితీ, మారిసుపేట, తెనాలి; మూల్యం: రూ. 2-0-0.

ఇటీవల కళంలో బాలసాహిత్యానికి ఎక్కువ చలనమే లభించింది. అందుచేత బాలసాహిత్యం ఉత్పత్తికూడా విరివిగానే సాగుతున్నది. కాని ఈ రచనలలో చెప్పుకోదగ్గవి మాత్రం ఎక్కువ రావటం లేదు. కలంపట్టనేర్చిన ప్రతి ఒక్కరూ బాల సాహిత్యాన్ని వా సృష్టి చేయలేకపోతామా అనుకోవటమే యిందుకు కారణం. కాని నిజమలోచించితే బాల సాహిత్య విర్యాగంకంటే మమూలు సాహిత్య విర్యాగమే కొంత మెధం. బాలసాహిత్య విర్యాగానికి కొన్ని ప్రత్యేక ప్రతిభా సంపత్తు లుండాలి. ముఖ్యంగా బాలగేయాల విర్యాగం మాటలతో పని గాదు. బాలగేయాల రచనకు రచయిత కొవ్వ తత్వాన్ని జీంచుకున్న మహాపుణమై వుండాలి. మమూలు కొవ్వవిర్యాగం చేసేటప్పుడు కదిలి తిరి యిప్పుడవచ్చిన భావాలనూ తిరి యిప్పుడవచ్చిన పద జాలాన్నీ చాలసంచేస్తూ తిరి యిప్పుడవచ్చిన గీతినీ చెప్పటానికి స్వాతంత్ర్యం వుంటుంది. కాని బాల గేయ విర్యాగం అలాంటి స్వాతంత్ర్యం వుండదు. రచ యిత పేకరించే భావాలు బాలభావాలను ఆకరించి గలిగేవిగానూ వారి బొత్తుకొన్న రెచ్చగొట్టగలిగేవి గానూ వుండాలి ఈ భావాలను వ్యక్తంచేసే మాటలు బాలభావాలకు తేలికగా అర్థమయ్యేవిగా వుండటమే గాక వాటికి తగిన రంగూ ధ్వనికూడా వుండాలి. ఇంకొక వాడే ధందస్సులు గజ్జలగురాలలూ కడును త్రొక్కుతూ వుండాలి. ఇన్ని హంగులుంటేనే గాని బాలగేయాలను రచించటం సాగ్యంకాదు. అవాది కాలంనుంచీ కళంలో వ్యాప్తిలో వున్న ఒకటి రెండు బాలగేయాలు పరిశీలించితే ఈ విషయం బాగా తోచ పడుతుంది :

చందామానా
చొక్కానుడి

తాతా నానా
దమ్మిడి యిస్తే
దమ్మిడి తీసుకెళ్లి
కోమటి కిస్తే
కోమటి నానా
కోప్పరి పెట్టే
కోప్పరి తీసుకెళ్లి
మామా కిస్తే
మామా నానా
పిల్లా విచ్చే
పిల్లా పేరూ మర్రి మొగ్గ
నా పేర్... జమించార్ !

* * *

చెయ్య చెక్కా
చారెడేసి మొగ్గ
ముత్యాల చెయ్య చెక్కా
ముగులెయ్యంగ
రత్నాల చెయ్య చెక్కా
రంగులెయ్యంగా.

ఇవి నమూనాకు పాతపాటలు. ఈ దృష్ట్యాకలి రావుగారి పాటలు ఒకటి రెండు పరిశీలించుదాం. ఈ సంపుటిలో మొదటిపాట:

చిలుకననుకోవేనీ
చిన్నారి కాననుకో
కిలకిలా మనసిచ్చి
పలుకరిస్తూ ననుకో
పట్టి పంజరములో
బంధించుతావా ?
పట్టకేను విడిచి
పెట్టివేస్తావా ?

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, కైస, వాద్, చార్మిక, పారిశ్రామిక బదర్, కేదార్, అమర నాథ్, పసుపతి నాథ్ కైలాస మానసనిశావరాధి క్షేత్రములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము. (క్రాసులో 1026 పుటలు, 300 భాషలు, రెండు భాగములు. భాగము 1 కి రూ. 4/- రూపేజరు. 1-10-0. శ్రీరామనామక్షేత్రము, గుంటూరు-1

పట్టి బంధించితే
ఎట్టులో తప్పుకొని
అనుపించవలసి
నేనెగిరి కావలెనని
మరలి రానేరాను మాటాడవలసి
పలుకవలసి నీవెంత బ్రతిమాలుకొనినా.

కుక్కపిల్లగ నేను
పక్కవాటుగ వచ్చి
ముల్లె నీకంచాన
పెట్టివా ననుకోవె!
‘ఫీచీ’ బొమ్మని నన్ను చీపరిస్తావా?
చేరదీసుక నన్ను ఆదరిస్తావా?
చీపరి నే యింక
వాదారి నే పోదు
లేదు పో తిక మనకు
లేదన్ను లేదన్ను
ముద్దివ్వ నింక నీ వద్దకే రాను
ముట్టవలసి నీవేది పెట్టవచ్చినను.

వీరికోరి యీ గేయన్ని ఈ సంపుటిలో తొలి
గేయంగా ఎందుకు ముద్రించాలో తెలియదు. పిల్లల
మాట అలావుంచి ఆసలు ఈ గేయంలోని భావ
మేదిలో పెద్దవాళ్ళకుకూడా అర్థంకాని యేదో
అయోమయమైన వేదాంతవర్ణనగా వుండి ఎత్తు
గదిలో. వెనుకటికి ఒక భావకవి:

రెక్కలనీవిచ్చి మెడపై రెక్క వట్టి
చక్రవాకంబు స్వర్గ పక్షులితితోడ
ఇందుమోదాన చేరి కాగలించువేళ
వీడియో యెబోయి పైకెగిసి యడటి
కూన్యదేశాన కూన్యమై చొక్కి మింట
నవలె ప్రణవనాదాన నైక్యమయిపోదు!

అన్నాడు. ఈ పాటకూడా అదే భోరణిలో కనుపించు
తోంది. ఎత్తుగడ సంగతి ఇలావుండగా ‘కుక్కపిల్ల
ముల్లెకంచాన పెట్టడం’ దగ్గరికి వచ్చేసరికి ఎంతో
జూగుప్పకరింగా తియా రైంది. పై పెచ్చు గేయాన్ని
రచయిత అడినుంచి కుదివరకూ వచ్చిన గేదెమాడను
యొడ్చింట్లు యొడ్డుకురావలంతప్పు దావంతటికది
చెంకు చెంకున ఉల్లాసంగా గెంతటం కనుపించదు.
దురదృష్టవశాత్తూ ఈ పాటలన్నీ ఇంచుమించు
ఇలానే వున్నాయి.

భారతి ప్రభుత్వమువారి బహుమతులనూ మదరాసు
యూనివర్సిటీ వారి బహుమతిని పొందిన
ఉత్తమ వైజ్ఞానిక గ్రంథములు
వివరములకు : అధునిక విజ్ఞాన గ్రంథమాల
ప్రచురణకరం - కాకినాడ.

కాని ఇంచుమించు పాటపాటకూ శ్రీ జి. వి.
సుబ్బారావుగారు ఒక్కొక్క రేఖాచిత్రాన్ని రచిం
చారు. ఈ చిత్రాలు పాటపాటకూ జీవంబోసి బ్రతి
కించుతున్నయ్. ఈ బొమ్మలకోసం రెండు రూపా
యలూ పెట్టి ఈ గ్రంథం కొనవచ్చు.

అంతర్గతాలు

ఖండకావ్య సంపుటి, రచన : శ్రీ దుర్గానంద్.
ప్రచురణ: శ్రీకృష్ణ పబ్లిషర్స్, తెలూరి. వెల 1.8.0.

20వ శతాబ్ది ఒక పెద్ద సంధియుగం; ఈయుగంలో
ప్రపంచం నలుగడలా వివిధ రంగాలలో అనేక పరి
ణామాలు విస్తృతమై, ఇంకా రానున్నాయి. ఈ పరి
ణామాల కారణంగా తత్విక రంగంలో పెద్ద సంఘర్షణ
కనుపించుతున్నది.

భౌతిక శాస్త్ర విజ్ఞానం పరిస్థుటం కావటం
ఈమహా పరిణామానికి ప్రధాన కారణం. సంప్రదాయ
వాదులు, ఈ పరిణామాలు ప్రమాద భరితాలుగా
వున్నాయని, వెనుకకు నడవటం శ్రేయస్కరమనీ
వాదించుతున్నారు. పరిణామవాదులు ఈ మాన్యు
లన్నీ ప్రజాక్షేమానికే వస్తన్నాయనీ పరిణామ దిశ
లో అనేక ప్రమాదాలు కనుపించుతున్నా వాటిని
అదుపులోకి తెచ్చుకొని ముందుకు సాగకపోతే మాన
వులకు భవిష్యత్తు లేదనీ అంటున్నారు. ఈ భావ
సంఘర్షణను కావ్యరూపాలలో వ్యక్తం చెయ్యటానికి
నవీనులు పలువురు ప్రయత్నించారు. శ్రీ దుర్గానంద్
దాదాపు 80 వరకూ వున్న ఈ ఖండ కృతులలో ఈ
విషయాన్నే వ్యక్తం చేశారు. ఈరచనలలో ప్రతి
ఒక్కటి పాఠకుణ్ణి కదిలించి యోజనామర్మణ్ణి
చేస్తుంది. “బుద్ధుని ముందరింపు” అన్న గేయంలో
బుద్ధుని ముఖాన, ఈ సంఘర్షణను విస్తృతంగా ప్రతిపా
దించారు :

“నా యుగసమస్యతో నే ముడిపడ్డా,
నా యుగధర్మంతో నే పోరాడా.
మీ యుగ సమస్యతో మీరు
మీరణపరికరాలు వేరు—

.....
నా మాతృలు కాశ్యోతలు
కావు—మీరు ధృమసేనారు
సంస్కృతిలాంటి పెదతో
మీ యుగధర్మం మరువకండి
సంస్కృతి పతాకాల నీడలో
మీ యుగ సమస్య దాచకండి
నా చిత్రాల రంగు కుంచితో
మీ ముఖమైరళిం పోదుడువకండి.
నావ్యాకృతి సాయంతో

కరువుకు పరిభాష నివ్వకండి
నన్ను సుగరించకండి
నా వంక వెనక్కు చూడకండి!
నా జీర్ణకవాటం గడియ లేకుంకండి.
రెండు వేలు పైచిలుకుగ
ఏండు గడచి ముడిసియున్న
నా చైత్యంలో ప్రవేశించకండి!!

'ముక్తి' అనే గేయానికి స్వయంగా వ్రాసు
కున్న వ్యాఖ్యలో రచయిత: "ఈ కవితలోని మానవుడు
కూడా త్రోవరిచ్చుతున్నాడు. కాని ఆతని సాపేక్షకంగా
గాదు - సమాజ సాపేక్షకంగా" అన్నాడు. దానికి
"రిండ్రె కడుగు తిరిగిన రాముడు" అన్న రచనలో
ఇలా రూపకల్పం చేశాడు. అరణ్యవాసానికి సుమంత్ర
చోడితరుయిన రథంలో బయలుదేరిన రాముడు రథా
నికి అడ్డుపెట్టి అటకొయించిన ప్రహసీకాన్ని ఉద్దేశ
ించి ఇలా అంటాడు:

"ఓ అన్నలారా! నా రాజ్యాన్ని మోసే
కలిమిలేముల్లారా!
నే రాజును అందుక నే నా గృహంమీద
నా నొంటిమీద వుండి హక్కు మీకు.
ఆడవులకు వస్తంటే, మీ కోర్కెను
తిప్పగు పాల్చిస్తా.
(పారగివైపు తిరిగి)
నేను వసంతా! పోను
సుమంత్రుడా! తిప్పు నా రథం
నా ప్రజ నన్ను పిలుస్తోంది
ఒరిచెవ్వరికి నా కామయపు రుద్రులు"

కాని ఆ రాధయందరిల్లా రాముడికి శాంతి చిక్కదు.

"గృహాచ్ఛిద్రం-గృహాచ్ఛిద్రం
బంగళ కల్పదాల మగ్ధ
రాజగృహంలో ముసలం
కడులు కావేమాల -

.....
అంతిపురి చీకొంతులో
ముడివేసుకున్న రాధరికాలు
తల నెరిపి భీష్మునిలా
మూలుకున్న శాసనాలు"

నీటితో రాముడికి చికాక తిన్నోతుంది.

"పరుగు పరుగు ఒకే పరుగు
ఎక్కడికీ పరుగు?
ఎందుకు నా కీ పరుగు
నా మందర నా హృదివిండా
అలముకొన్న తిమాలాలు
నే నే దండకగర్భంలో
చొమ్మకుపాతున్నానో!
నే పోయే బాటల్లా

ఇలా ప్రక్కల ఏదో గుహలు
కదిలిస్తే ఏదో చెబ్బులు
నే నే కాదు
నాతో కొందరు జీవులు
నా చెప్పంటే రక్తపు నీవలు
పొడవు పొడవుగా పొట్టి పొట్టిగా
నా కాళ్ళకు చుట్టేసున్నాయి.
ఈ కల్లోల భారతీరంసుండి
గుహుడా! నను దాటిసానా!
శిబిరి! నీ పంతులు ఎంగిలివా
అయినా ఎంతో బాగున్నాయి
లక్ష్మణా! శత్రువులకో!
ఇవి స్వార్థం అంటువి రహాలలు
చిప్పకు చెవ్వుక తినివేయి."

గ్వని కొనాళికి ప్రాణం; శ్రీ దుర్గానంద్ రచనలో ఈ
కావ్యరూపం జీవనవిలా కనుపించుతుంది. ఈ దిగువ
పంక్తులను పరికిలించండి.

'ఫి-ఫి శాంతిలేదు
ఇంతా చేసి- ఈ మాయలేజీవెంట
ఇంకా యెరికాలం పరుగెత్తేది?
అయ్యో లక్ష్మణా!
నా అరిదూరపు ఆశాపరిధుల్లో
ఏమూలనుంచి నా బాగం
నిర్దమించి పోయిందో
అయ్యో నుంచి నా సర్వస్వం
అపహృతిమై పోయింది
బై రాగిలాంటి లోకంయిది
మోసగించి పోయింది
ఎవరబ్బో! సమృద్ధిబంటుల్లా
కిక్కిరింపలాంటి బ్రతుకుల్లో
లోకతెత్తి చిచ్చున్నారా?
కిదకిదలాడే ఆశాపులకలా!
అయితే నెరుక్కుంటా మికన్నుల్లో
అశోకాల మగ్ధులన్న
నా శీలకాంతి విపంచిని".

'మాజహను స్వప్నంలో ముంతాజ్' అన్న
గేయంలో ముంతాజ్ ఇలా అంటుంది:

'ఏమిటి తాజమాలు
ఇలా కట్టావు పాదుషా!
నీకు తెలికపోలే మా నా
లోకాన్నై నా అడిగావుకావు
ఏంటేస్తాను నా వసియి' -

.....
పట్టి సిచ్చికాన్ని,
నీ కోర్కెను - సవిధ కూడనంటే పోయేది

అసలు నే నిలాకోరక
నీ షేర్వాణీలో తలకాయదూర్చి
‘అమ్మ మో పాడుమో! అని
పెద్దపెట్టున కేక వేసి కన్నుమూస్తే
అప్పుడు...
నువ్వేమైనా కట్టేవాడివేమో
పాలరాళ్లు ఒలకబోసి
పముద్రించిన ప్రాజెక్టు—
ఓసిచ్చి మొగలాయరాజా!
ఈ పాలరాళ్ల మైకంలో
పడుతున్న నన్ను
కయ్యమర్తుకోవాన ఖువామాడా లేవలేను”.

వాస్తవక జీవితాన్ని చిత్రించితే కవిత్వం రస
పుష్టి చిక్కదని వాదిస్తారు కొందరు. కరుణరసం
చిప్పిలుతున్న ‘టీచరు’ అన్న కాన్యంలోని ఈపంక్తు
లను చిత్రించితే ఆవాదం సరియైనది కాదని తేలుతుంది.

‘బోర్లు ఆ నే యంఠిలో తలకాయదూర్చి
గిలగిలా తిన్నుకుంటున్న టీచరు! ఇదేమిటి?
ఈ సర్వీసు రిజిస్ట్రేషన్ వా...చీ
కట్టేసుకున్నావు ధివిద్యతు—

అయ్యో? నీ ప్రతిచిన్ని కోర్కెయీవా రెడ్డింకు
రిమాన్కు
నీ నిశ్వాసాలమీద ఎవరిపి సంతకాలు, ముహుర్తు.
ఎవడో సంతకం పెడితే నీవు నిశ్విదిస్తావు
మానేస్తే అగిపోతావు పాపం! నీ జీవితం అగి
పోతుంది.

.....
ఓ టీచరు!.....
రాజకీయం వ్యాపారం పోటీ పడుతున్న లోకం
యిది
నవ్వోక బఫర్ స్టేటులా, రెండు ఏనుగుల మధ్య
లేగలా

అందరే కన్సెడిటేషన్ లో అణిగున్న
తావున్న రత్న పత్రంలా
నలుగురున్నావు. బెల్ కోట్లాడు
వినిపించుకోకు ఇంటి గొడవ
ఓకింపరు గార్లను వనమాలీ...ధూమి నూర్చుని
చుట్టూ
కాదు నీ బుర్ర ఆలోచనల చుట్టూ
నుండ్రం గాతిరుచుతోంది
.....

నీ జీవితం యెప్పుడూ మైన గురువుల్లో నే వుండేం
మాఫం!
నీ ప్రాణం పాల్వడినే పైతాగరన్ పుట్టలేదా?
ఈఖండ కృతులలో ప్రతి ఒక్కటి మూలను
యోజనాపగులను జేయవచ్చుమైవుంది. ప్రతి ఒక్కరూ
తప్పక చదువరిగిన గ్రంథం.

ఆంధ్ర - హిందీ నిఘంటువు

నిఘంటు నిర్మాణ కర్తలు : శ్రీ కొ. శివకోపం
(శ్రీ కొనూంధూరి శివకోపాచార్యులు గారు. ప్రా.వి.
స్థానం : రదయిత, కాకినాడ—తేక—ఆంధ్రరాష్ట్ర)
హిందీ ప్రచార సంఘము, విజయవాడ-2. వెల 4-0-0.

ఇది ఆంధ్ర శిల్పాలకు హిందీ అర్థాలను నిఘం
టువు. ఇది హిందీ భాషను నేర్చుకునే వారికంటే,
హిందీ కొంత వచ్చి తెలుగులోనుంచి హిందీలోకి
ఏమైనా అనువాదం చేసుకునేవారికి యొక్కవ
ప్రయోజనకరంగా వుంది. జాతీయభాషగా వుండటా
నికి హిందీ భాషకు గల అర్థాలను పేర్కొంటూ శ్రీ
ఆచార్యులవారు, ఈ గ్రంథానికి పెద్ద ఉపాధ్యాయు
లించారు.

హిందీకి గల అర్థాలన్నవి ఎట్టివైనా,
దీన్ని జాతీయభాషగా రాజ్యాంగం అంగీకరించింది
గమక యిష్టమున్నా లేకపోయినా, మనం ప్రతి
ఒక్కరూ అధ్యయనపథకం రావచ్చు. శ్రీ శివకోపా
చార్యుల వారివంటి ప్రముఖులు చాలామంది యిప్పు
టికే ఈ భాషను అధ్యయనం చేసేవారు మనమిందుకుం
టున్నాడు. నేర్చుకోమని ఇతరులను ప్రోత్సహించు
తున్నాడు కూడా. కాని ఈ నిఘంటువు హిందీ నేర్చు
కునేవారికి ఉపకరించేది గాదు. తెలుగు నేర్చుకోవా
లవకునే హిందీ వాళ్ళకు ఎక్కువ ఉపయోగపడు
తుంది. లేదా మైన చెప్పినట్లు హిందీలో కొంత
ప్రవేశముండి తెలుగు రచనలను హిందీలోకి అనువాదం
చేసుకోవలసినవారికి కొంత ఉపకరించవచ్చు. అట్టి
వారికయినా ఇది యెంతవరకు ఉపయోగపడుతుందో
చెప్పలేము. ఎందుచేతనంటే 230 పేజీలలోపు చిన్న
గ్రంథం. అర్థవంతమైన ఆంధ్రముహూవాజ్ఞయంలోని
పదజాలానికి అంతమా ఈ పరిమితపథ్యలో హిందీ
అర్థాలను సమకూర్చగలగటం అసంధివ కార్యం. ఏది
ఏమయినా ఆంధ్రంనుంచి హిందీలోకి ఇంతవరకు
నిఘంటువేదీ లేదు గమక ఏకైకాధారంగా ఇది కొంత
వరకు ఉపయుక్తం కావచ్చు.